

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ РАКЕТНО-КОСМІЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ
ДНІПРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

Циклова комісія суспільних дисциплін

ЛЕКЦІЇ

з предмету профільної середньої освіти

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

Освітньо-кваліфікаційний рівень: фаховий молодший бакалавр

Спеціальність:

- 071 Облік і оподаткування
- 121 Інженерія програмного забезпечення
- 123 Комп'ютерна інженерія
- 131 Прикладна механіка
- 133 Галузеве машинобудування
- 134 Авіаційна та ракетно – космічна техніка
- 141 Електроенергетика, електротехніка та Електромеханіка

Розробив: викладач Григор'єв А.М.

Розглянуто та схвалено на засіданні

Циклової комісії

Суспільних дисциплін

Протокол № _____ від _____ 20 ____ р.

Голова ЦК Ольга ГРИГОР'ЄВА

Дніпро

Лекція № 1
з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Вступ

Мета заняття: студент/студентка знає і розуміє зміст поняття громадянська освіта, пояснює завдання і структуру предмета, висловлює власні очікування від вивчення предмета. Студент/студентка для аргументації власної позиції використовує інформацію з різних галузей знань, демонструє навички критичного мислення стосовно оцінки самого себе/самої себе.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Актуальність курсу Громадянська освіта в сучасних умовах. 2. Зміст та мета курсу Громадянська освіта. 3. Вправа «Дерево очікувань».
4 Заклучна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу. Вправа «Коло вражень»

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції ВСТУП

Навчання громадянській освіті студента/студентки спрямоване на реалізацію **загальної мети середньої освіти**, що сформульована у концепції Нової української школи. Вона полягає у розвитку та соціалізації особистості, формуванні її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, навичок життєзабезпечення та професійних якостей.

1. Актуальність курсу

Важливість громадянської освіти зумовлена новими соціально-політичними реаліями українського суспільства, пошуком спільних для громадян демократичних цінностей і національних ідеалів, участю України в загальносвітових політичних, економічних і соціокультурних процесах. Це потребує освіти для демократичного громадянства через якісне формування громадянської ідентичності, здатності й готовності молоді людини до усвідомленого вибору шляхом критичного аналізу різних можливостей та варіантів, активної участі в суспільних процесах, установлення конструктивних відносин на засадах соціального партнерства. Таким чином, одним із основних соціальних замовлень у школі є формування й розвиток здатності школярів до життя й діяльності у правовій демократичній державі.

В основу курсу покладено Глобальні цілі ООН, Декларацію ООН з освіти та виховання в області прав людини, Хартію Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини, Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в новій українській школі, Керівні принципи ОБСЄ щодо освіти в галузі прав людини для системи середньої школи, що передбачає консенсус між національним і загальноєвропейським змістом громадянської освіти.

Фундаментальними цінностями сучасного світу є демократія, свобода, повага до прав людини, солідарність та участь. Базова умова демократичного розвитку суспільства – це наявність громадян, котрі володіють уміннями здійснювати зважений і раціональний вибір, критично мислити та аналізувати інформацію, розуміють значення права, толерантно ставляться до думок інших, активно цікавляться суспільним, політичним та економічним життям.

2. Зміст та мета курсу Громадянської освіти. Завдання курсу.

Зміст громадянської освіти визначається як суспільними потребами, вимогами соціальних і державних інституцій, так і інтересами особистості, її ставленням до суспільних проблем і готовністю брати участь у їхньому розв'язанні. Основними принципами конструювання змісту курсу громадянської освіти є:

- забезпечення цілісності світоглядних знань та уявлень старшокласників, їхніх умінь та способів діяльності;
- відповідність індивідуальним та віковим особливостям учнів;
- формування ціннісних орієнтацій особистості та мотивації до активної громадянської діяльності;
- врахування тенденцій і міжнародного досвіду громадянознавства.

У віці 16–17 років якісно змінюється структура навчальної мотивації особистості – навчальна діяльність стає для неї засобом реалізації життєвих планів майбутнього. Отже, завдання громадянської освіти для цієї вікової категорії молоді спрямовані на створення умов для соціального і професійного самовизначення, отримання соціального досвіду, що сприяє активній життєвій та громадянській позиції випускника/випускниці школи.

Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Формування цілісного світогляду учнівської молоді та набуття нею **інтегративних громадянознавчих знань**.

Метою громадянської освіти є:

- 1) формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності у власній поведінці;
- 2) виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, неупередженості, рівності;
- 3) формування громадянської компетентності студентської молоді, що забезпечує її активну громадянську позицію, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціальне партнерство у розв'язанні суспільних проблем;
- 4) виховання громадянської свідомості особистості, орієнтованої на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві, почуття приналежності до свого народу, спільних історичних, політичних і культурних цінностей своєї держави;
- 5) виховання толерантності, інклюзії та поваги до культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей;
- 6) розвиток політичної, правової, економічної, соціальної, культурної, медійної грамотності студентів, гнучкості й адаптивності, комунікабельності, готовності до співробітництва, здатності розв'язувати конфлікти й запобігати дискримінації.

Завданням громадянської освіти є забезпечення цілеспрямованої підготовки старшокласників до функціонування у системі суспільних відносин поліваріантного світу, глобалізації, соціальної взаємодії та активної відповідальної участі в суспільній діяльності.

Курс громадянська освіта сприяє розвитку в студента/студенток:

Умінь:

- доступно і переконливо висловлювати власну думку, розпізнавати мовні засоби впливу, володіти техніками переконування; вести аргументовану полеміку на відповідну тематику;
- знаходити та створювати потрібну інформацію про світ іноземними мовами; спілкуватися з однолітками, які представляють різні країни, для взаємообміну думками з громадянською тематикою;
- оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання і пояснення сучасних суспільно-політичних та економічних подій, явищ і процесів; будувати логічні ланцюжки; використовувати статистичні матеріали у вивченні питань громадянської освіти;
- пояснювати та оцінювати вплив винаходів, науково-технічного прогресу та нанотехнологій на природне середовище життя людини;
- використовувати цифрові технології для пошуку потрібної інформації, її нагромадження, перевірки і впорядкування; спільно працювати он-лайн у навчальних, соціальних та наукових проектах;
- визначати власні навчальні цілі, розвивати навички самоосвіти; аналізувати процес власного навчання, відстежувати інновації в науково-освітньому просторі;
- обирати дієві життєві стратегії; виявляти можливості й загрози для майбутньої професійної діяльності;
- активно слухати та спостерігати, брати відповідальність на себе, проявляти громадянську свідомість, соціальну активність та участь у житті громадянського суспільства;
- розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; змінювати навколишній світ засобами сучасних технологій без шкоди для середовища.

Ставлення:

- повага до української як державної / рідної (у разі відмінності) мови, зацікавлення її розвитком, розуміння цінності кожної мови;
- інтерес до всіх сфер життєдіяльності суспільства України, Європи і світу;
- усвідомлення варіативності та значущості математичних методів у розв'язанні сучасних соціальних, політичних, економічних проблем і задач;

- відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні й світі;
- повага до прав людини в роботі з інформацією, дотримання авторського права;
- відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в суспільстві, ділова етика та чесність конкуренції;
- повага до людської гідності, повага до прав людини, визнання цінності демократії, справедливості, рівності й верховенства права;
- визнання цінності культурного багатоманіття; відкритість до інших культур, переконань та світогляду інших людей, повага і толерантність;
- домінування гуманістичних принципів у світоглядній структурі суспільства, охорона навколишнього середовища, здоровий спосіб життя.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 години.

3. Вправа «Дерево очікувань»

Кожний студент/студентка фіксують власні сподівання:

- Мені б хотілось на цьому курсі....
- Мені б не хотілось на цьому курсі ...

Завдання; Спів віднести результати окремих відповідей кожного та сформулювати свої очікування.

Питання та завдання до контролю знань

Вправа «Коло очікувань».

- Що нового я відкрив для себе? Чого навчився?
- Які почуття викликала в мене співпраця з іншими студентами?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1.. ст. 8 - 14 і додаткових інформаційних джерел

Основні поняття: Громадянська освіта, мета курсу, основні уміння та ставлення, толерантність, інклюзія, поліваріантного світ.

<https://www.novadoda.org.ua/>

<https://uk.wikipedia.org/wiki/>

<https://mon.gov.ua>

Лекція № 2

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Що таке ідентичність?*

Мета заняття: студент/студентка досліджує характеристики, які визначають сутність, ідентичність людини та чинники, які впливають на її формування, з'ясовує проблеми кризи ідентичності в умовах глобалізації; студент/студентка розуміє багатогранну природу ідентичності, коли кожна людина може належати до різних спільнот за

етнічною, громадянською, територіальною, релігійно-конфесійною та іншими ознаками; студент/студентка аналізує ситуації, які стосуються питання власної ідентичності та ідентичності інших людей.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 4. Що таке ідентичність і як вона формується? 5. Особистісний і соціальний рівень ідентичності. 6. Ідентичність змінювати (не) можна. 7. Ідентичність у добу глобалізації.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

4. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
5. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
6. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

Сьогодні ми знайомимось з темою, що містить роздуми про сутність особистості та її багатовимірний характер, про власне «Я», про місце людини в суспільстві, про роль суспільства в житті людини.

4. Що таке ідентичність і як вона формується?

Ми народжуємося у цьому світі і поступово набуваємо певних притаманних лише нам, фізичних ознак і рис характеру. З волі батьків, родичів ми отримуємо ім'я, прізвище. Проживання в певному населеному пункті дає можливість називатися його мешканцями. Наше походження, особливості культури в умовах якої ми зростаємо, допомагають сформувати у нас відчуття належності до певної спільноти. Під час навчання, професійної зайнятості, громадської активності, у стосунках зі сім'єю, родиною, друзями, колегами ми формуємось як особистості, розвиваємо власні «Я», усвідомлюючи при цьому належність до різноманітних суспільних груп великих і малих. Результатом такого складного процесу конструювання власного «Я» і є ідентичність. Становлення ідентичності розпочинається від нашого народження і триває впродовж усього життя. Ідентичність є невід'ємною характеристикою, без якої людина не може існувати як особистість. Її формування сприяє збереженню і підтримці цілісності та неповторності кожної людини, що проявляється в особистісних якостях, рисах характеру, ціннісних орієнтирах. Отже, процес формування ідентичності особистості є складним та багатовимірним.

Ідентичність — це невід'ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, й відчутті приналежності до певної спільноти, з іншого.

Схема «Спектр ідентичностей» (додається до матеріалів лекції).

Питання для обговорення до схеми «Спектр ідентичностей»

- Наведіть ознаки кожного зі структурних компонентів цієї схеми.
- Які з поданих ідентичностей є змінними, а які змінити неможливо?
- Поміркуйте, чи всі види ідентичності представлені у схемі? Додайте власні варіанти.

5. Особистісний і соціальний рівні ідентичності.

У структурі ідентичності розрізняють два рівні: особистісний та соціальний. Особистісний рівень стосується індивідуальних характеристик людини, тоді як соціальний — її соціалізації, адже у процесі дорослішання ми входимо до різних соціальних груп та спільнот.

Окремі елементи ідентичностей різних індивідів можуть бути подібними, однак кожна людина є неповторною. Адже ідентичність — це комплексна й мінлива комбінація різних елементів, що вказує одночасно на унікальність особистості та її приналежність до різних спільнот (наприклад, етнічної, конфесійної тощо).

Особистісний рівень ідентичності — це набір індивідуальних ознак, що зумовлюють унікальність людини.

Соціальний рівень ідентичності — усвідомлення та дотримання людиною норм й очікувань соціального середовища, у якому вона перебуває.

Все це дозволяє нам побудувати ланцюг, який перш за все характеризує якісні прояви людини як виду в біологічній класифікації, розумну істоту, що має принципові відмінності від усіх інших істот. А з появою держави та владних сфер відносин соціальна категорія «особа» набуває політичного змісту і доповнюється категоріями «підданий» або «громадянин».

Таблиця 1.

Людина	Особлива розумна істота, що має принципові відмінності від усіх інших живих істот, що посідає певне місце в сукупності живих організмів.
Індивід	Одиничний представник роду і стоїть в ряду таких понять; рід – вид – індивід.
Особа	Суб'єкт та об'єкт соціальних стосунків, зосередження всіх якостей людини. Має історично зумовлений ступінь розвитку, користується правами, наданими суспільством та виконує обов'язки, які на неї покладені.
Особистість	Людська особа, що усвідомлює свої якості, свою унікальність, свої вади та переваги.
Індивідуальність	Особистість, яка внаслідок усвідомлення своєї неповторності розуміє, що дещо в своєму житті може робити лише вона, і прагне це реалізувати.
Громадянин	Людина, яка належить до певної територіальної спільноти – міста, країни тощо. Ця приналежність є формально юридично оформлена. Має певні права

	та обов'язки щодо цього соціуму і підпорядковується певним (прийнятим в громаді) нормам і законам
--	---

6. Ідентичність змінювати (не) можна.

Деякі елементи власної ідентичності є сталими. Наприклад, культурне середовище, у якому ми виростили, традиції, виховання батьків формують нашу етнічнокультурну приналежність, яка є сталим компонентом ідентичності. Разом з тим, певні складові ідентичності є змінними. Одні з них можуть втрачатися, їхнє місце заступатимуть нові. Наприклад, переїзд в іншу країну може вплинути на зміну громадянства людини. Свобода вибору у формуванні власної ідентичності є засадничою характеристикою дотримання прав людини. Кожен індивід має право вибирати чи змінювати на свій розсуд різні спільноти, взаємодіяти з іншими групами, культурами. Адже це корисно для набуття нового досвіду та ознайомлення з надбаннями інших соціальних груп і культур.

Процес формування ідентичності супроводжує людину впродовж усього її життя. Певні елементи нашої ідентичності ми переймаємо від своїх рідних, оточення, від людей, які нам імпонують, подобаються, є авторитетними тощо. Такі зміни можуть бути приємними для вас, але не подобатись іншим. Наприклад батькам може не подобатись приналежність дитини до певної молодіжної субкультури. Інколи буває й так, що окремі елементи нашої ідентичності є проблемними, вони не укладаються в нашу систему цінностей, ми не бачимо перспектив для розвитку. Феномен тимчасової втрати особистісних орієнтирів дослідники називають **кризою ідентичності**, що тісно пов'язана з кризою сенсу життя. У підлітковому віці кризи ідентичності відбуваються найчастіше. Однак у цьому віці існує більше можливостей для їхнього подолання, як-от спілкування з друзями, заняття спортом, волонтерство, громадська активність.

Часто життєві ситуації вимагають від нас певного вибору, здійснити який ми можемо лише усвідомивши свою позицію щодо різних питань. Це спонукає нас, з одного боку, до усвідомлення себе як члена суспільства, а з іншого — до розуміння власної унікальності, своїх інтересів та здібностей, що задають сенс і вектор життя. Обдумування та переосмислення призводять до унікальних, властивих лише цій людині висновків. Це допомагає відчувати свою цінність і свої обмеження.

7. Ідентичність в добу глобалізації

Ми формуємо свою ідентичність на усіх етапах життя. У дитячому та юному віці проводимо багато часу зі своїми батьками, родиною. Саме від рідних переймаємо моральні настанови, моделі поведінки, ціннісні орієнтири. Упродовж життя, контактуючи з іншими людьми, у нас з'являються нові вподобання, формуються нові смаки. Нові умови можуть впливати на зміни в ідентичності людини. Особливо яскраво це проявляється у сучасному глобалізованому світі. Багато людей ведуть подібний спосіб життя, послуговуються одними й тими ж комп'ютерними програмами, слухають однакові музичні твори, користуються продукцією відомих світових брендів. Сьогодні глобалізація вийшла за межі економіки й охопила практично всі сфери суспільного життя.

Водночас у добу глобалізації в людей виникає прагнення зберегти свою індивідуальність, і це виявляється у посиленні інтересу до рідної культури, традицій, релігії, а також виявів своєї неповторності у способі життя, стилі одягу, організації дозвілля. Інтеграція у нову спільноту не означає втрати ідентичності, а люди, які цінують рідну культуру, пишаються своїм походженням, бережуть рідну мову, пам'ятають історію, завжди в пошані. Ідентичність є не лише усвідомленням людиною самої себе, а й того, якою її сприймають інші.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке Громадянська освіта?
- В чому полягає актуальність курсу громадської освіти в сучасний період?
- Основне завдання курсу громадської освіти?

2. Узагальнення:

- Ідентичність це ...
- Різновиди ідентичності полягають в тому що?
- Як подолати кризи ідентичності?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 8 - 14 і додаткових інформаційних джерел

Основні поняття: Ідентичність, людина, особа, громадянин, особистість, індивідуальність.

<https://www.novadoda.org.ua/>

<https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Лекція № 3

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Соціалізація особистості

Мета заняття: студент/студентка досліджує як знайти своє місце в суспільстві, яку роль відіграє сім'я в формуванні особистості дитини, а також чим цікаві та особливі сучасні молодіжні субкультури. Студент/студентка розуміє, що наша успішна соціалізація як громадян творить історію та модель держави, у якій ми живемо. Крім того, вчимося розуміти природу молодіжних субкультур та їхній вплив на становлення особистості. Студент/студентка здійснює аналіз ситуацій та створюючи власний графік соціалізації, знаходить найкращі варіанти для успішної соціальної адаптації.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 8. Поняття соціалізації. Етапи соціалізації. 9. Соціалізація в сім'ї. 10. Молодіжні субкультури. Соціалізація серед однолітків.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

7. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
8. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
9. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл

Навчальні матеріали лекції ВСТУП

У цій темі ви дізнаєтеся, як знайти своє місце в суспільстві. Зможете проаналізувати, чому важливо вивчати досвід попередніх поколінь та нагромаджувати власний досвід, взаємодіяти та опановувати різні соціальні ролі. Ви ознайомитеся та краще зрозумієте такі терміни, як соціалізація, соціальний досвід, суб'єкти та етапи соціалізації, сім'я.

1. Що таке соціалізація та її етапи.

Усі ми живемо у суспільстві та щодня контактуємо з людьми, які нас оточують: засвоюємо нагромаджені знання і досвід інших, налагоджуємо стосунки, пробуємо себе в різних ролях, вчимося самі і навчаємо інших — тобто соціалізуємося. Ми є частиною суспільства і, відповідно, шукаємо у ньому своє місце. Живучи в суспільстві, ми постійно нагромаджуємо певний соціальний досвід у вигляді знань, цінностей, правил поведінки для подальшої самореалізації. Дуже важливо формувати правильні моделі поведінки, розуміти свою роль у суспільстві та бути максимально корисним, враховуючи свої здібності та навички.

Варто зауважити, що перебуваючи під впливом суспільства, людина виступає як **об'єктом**, так і **суб'єктом соціалізації**, виявляючи активність, впливаючи на інших і самореалізуючись у середовищі, в якому вона живе.

Як було зазначено раніше, соціалізація — це безперервний процес, що триває усе життя людини. Від народження і дитинства, через юність, молодість аж до зрілості та старості ми перебуваємо у процесі соціалізації. Її рівень залежить від нашого віку, місця проживання, кола особистих зацікавлень та професійних потреб і навичок. Із часом ми досягаємо найвищого рівня соціалізації. Найчастіше це трапляється у зв'язку з кар'єрним зростанням та припадає на активний період нашого життя у молодому або ж зрілому віці.

Етапи соціалізації. Таблиця 1.

Раннє дитинство (1-3)
 Дитинство (3-6)
 Молодший шкільний вік(6-

 Підлітковий період (11-14)
 Юність(14-18)
 Дорослий вік(45-60)
 Літній вік (65)

Агенти соціалізації. Таблиця 2.

Члени сім'ї, родина
 Вчителі
 Однокласники
 Друзі
 Колеги по роботі
 Сусіди
 Знаменитості

Соціалізація — процес входження індивіда в суспільство, засвоєння і відтворення соціального досвіду, опанування системи соціальних ролей для взаємодії на основі соціальних норм.

Інститути соціалізації — установи, які впливають на процес соціалізації та спрямовують його. Конкретні групи, в яких особистість долучається до системи норм і цінностей і набуває соціального досвіду.

Агенти соціалізації — це представники інститутів соціалізації, що в різних сферах життя взаємодіють з людиною і допомагають освоєнню соціальних ролей і норм.

Під час взаємодії у суспільстві люди постійно набувають нового досвіду, що дозволяє успішно виконувати їхні певні соціальні ролі. Ані соціальні групи, ані суспільство загалом не можуть існувати без **норм**, що регулюють їхнє життя. Це можуть бути правила поведінки у школі, ставлення до людей похилого віку, дотримання правил дорожнього руху тощо. Існують різні норми, одні з яких регулюють життя малих соціальних груп — сім'ї, класу; інші — охоплюють великі групи (країна, етнос, релігійні групи та ін.).

Кожна соціальна група встановлює власні норми та правила поведінки, яких дотримуються її члени. Водночас, людина як об'єкт соціалізації створює і передає іншим власний досвід, який можна визначити як знання про життя, суспільство і відносини між людьми. Під час двостороннього процесу індивід успішно соціалізується, формує гармонійну ідентичність.

Важливе місце у цьому процесі займають **соціальні ролі** особистості. Це своєрідна модель поведінки, і дуже часто людина поєднує в собі декілька соціальних ролей: сина/доньки, друга, колеги, наставника та ін.

Соціальними нормами вважаються прийняті в суспільстві правила поведінки та співжиття, необхідні для здійснення спільних узгоджених дій.

2. Соціалізація в сім'ї.

Сім'я становить основу суспільства. В ній формуються, дотримуються і передаються поміж поколіннями культурні традиції, цінності, звичаї, норми. Сім'я часто об'єднує представників різних релігій, різного етнічного походження, які привносять в неї елементи своєї культури, традиції, звичаї.

Єдиним агентом соціалізації, який впливає на людину впродовж усього життя, є сім'я. Саме в сім'ї ми формуємо основні життєві цінності та принципи, які неодмінно впливають на формування нашої ідентичності. Це перший і головний інститут соціалізації, через який ми засвоюємо основні соціальні знання та цінності, набуваємо вміння, необхідні для майбутнього життя в суспільстві.

Сім'я є тим середовищем, де ми можемо отримати підтримку та пережити особисті періоди кризи. З огляду на це, варто пам'ятати, що існують різні сім'ї і кожна формує власний спосіб життя, свою мікрокультуру. Можна зазначити, що сім'я — це мініатюрна модель суспільства, клітина, з якої складається будь-яка держава.

Сім'я — спільнота, членів якої об'єднують родинні зв'язки та здійснення спільної життєдіяльності.

3. Молодіжні субкультури.

Кожен із нас по-своєму інтегрується в суспільство. Враховуючи особливості віку та цінностей, які йому притаманні, юна особа часто шукає схожих до себе, може бунтувати проти норм дорослого суспільства і бути приналежною до певних субкультур.

1943–1963 рр. 1963–1984 рр. 1985–1999 рр. від 2000-х рр.

Бєбі-бум Покоління X Покоління Y Покоління Z

Серед ровесників-однодумців молоді люди самовизначаються і вчаться комунікувати в комфортній для них атмосфері. Ідентифікація юнацтва з групою однолітків виражається через сприйняття та усвідомлення певних символів-маркерів субкультури.

Покоління Z

Навчання. Інтердисциплінарний підхід (вивчення декількох предметів одночасно і паралельно). Можуть миттєво отримати бажане в безмірі інформації.

Увага. Часто змінюють види діяльності, гіперактивні, візуали. Краще сприймають інформацію в зображеннях та схемах. Швидко та остаточно приймають рішення.

Безпека. Мріють про стабільність, цінують спокій і добробут, виступають за безпечні життя та Інтернет.

Комунікація. Виявляють толерантне ставлення до інших людей, нелюблять самотності, прагнуть до спілкування он-лайн.

Матеріальна сфера. Задовольняються мінімумом речей — лише якісне і з онлайн-шопінгу.

Здоров'я. Виступають проти шкідливих звичок. Турбуються про своє здоров'я.

Робота. Прагнуть мати власну справу. Робота має давати задоволення, прибуток і не забирати багато часу.

Сім'я. Люблять свою родину. Прагнуть створити міцну сім'ю.

Головною проблемою соціалізації молоді в перехідному віці є рольовий конфлікт поколінь, а також криза самовизначення, або криза ідентичності: вони вже вийшли з дитячого віку, але ще не прийняті у світ дорослих.

Молодіжна субкультура — об'єднання молоді в малі соціальні групи на фоні «загальної культури», що мають власні елементи ідентифікації.

Культивують протест проти суспільства дорослих, його цінностей і авторитетів

Сприяють адаптації молоді до дорослого суспільства

Субкультура формує особливий мікросвіт молодих людей зі своїми правилами, етичними нормами, канонами. Це своєрідна демоверсія перед входженням у дорослий світ. Існують різні види субкультур.

Байкери Вживальники Гакери Гардлайнери Гіпстери Геймери Готи Групі Догантери Емо Клабери Неформали Металісти Панки Рольовики Руфери Сіпанки Фури

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що таке ідентичність?
- Чи можна змінити ідентичність?
- Ідентичність та глобалізація: загроза чи нові можливості?

2.Узагальнення:

- Соціалізація це ...
- Агенти соціалізації та як вони впливають?
- Сім'я як головний чинник соціалізації молоді людини.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 15 – 24 і додаткових інформаційних джерел

Основні поняття: соціалізація, молодіжна субкультура, сім'я, агенти соціалізації .

Лекція № 4

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Самореалізація людини*

Мета заняття: студент/студентка досліджує, яку роль в житті людини та соціуму відіграють суспільні цінності. Студент/студентка розуміє, що поза суспільством людина не зможе стати особистістю, самовизначитися та самореалізуватися. Студент/студентка діє, укладаючи перелік власних цінностей, а також ціннісних пріоритетів у ракурсі демократії та прав людини.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Самореалізація і розвиток індивідуальності та особистості. 2. Що таке цінності як їх обирати та оберігати 3. Цінності України.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

10. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
11. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
12. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл

Навчальні матеріали лекції ВСТУП

Тема присвячена особистості, яка вміє реалізувати власні життєві плани і при цьому може бути корисною суспільству. Ви отримаєте уявлення про різноманітні життєві орієнтири людини, зрозумієте, як формується ціннісна матриця і чому вона стає визначальною під час ідентифікації особистості, налагодження взаємин з іншими людьми.

1. Самореалізація людини.

Кожен із нас має потребу реалізувати власні здібності і знання. З огляду на це, особистість прагне відшукати своє місце в суспільстві, обрати професію, яка б відповідала її зацікавленням та потребам. Самореалізація починається з визначення мети, того, до чого прагне особистість. Людина може зосереджуватися на отриманні якісної освіти, кар'єрному зростанні, здобутті слави, визнання та іншого, однак у досягненні своїх цілей вона має керуватися загальноприйнятими ціннісними орієнтирами.

Цілі мають бути: **позитивними; чіткими; особистими.**

Цілі досягаються не відразу

Самореалізація особистості — це особливий процес взаємодії зі світом, який здійснюється за допомогою творчого саморозкриття, реалізації потенційних можливостей, здібностей і талантів. Це потреба людини бути почутою, зрозумілою і прийнятою суспільством.

Сучасне суспільство змінюється швидкими темпами, що впливає на життя людини. Люди перебувають у безперервному русі через здобуття освіти, шлюб, втрату чи набуття права власності, перехід на нову роботу, опанування нової спеціальності, професії тощо. Суспільство постійно розвивається, змінюється його структура, змінюються ідентичності людини, її цінності та цілі.

Соціальна мобільність, з одного боку, розширює можливості людині реалізувати свої здібності, схильності, можливості. З іншого ж, соціальну мобільність можна вважати певним викликом та ризиком для самореалізації людини. Самореалізація особистості в умовах соціальної мобільності залежить від спрямованості людини до **адаптації** та **креативності**, здатності активно пристосовуватись до природного простору, мінливого соціуму та величезного потоку інформації.

Соціальна мобільність — соціальні переміщення, що супроводжуються зміною соціального статусу індивіда або групи.

2. Що таке цінності як їх обирати та оберігати.

У різних життєвих ситуаціях одні з нас ставлять на перше місце сім'ю, інші не уявляють власного благополуччя без кар'єрного росту, треті — віддають перевагу особистим інтересам, захопленням. Всі ці блага людина досягає завдяки наявній ієрархії цінностей, що визначає, які з них є пріоритетними. Цінності — це мірило людського щастя. Для кожного з нас життєві цінності є орієнтиром у різних видах діяльності. Вони сприяють особистісному зростанню, досягненню задоволення у житті, розвитку творчого мислення тощо. Загалом, життєві цінності — це цілі та пріоритети, які, керуючи життям людини, визначають його сутність. Усвідомлений вибір людини завжди ґрунтується на ціннісній основі.

Життєві цінності. Схема 1.

Ознайомтеся з наведеними нижче життєвими цінностями людини. Доповніть перелік.

Оберіть три найбільш важливі, на вашу думку, цінності.

Обговоріть три цінності, які стали найбільш популярними у класі, та три цінності, які здобули найменше голосів або взагалі не були обрані. Чому, на вашу думку, трапилася така ситуація?

У процесі самовизначення кожна людина формує власні життєві орієнтири, що базуються на цінностях, які визнані суспільством та державою. Сконструйована ціннісна матриця стає для людини визначальною у процесі ідентифікації, налагодження суспільних відносин та здійснення соціальних практик. Реалізація власного потенціалу, успішне застосування на-

бутих знань і навичок значущих для кожного сферах діяльності — незмінна складова щасливого життя особистості. Руйнування усталеної системи цінностей деякі люди сприймають як втрату сенсу власного життя.

Як правило, розрізняють: **індивідуальні цінності** (такі, що важливі для конкретного індивіда), **групові** (які мають значення у життєдіяльності колективу), та інтегруючі, визначальні — **загальнолюдські**. Хоча така класифікація є умовною, оскільки окремі цінності у певних ситуаціях можуть набувати іншого виміру.

Цінності — це особистісна та соціально-культурна значимість для людини певних категорій, процесів та явищ. Це те, у що ми віримо і до чого прагнемо. Це наші переконання.

Загальнолюдські цінності в демократичному суспільстві — це сукупність універсальних моральних стандартів, а саме: свобода, гідність, рівність, справедливість, довіра, толерантність, права людини, солідарність.

3. Цінності нової України

«Сьогодні нам потрібні спільні ціннісні орієнтири, що зможуть об'єднати й повести українське суспільство вперед, разом, долаючи економічні й соціальні виклики». Саме такою була ідея організаторів проекту «Цінності нової України» (2015 р.), який полягав у визначенні найважливіших соціокультурних цінностей, що консолідують Україну та мотивують її рухатися вперед. До цієї суспільної ініціативи було залучено експертів-науковців, істориків з різних галузей: соціологів, психологів, лідерів думок та фахівців із питань ідентичності.

СВОБОДА

Україна має бути територією свободи. Ми йдемо шляхом самоорганізації, десакралізації влади, сервісної держави, створення правил, які будуть прийняті серед виконавців. Робимо ставку на культуру порозуміння. Просто примуси та заборони не підходять. Закони повинні бути справедливими в розумінні тих, кого вони стосуються. Свобода означає відповідальність. Кожен має взяти відповідальність за своє життя, свою сім'ю і своє оточення. Де усвідомлена відповідальність, там і гідність. Основою нашого буття має стати повага до себе і до інших.

СОЛІДАРНІСТЬ

В Україні й надалі співіснуватимуть різні соціокультурні групи, різні ідентичності. У різноманітності — наша сила. Нас об'єднає спільна національна свідомість, спільні цінності. Всі громадяни України знатимуть українську, а більшість також російську й англійську. На перше місце в об'єднанні вийде солідарність: почуття співпереживання, взаєморозуміння, співпраці, взаємопідтримки між різними групами, самовіддачі заради братерства, суспільної довіри. Ми різні, але хочемо бути разом. Недалеке минуле нас роз'єднує, але майбутнє об'єднує.

Україна продовжуватиме шлях толерантної й миролюбної країни, для якої важливим є добросусідство. Але для українців завжди будуть близькими мужність, захист. Ніхто не має права нам загрожувати, ми боронитимемо свою землю. Славне минуле, наш пантеон героїв-захисників дає нам гордість.

ЕКОНОМІЧНЕ ПРОЦВІТАННЯ

Визнання отримає чесна праця, успіх, реалізація, продуктивність, професіоналізм і, як результат, добробут. Ми маємо розвивати індивідуальне підприємництво й разом працювати на підвищення якості життя. Ми будемо суб'єктом спільноти розвинених країн і повноцінним учасником світового розподілу праці. Для цього робитимемо ставку на технології, інновації, знання. Нам мало бути сировинною країною, Україна продаватиме продукт із доданою вартістю.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке соціалізація?
- Місце сім'ї в процесі соціалізації?
- Субкультура що це за явище?

2. Узагальнення:

- Самореалізація це ...

- Індивідуальні та загальнолюдські цінності що спільного?
- Які цінності головні на Вашу думку для України?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 25 – 33 і додаткових інформаційних джерел

Основні поняття: самореалізація, загальнолюдські цінності, цінності.

Лекція № 5

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Людська гідність і права людини*

Мета заняття: студент/студентка досліджує, поняття «людська гідність» та природу походження прав людини. Студент/студентка розуміє, які загальнолюдські цінності знайшли відображення у правах людини та чому важливо їх захищати. Студент/студентка діє, реалізуючи фото-флешмоб.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 11. Що таке людська гідність і як вона пов'язана з правами людини. 12. Універсальність. Індивідуальність. Рівність. 13. Охорона і захист людської гідності
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М.

Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. —
Тернопіль: Астон, 2018. — 256с.:іл

Навчальні матеріали лекції ВСТУП

У цій темі ви дізнаєтеся про основні цінності, що лежать в основі прав людини, і про те, який шлях пододало людство для їхнього забезпечення та реалізації. Це дозволить зрозуміти чому захист прав людини важливий для кожного і кожної з нас. Ключові поняття з теми:

- Людська гідність
- Рівність
- Рівноправність
- Дискримінація
- Цінності прав людини

1. Що таке людська гідність і як вона пов'язана з правами людини.

Відповідно до Указу Президента України Петра Порошенка № 877/2014 «Про день Гідності і Свободи» від 13.11.2014 р., цю пам'ятну дату запроваджено «з метою утвердження в Україні ідеалів свободи і демократії, збереження та донесення до сучасного і майбутніх поколінь об'єктивної інформації про доленосні події в Україні початку ХХІ століття...»

Для того, щоб зрозуміти витoki концепції прав людини, важливим є розуміння поняття «людська гідність». **Людська гідність** — це цінність, яка визначає самодостатність людини, можливість реалізовувати свій власний потенціал.

На сьогодні загальноприйнятого визначення людської гідності не існує. Дуже важко дати визначення цьому поняттю мовою науки — філософії або юриспруденції. Втім, кожна людина може відчувати і зрозуміти суть гідності, коли на неї чиниться тиск.

2. Універсальність. Індивідуальність. Рівність.

Людська гідність нерозривно пов'язана з унікальністю кожної людини. Кожен і кожна з нас володіє думками, почуттями, особистими якостями, а відтак представляє цінність завдяки своєму існуванню. Саме тому дуже важливо захищати людську гідність.

Права людини є **універсальними** для представників всіх держав, релігій, культур, націй і захищають нас від неправомірних дій або бездіяльності, що принижують людську гідність. Незалежно від того, якою є людина: доросла, а чи дитина, чоловік чи жінка, здорова, а чи особа з інвалідністю, представляє ту чи іншу расу або релігію, багата чи бідна, усі користуються універсальними правами.

Водночас, права людини є **індивідуальними** і належать кожній людині, оскільки вона є особливою.

Важливим для забезпечення людської гідності є поняття **рівності**. Сучасна концепція прав людини визначає поняття як принцип, за яким усі суб'єкти права мають рівні юридичні права незважаючи на вік, стать, расову приналежність, національність, політичні та релігійні переконання, соціальний, майновий стан тощо.

Принцип рівності закріплений у всіх основоположних міжнародних документах у сфері прав людини та у більшості демократичних конституцій.

Розглянемо схему 1 «»

Категорії «**рівність**» і «**рівноправність**» — це не тотожні поняття, а тісно взаємопов'язані. Рівність є ширшим поняттям за рівноправність й включає останню.

Конституційний принцип рівності особи складається з двох елементів: рівності прав, свобод і обов'язків (рівноправності) й рівності всіх перед законом і судом.

Протилежним до поняття «рівність» є поняття «нерівність», тобто неоднакове ставлення до людей. Якщо це ставлення пов'язане з приналежністю людини до певної групи, меншини, то необґрунтоване обмеження прав і свобод людини називають **дискримінацією**.

В сучасній концепції прав людини застосовують принцип «недискримінації», що означає не тільки рівне ставлення та відсутність дискримінації, але й створення додаткових умов та середовища, де людина, нерівна за своїми можливостями могла б реалізувати свої права. Наприклад, для людини з інвалідністю побудувати пандуси для доступу у важливі для забезпечення її потреб місця та установи, бо інакше вона не може реалізувати більшість своїх прав.

Уривок з Загальної декларації прав людини (1948 р)

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядуваною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Незважаючи на те, що кожна людина є індивідуальністю, як істота соціальна вона завжди намагається себе ототожнювати, порівнювати, визначати своє місце в суспільстві за певними, категоріями — національністю, релігією, культурою, звичками, політичними уподобаннями, фізичними або психологічними особливостями. Таким чином у суспільстві формуються «більшості» і «меншості». Принцип рівноправності і забезпечує той баланс між більшістю і

3. Охорона й захист людської гідності.

Цінності прав людини — гідність, індивідуальність, рівність — стали визначальними у суспільному житті не одразу. Для їхнього забезпечення і реалізації людство подолало непростий шлях страждань і боротьби.

Історична справка:

В минулому у багатьох правах відмовляли рабам та представникам нижчих класів, іноземцям. Зокрема, Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки проголошувала рівність усіх людей у гідності та правах, але коло «всіх людей» було доволі обмеженим — до нього не входили жінки, діти, темношкірі та навіть італійці з ірландцями. Лише через 100 років боротьби темношкірі американці були звільнені з рабства та майже через 200 років — позбулися принизливих законів, якими закріплювалася їхня дискримінація.

В освіченій Європі жінки століттями боролися за рівні з чоловіками права. У 1907 році вперше в світі жінки були обрані до законодавчого органу — сейму Фінляндії. Німкені отримали право голосу лише у 1918 році, а англійки — у 1928 році. У Франції жінки отримали можливість голосувати на виборах лише у 1946 році. До 1971 року Швейцарія відмовляла своїм громадянкам у праві обирати і бути обраними. У деяких кантонах голосувати на місцевих виборах швейцарки змогли лише після 1991 року.

Гітлерівська Німеччина позбавила на законодавчому рівні прав людей з фізичними вадами та психічними розладами, гомосексуалів, ромів та євреїв.

Закони Радянського Союзу дозволяли ув'язнювати та знищувати тих, хто не погоджувався з офіційною ідеологією.

Така ситуація наявна і сьогодні у деяких країнах світу, наприклад у Північній Кореї. У деяких теократичних країнах утискають права представників недомінуючих конфесій, а за відступ від офіційної релігії людині може загрожувати смерть.

ТОП-10 ОЗНАК, ЗА ЯКИМИ НАЙЧАСТІШЕ ДИСКРИМІНУЮТЬ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ (%)¹³

	% від всіх опитаних	% від тих, хто особисто стикався з випадками дискримінації
Вік	37,4	57,4
Інвалідність	32,7	48,8
Майновий стан	24,4	34,0
Сексуальна орієнтація	21,6	26,5
Стать	20,4	32,3
Стан здоров'я	20,3	31,5
Політичні погляди	19,9	28,7
Етнічне походження (національність)	14,8	19
Релігійні погляди	12,2	16,5
Статус вимушених переселенців	11,8	14,5

(Джерело: Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І.Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. — Київ, 2017. — 308 с.)

Ідея прав людини пройшла довгий шлях розвитку, збагачуючись новими правами і свободами. Права людини — це результат спільних зусиль всього міжнародного співтовариства. Але лише в XX столітті права людини визнали головною цінністю, що відображено у відповідних міжнародних документах.

Права людини — це загальні права і свободи всіх людей незалежно від суспільного устрою, політичного режиму, міжнародного статусу країни, громадянство якої має людина.

Питання прав людини, основних свобод, демократії і верховенства закону мають міжнародний характер, оскільки їхнє дотримання — одна з основ світопорядку.

У правах людини відображені найважливіші загальнолюдські цінності, якими повинен володіти кожен індивід, ким би він не був і де б не проживав. Вони універсальні, тобто є надбанням кожного (міжнародне співтовариство визнає права за всіма людьми), неподільні, взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Новий метод здобуття знань:

Громадянська активність. Організуйте фото-флешмоб зі слоганами «Я — людина і маю почуття людської гідності», «Ми з тобою особливі», «Я поважаю вашу гідність», «Я проти дискримінації».

Інструкція для проведення флешмобу:

Крок 1. Роздрукуйте слогани-фрази на аркушах А4.

Крок 2. Зробіть своє фото з однією чи декількома фразами на роздрукованих аркушах А4 або написаними від руки.

Крок 3. Розмістіть це фото на своїй сторінці у соціальних мережах із поясненням мети флешмобу та проханням підтримати вашу активну позицію.

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що таке самореалізація?

- Як пов'язані процеси набуття ідентичності та самореалізації?
- Охарактеризуй що таке мрія? Та яка вона в тебе.

2.Узагальнення:

- Як ви розумієте зміст і значення Дня Гідності і Свободи для громадян України?
- Як ви гадаєте, чи можна захистити демократичні цінності лише запровадженням офіційного дня їхнього відзначення? Обґрунтуйте свою думку.
- Що, на вашу думку, потрібно зробити, щоб у свідомості людини та суспільному житті запанували цінності гідності та свободи?
- Як ви вважаєте, що таке людська гідність?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 34 - 38 і з додаткових інформаційних джерел.

Лекція № 6

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Еволюція прав людини*

Мета заняття: студент/студентка досліджує , шлях появи та розширення, визнання та закріплення прав людини. Студент/студентка розуміє, що визнані та закріплені в міжнародних документах права і свободи — результат тривалої боротьби суспільства та конкретних людей. Студент/студентка діє здійснюючи проект «Зробимо їх відомими: борці за права людини серед нас».

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Природа походження прав людини. 2. Як формувалися права людини. 3. Борці за права людини.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

У цій темі ви з'ясуєте історію виникнення, визнання та юридичного закріплення прав людини. Також ви зможете дізнатись про відомих борців за права людини та зрозумієте, в чому полягає суть прав людини, перелічених у міжнародних документах, і яке значення для цього має діяльність кожного з нас.

Права людини визначають як:

- можливості, необхідні для існування й розвитку людини в певних історичних умовах;
- вимоги людини, адресовані державі й суспільству;
- певні блага, потреби та інтереси людини;
- правила, котрі повинні виконувати державні органи у стосунках з людиною;
- основні стандарти, без яких люди не можуть повноцінно жити, що пов'язані з базовими людськими потребами.

1. Що лежить у природі походження прав людини?

Права людини, як щит — вони захищають нас, вони, як правила, — пояснюють, як поводитися, і вони, як арбітри, — ми можемо до них звертатися.

Розподіл думок щодо джерел прав людини (таблиця 1)*

**Джерело: Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т. Печончик, В. Яворський та ін.] ; за заг. ред. Т. Печончик. Київ, 2017. 308 с.*

Що ж розуміємо під поняттям «права людини»? Безумовно, передусім вони стосуються людських базових потреб, тобто того мінімуму, без якого людина не може існувати та розвиватися як особистість. Стосовно себе ми всі визнаємо, що в нашому житті є такі аспекти, які мають бути непорушними і в які ніхто не має права втручатися, оскільки вони життєво важливі для нашої природи і нашої людської гідності.

Щоб краще зрозуміти відмінності у природі прав людини, можна умовно поділити їх на «права» та «свободи». Говорячи про «свободи», ми маємо на увазі ті сфери життя людини, у які не може втручатися держава. На відміну від «свобод», забезпечення «прав» потребує виконання державою конкретних дій. Наприклад, для того, щоб ми реалізували

право на освіту, державі недостатньо його визнавати, вона має створити можливості для його реалізації: побудувати школи, підготувати вчителів, надрукувати підручники тощо. У 1996 року, прийнявши Конституцію, Україна як держава присягнулася у повному обсязі забезпечити кожному зі своїх громадян і кожній людині, яка перебуває на території України, весь перелік прав, які містить Конституція. А ратифікувавши у 1997 році Європейську Конвенцію з прав людини, українська влада пообіцяла світовому співтовариству забезпечити всім, хто перебуває під її юрисдикцією, реалізацію записаних у Конвенції прав та свобод. Це дає кожному громадянину підстави вимагати дотримання своїх прав, закріплених у національних та міжнародних документах.

2. Як формувалися права людини.

Історія прав людини нараховує не одне тисячоліття. Можна стверджувати, що права людини — ровесники людства, а їхня ідея зародилася вже тоді, коли стали виникати перші людські спільноти, з метою обмежити свавілля сильних, захистити слабких та створити можливості для самореалізації.

Розвиток концепції прав людини — це історія перетворення норм моралі у норми права. Спочатку це були тільки моральні та філософські категорії. Минули тисячоліття перед тим, як ці цінності та гарантії їхньої реалізації та захисту стали закріплюватись як юридичні норми.

В античній Греції зародилася філософська думка про те, що права не є привілеями, наданими владою чи суспільством, а чимось природним, властивим людській істоті. Римські творці законів були послідовниками грецьких філософів і також визначали природний характер прав та свобод. Втім, ці права належали не всім. У Греції та Римі в добу античності права визначались приналежністю людини до певної соціальної групи чи класу. Якщо людина була громадянином полісу, її статус визначав права. Але якщо вона не належала до жодної соціальної групи, то взагалі не мала жодних прав.

У середньовіччі, на межі XII–XIII століть у деяких європейських країнах було прийнято низку важливих документів, якими закріплювалися права та свободи: спочатку — дворянства, а згодом — всіх вільних людей. Найбільш відомим з них є **«Велика хартія вольностей» — Magna Charta**, яку проголосив 1215 року англійський король Іоан Безземельний. Її було прийнято під тиском знаті та духовенства, які більше не хотіли миритися зі свавіллям короля і, об'єднавшись, змусили його правити відповідно до закону.

Наприкінці XVII та впродовж XVIII століть відомі філософи-просвітники — Джон Локк, Дені Дідро, Жан-Жак Руссо, Вольтер, Шарль-Луї Монтеск'є розвинули ідею природного походження прав і свобод та стверджували, що вони належать не тільки громадянам, а кожній людині від народження.

Минуло зовсім небагато часу, й ідеї просвітників були втілені у життя. У 1689 році в Англії з'явився **«Біль про права»** — документ, що заклав підвалини першої конституційної монархії. Як і «Велика хартія вольностей», він містив перелік частини прав, які пізніше назвуть громадянськими (особистими) і політичними правами. А ще через століття ці досягнення при-
множились і закріпились в таких документах, як **Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки (1776 р.) та Декларація прав людини і громадянина Франції (1789 р.)**, а згодом — і в Конституціях США та Франції.

Важко переоцінити ці події — вперше в історії людства держави визнали права громадянина фундаментальною цінністю та заклали цей принцип в основу державного устрою.

До середини XX століття права людини фактично залишалися «правами білої людини». Існування рабства і расової сегрегації, гендерної дискримінації, переслідування за ідеологічними переконаннями були масовою практикою, нерідко закріпленою в законі.

Расова сегрегація (лат.segregatio— відділення) — різновид дискримінації, який полягає у фактичному чи юридичному відокремленні в межах одного суспільства тих суспільних

груп, які вирізняються за расовими ознаками, та в подальшому законодавчому обмеженні їхніх прав.

Жахливі події Другої світової війни підштовхнули людство до переоцінки цінностей — визнається універсальність прав людини. Геноцид євреїв, що отримав назву Голокост, винищення ромів, людей з психічними розладами, переслідування гомосексуалів, ув'язнення свідків Єгови, расова політика на окупованих територіях — усе це дало поштовх розвитку ідеї про те, що питання дотримання прав людини не може бути лише внутрішньою справою держави.

Більшість країн погодились обмежити свій суверенітет і дозволити світовому співтовариству контролювати стан дотримання прав людини на своїх територіях — саме так починають створюватися міжнародні механізми захисту прав людини. У 1945 році створено Організацію Об'єднаних Націй. А 10 грудня **1948** року прийнято **Загальну декларацію прав людини**. Цей документ складають 30 статей, що містять перелік прав, які належать без винятків кожній людині. Важливість Декларації полягає і в тому, що вона стала предметом «світового консенсусу» — переважна більшість країн світу, попри великі соціальні та культурні відмінності, визнали цінність проголошених в ній прав та свобод.

Покоління прав людини

Упродовж наступних десятиліть на регіональному та всесвітньому рівнях прийнято міжнародні угоди, які визначають механізми контролю за дотриманням та захистом прав людини. У 1950 році на Європейському континенті виникає **Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод**. А у 1966 році Організація Об'єднаних Націй приймає два Міжнародні пакти — **«Про громадянські і політичні права»** та **«Про соціальні, економічні і культурні права»**. Згодом у системі ООН, Ради Європи прийнято й інші документи, які мають силу міжнародних угод.

Так, відповідно до їхнього історичного розвитку, сформувалась умовний поділ прав людини на **покоління**. Традиційно їх поділяють на три, однак дедалі частіше з'являється думка про виокремлення четвертого покоління.

Перше покоління прав та свобод людини і громадянина визначало межі втручання державної влади у сфери громадянського суспільства та особистого життя людей — право на свободу думки, совісті і релігії, рівність перед законом, право на участь в управлінні державою, недоторканість особи тощо.

Перші акти англійського конституціоналізму, що закріплюють права людини, — Петиція про права (1628), «Хабеас корпус акт» (Habeas Corpus Act) (1679) і Білль про права (1689). До першого покоління прав людини належать також американські декларації, а саме: Декларація прав Вірджинії (1776), Декларація незалежності США (1776), Конституція США (1787), Білль про права (1791), а також французька Декларація прав людини і громадянина (1789) та інші.

Друге покоління стосується соціально-економічних та культурних прав людини. Вимоги їхнього визнання почали з'являтися після Першої світової війни, а закріпились як юридичні норми після Другої світової війни, коли завдяки потужному промисловому розвитку склалися вагомі передумови для задоволення соціальних потреб громадян. До них належать свобода праці й підприємництва, право на житло, право на особисту власність, право на сім'ю, право на охорону здоров'я, право на відпочинок, право на освіту, свободу творчості, право на користування культурними цінностями та ін.

Становлення **третього покоління** прав людини пов'язане з національно-визвольним рухом країн, що розвиваються, а також із загостренням глобальних світових проблем після Другої світової війни. Це покоління стосується права народів на власну культуру, мову, незалежну національну державу, природні багатства, рівноправну участь у науково-технічному прогресі та міжнародній торгівлі, а також права на мир, безпеку, гуманітарну допомогу та безпечне довкілля. Взаємозалежність між першим, другим і

третім поколіннями прав людини забезпечує дотримання такого принципу: реалізація колективних прав не повинна обмежувати права і свободи особи.

У ХХІ столітті правозахисники визначили появу **четвертого покоління** прав людини, яке пов'язане з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики тощо. Ці права є результатом втручання у психо-фізіологічну сферу життя людини (наприклад, право людини на штучну смерть (евтаназію); право жінки на штучне запліднення і виношування дитини для іншої сім'ї, вирощування органів людини з її стовбурових клітин та ін.), яке, однак, не є безмежним (заборона клонування людини та встановлення інших правових меж).

3. Борці за права людини.

Історія прав людини — це історія боротьби за них

Появу українського правозахисного руху пов'язують із діяльністю **Української Гельсінської групи з прав людини**, яка була утворена 9 листопада 1976. Метою діяльності вона визначала сприяння виконанню в Україні постанов Заключного акту Наради у справах безпеки й співпраці в Європі у Гельсінкі 1975 році, а саме — збирати докази порушення тих постанов та скарги постраждалих, доводити факти порушення прав людини та націй в Україні до відома ширших кіл української та міжнародної громадськості, до урядів держав, які підписали Заклучний акт. Також УГГ ставила своїм завданням знайомити громадян України з Декларацією прав людини ООН.

Радянська влада звинуватила учасників групи в антирадянській агітації та пропаганді та застосовувала до учасників організації жорстокі репресії. Більшість з них була заарештована та засуджена на максимальний термін позбавлення волі — від 7-ми до 10-ти років ув'язнення та заслання. До активних діячів УГГ такі заходи вживались неодноразово. Засновниками / засновницями організації були Микола Руденко (керівник групи), Олександр Бердник, Петро Григоренко, Іван Кандиба, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, Оксана Мешко, Микола Матусевич, Мирослав Маринович, Ніна Строката, Олексій Тихий. Незважаючи на арешти та переслідування, УГГ постійно поповнювалася новими членами, для яких цінність прав людини була вищою за особисту безпеку та добробут.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке людська гідність
- Поняття «Рівність» та «Рівноправність» пояснити зміст, що єднає, що різнить
- Що таке права людини, зміст поняття
- Універсальність та індивідуальність прав людини – пояснити.

2. Узагальнення:

- простежте за процесом розвитку прав людини в історії та назвіть його найважливіші етапи
- які головні документи засвідчують права людини в ХХ ст.
- Мотивація борців за права людини в Україні.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 38 - 43 і з додаткових інформаційних джерел - Віднайдіть інформацію про борців за права людини, їхні публікації, мистецькі твори, заходи та рухи, які впливали на розвиток прав людини в Україні. Зробіть презентацію

Лекція № 7

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Людина і держава

Мета заняття: студент/студентка досліджує, які права є основоположними та як вони забезпечуються, хто, чому і яким чином відповідає за захист та забезпечення основних прав людини. Студент/студентка розуміє, для чого необхідно знати свої права та перспективи й загрози розвитку прав людини у майбутньому, що права пов'язані з відповідальністю держави перед людиною за забезпечення й дотримання її прав і свобод, а також розрізняємо права людини та обов'язки громадянина. Студент/студентка діє, інформуючи студентів коледжк про права людини, визначаючи, як реалізація права забезпечується відповідальністю людини та держави

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 4. Основоположні права і свободи людини. Класифікація прав. 5. Взаємовідносини «Людина – держава». 6. Відповідальність за дотримання прав та свобод .
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

У цій темі ви дізнаєтеся про основоположні права та свободи та їхні ключові ознаки. Це дозволить зрозуміти, чому можуть виникати дилеми щодо забезпечення та реалізації прав і свобод людини та як вони вирішуються. Для вдалої участі у дискусіях важливо ознайомитись зі значенням таких понять: основоположні права і свободи людини, класифікація прав людини, майбутнє прав людини. Також ми у цій темі ви дізнаєтеся про те, як скористатись своїми правами, хто має їх гарантувати та яким чином ці права реалізуються. Це дозволить зрозуміти важливість забезпечення принципу верховенства права та розбудови правової держави в Україні. Для вдалої участі у дискусіях важливо ознайомитись зі значенням таких понять: правова держава; принцип верховенства права; принцип верховенства закону; обов'язки щодо забезпечення прав людини.

1. Основоположні права та свободи. Класифікація прав.

Усі ми прагнемо щастя. І хоча кожен і кожна з нас розуміє його по-своєму, важко не погодитись, що щаслива людина — це та, яка має можливість задовольняти свої потреби (їжа, житло, сім'я, вільне та цікаве спілкування, успішна робота, здійснення мрій тощо). Можливість реалізовувати свої потреби дають права, що гарантуються міжнародними та національними законодавчими актами. **Але лише мати права недостатньо, необхідно знати свої права.**

Навіщо мені знати свої права?

- Для уникнення ситуацій їхнього порушення
- Для можливості захисту
- Для відновлення порушених прав
- Для поваги до прав інших людей, які мене оточують
- Для того, щоб мати високий рівень правової культури

Основні права і свободи людини визнані на міжнародному рівні й закріплені у Загальній декларації прав людини (1948 р.). **Права людини** — це визнані світовим співтовариством блага й умови життя, яких може домагатися особа від держави і суспільства, в яких вона живе, та забезпечення яких реальне в умовах досягнутого людством прогресу.

Можна виділити три ключові **ознаки прав людини**:

По-перше, права людини — це не просто певні можливості людини, необхідні для її існування і розвитку, а блага, яких може домагатися особа від держави.

По-друге, ці блага мають бути визнані світовим співтовариством (закріплені у міжнародних договорах, рішеннях міжнародних судових органів тощо).

По-третє, забезпечення цих благ має бути реальним. Не може бути визнане юридичним правом людини домагання, яке об'єктивно неможливо задовольнити.

Таблиця 1 «Топ-10 найважливіших для респондентів прав людини (%)»*

*Джерело: Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т. Печончик, В. Яворський та ін.] ; за заг. ред. Т. Печончик.

Київ,

2017. 308 с.

Права людини — є основоположними та визначальні для життя та діяльності людини. Їх часто називають **фундаментальними**.

На сьогодні існує багато підходів до класифікації прав людини на основі різних критеріїв, зокрема:

- 1) залежно **від часу виникнення** — права першого, другого, третього та четвертого поколінь;
- 2) залежно **від того, які потреби та інтереси вони задовольняють** — громадянські (особистісні), політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні права;

- 3) залежно *від категорій людей, яких ці права стосуються* — права жінок, права дітей, права осіб з інвалідністю тощо;
- 4) залежно *від того, чи стосуються вони окремих людей чи співтовариств* — індивідуальні і колективні права; Права людини і сьогодні перебувають у процесі розвитку, їхня кількість постійно зростає, а це впливає на їхню класифікацію в майбутньому.

2. Взаємовідносини «Людина – держава».

Права людини — це невід’ємні права, якими володіє кожна людина. Але як нам скористатися цими правами? Хто повинен їх забезпечувати? І як ці права реалізуються?

Безумовно, ми не зможемо реалізувати свої права та свободи у суспільстві, де існує свавілля влади. Правова держава та верховенство права є тими принципами, які обмежують державну владу. Важливо, щоб люди в державі мали можливість впливати на процес розробки та прийняття таких правил.

Правова держава передбачає взаємну відповідальність людини і влади. Людина бере на себе зобов’язання дотримуватися законів, а й держава зобов’язується надавати кожному з нас умови для реалізації гарантованих кожній людині прав та свобод. Усі суперечки у площині людина - людина, людина-державна влада у правовій державі вирішує незалежний арбітр — суд.

Отже, правова держава передбачає, що всі її члени дотримуються правил. Але для цього необхідний взаємний контроль — органи державної влади мають стежити за тим, щоб люди не порушували встановлені правила, проте важливіше, щоб суспільство пильно спостерігало за діями влади і реагувало у кожному випадку, коли її представники порушують закон та перевищують надані їм повноваження. Для здійснення такого контролю у правовій державі створюються відповідні інститути та розробляються відповідні процедури.

Відносини між людьми та відносини людини і держави регламентуються виключно системою права — конституцією та законами. Це називають принципом **верховенства права**. І жоден чиновник чи державний орган, окрім найвищого законодавчого (в нашій країні таку функцію виконує Верховна Рада України, повноваження якої чітко визначені законом), не може скасовувати або свавільно вносити зміни до цих офіційно встановлених правил.

Принцип **верховенства закону** встановлює ієрархію норм права і вказує на те, що жоден підзаконний акт (наказ, розпорядження, інструкція тощо) не може суперечити правовим актам вищого порядку — Конституції та законам, які прийняв парламент.

Ці закони мають бути гуманними і захищати той мінімальний перелік загальновизнаних цінностей та потреб людей, які ми зараз називаємо правами людини.

3. Відповідальність за дотримання прав та свобод.

Декларація про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основоположні свободи (резолуція 53/144 ГА ООН від 9 грудня 1998 року)

Стаття 2. Кожна держава несе основну відповідальність та обов’язок захищати, заохочувати та здійснювати усі права людини та основоположні свободи, зокрема шляхом прийняття таких засобів, які можуть знадобитись для створення усіх необхідних умов у соціальній, економічній та політичній, а також у інших галузях та правових гарантій, необхідних для забезпечення того, щоб усі особи під її юрисдикцією, індивідуально і спільно з іншими, мали можливість користуватися всіма цими правилами і свободами на практиці.

Якщо права гарантують кожній людині її особисту свободу, виключають будь-яку дискримінацію стосовно неї та втручання в її автономію, то для держави права людини — це обов’язок. Права людини визначають межі, в яких може діяти державний орган при виконанні своїх повноважень.

Права людини — це зобов'язання держави перед людиною щодо їх забезпечення та дотримання. Кожна держава повинна продемонструвати свою готовність до прийняття зобов'язань, що відбувається шляхом ратифікації або приєднання до того чи іншого міжнародного документу з прав людини. Коли права людини визнаються на національному рівні, вони регламентують зобов'язання держави перед своїм народом.

Найважливішим універсальним документом з прав людини є **Загальна декларація прав людини**, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права вступили в силу в 1976 році і є головними юридично обов'язковими документами, які застосовуються в усьому світі. Обидва пакти були розроблені з метою розширення прав, викладених у Загальній декларації прав людини та надання їм юридичної сили (в межах договору). Разом із Загальною декларацією прав людини вони становлять **Міжнародний Білль про права людини**.

Таблиці 2 «Основні договори ООН зі захисту прав людини *»

* *Компас. Посібник з освіти в галузі прав людини.* http://humra.org/wp-content/uploads/2016/03/compass_UA.pdf

Україна як член Ради Європи підпорядковується Європейській системі захисту прав людини, наріжним каменем якої є Європейська конвенція з прав людини з її налагодженим механізмом реалізації — Європейським судом з прав людини у Страсбурзі.

На національному (державному рівні) в Основному Законі — Конституції України зазначено:

Стаття 3. Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Висновок, Україна як держава закріпила за собою **головний обов'язок — забезпечувати і захищати права і свободи людини**.

Наші права народжуються разом з нами — дитина, яка з'явилася на світ, вже має той комплекс прав та свобод, що й кожен і кожна з нас. А от чи має новонароджена дитина обов'язки? Звісно, не має. Людина набуває їх, вступаючи у ті чи інші форми соціальної взаємодії. Ми виконуємо обов'язки учня, коли починаємо відвідувати школу, беремо на себе професійні обов'язки, розпочинаючи трудову діяльність, виконуємо конституційні обов'язки, набуваючи громадянство тієї чи іншої держави. Є обов'язки батьків і дітей, подружжя та багато інших. Бувають юридичні та моральні обов'язки, що є також важливими. Отже, обов'язки є продуктом соціальної взаємодії, а права людини є невід'ємною частиною людської природи.

Прямого взаємозв'язку між ними не існує. І хоча обсяг прав людини не залежить від її виконання обов'язків, це не означає вседозволеності. Сучасна концепція прав людини — дуже крихка конструкція, запорукою існування якої є взаємна відповідальність та повага до прав інших. Про важливість такої взаємної поваги йдеться і в тексті Загальної декларації прав людини:

Стаття 29.

1. Кожна людина має зобов'язання перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості.
2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Ми всі на національному та міжнародному рівнях повинні стежити за дотриманням прав людини. Попри те, скільки би не було фактів порушення прав людини з боку державної влади, жоден з них не може бути визнаний, якщо ніхто не заявить про його порушення. Саме тому ми маємо не лише поважати права інших осіб у повсякденному житті, але й

пильно стежити за їхнім дотриманням. Правові механізми захисту ефективно функціонують лише тоді, коли ми відповідально користуємося ними.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Універсальні права – що це значить?
- Звідки походять права та свободи людини.
- Перерахуйте покоління прав людини та дайте основні характеристики

2. Узагальнення:

- Що таке права людини?
- Принцип верховенства права – як зрозуміти
- Перерахуйте основоположні права та свободи людини
- Взаємовідносини «Людина – держава» хто головний.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 38 - 47 і з додаткових інформаційних джерел. Підготуйте презентації за темою «Права дитини. Загальні» та темою «Права дитини в Україні».

Лекція № 8

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Права дитини. Механізми захисту прав.

Мета заняття: студент/студентка досліджує, чим права дітей відрізняються від прав дорослих. Студент/студентка розуміє, які права дитини має забезпечувати держава. Студент/студентка діє, проводячи опитування щодо реалізації та забезпечення прав дитини в нашій школі, сім'ї, громаді.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу (тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Як у дітей з'явилися права. 2. Конвенція ООН про права дитини. 3. Як реалізуються права дитини.

4	Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.
---	--	--------	--

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

В цій темі ви дізнаєтеся про права і свободи дитини, які особливості вони мають, хто і яким чином повинен їх захищати та забезпечувати. Для участі у дискусіях та аналізу ситуацій слід ознайомитися зі значенням понять: права дитини, Конвенція ООН про права дитини, порушення прав дитини.

1. Як у дітей з'явилися права.

У різних країнах встановлена певна вікова межа, переступивши яку, людина досягає повноліття. Дорослі можуть одружуватися, розпоряджатися власним майном, вільно подорожувати, здійснювати фінансові операції, тобто повною мірою користуватися своїми правами. До цього віку дитині притаманні певні особливості фізичного та психологічного характеру, які відрізняють її від світу дорослих, а саме фізична беззахисність, залежність від рішень батьків, інших дорослих тощо.

До кінця XIX століття права дитини не були захищені юридично. Не існувало організацій, які б опікувалися захистом прав дитини.

У деяких країнах закони про захист тварин були прийняті раніше, ніж закони про захист прав дітей. В одній справі (1874 р., Балтимор, США) прийомних батьків 8-річної Марі Елен Вільсон, яку систематично жорстоко били в сім'ї, змогли притягнути до відповідальності за погане ставлення до доньки лише на підставі чинного закону про захист тварин. Громадський робітник церкви знайшов дівчинку, яка серйозно хворіла через постійні побої, вона була прив'язана до ліжка та харчувалась лише хлібом та водою. На допомогу прийшли члени місцевого відділення Товариства боротьби із жорстоким ставленням до тварин. Через відсутність юридичного захисту проти такого жорстокого ставлення єдиним можливим рішенням було звинувачення батьків на тій підставі, що дівчинку визнано членом тваринного світу.

Давайте проаналізуємо випадок з Марі Елен Вільсон та поясніть, чому громадяни вирішили втрутитися. Якими могли бути наслідки, якби цього не сталося?

1892	1919	1924	1946	1946
Створено Міжнародне товариство опіки над дитиною.	Виникнення у Великій Британії першої у світі організації щодо захисту дітей — Захист дітей (Save the Children). Ініціаторкою цього руху була Еглантіна Джебб (Eglantyne Jebb), яка згодом розробила текст Декларації про права дитини.	Генеральна Асамблея ліги Націй прийняла Декларацію про права дитини (Женевська Декларація прав дитини).	Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про створення ЮНІСЕФ (UNICEF — United Nations Children's Fund — Дитячий фонд ООН).	Розпочала діяльність ЮНЕСКО — міжнародна організація, спеціалізована на установа ООН, що зокрема сприяє розвитку просвітництва у шкільній освіті.

1948	1950	1959	1989	1996
Генеральна асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, де у Статті 25, п. 2 вказано, що «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом».	Затверджено Європейську конвенцію з прав людини — один із найпотужніших сучасних механізмів захисту прав людини й дитини.	Генеральна Асамблея ООН проголосила Декларацію прав дитини.	Затверджено Конвенцію про права дитини, що є фундаментом міжнародного захисту прав дитини. День прийняття Конвенції відзначається у світі як міжнародний день захисту прав дитини.	Рада Європи затвердила Європейську конвенцію про здійснення прав дітей.

2. Конвенція ООН з прав дитини.

Конвенція ООН про права дитини стала першим в історії людства міжнародним документом, який стосується дітей і містить широкий перелік прав, включаючи особисті права і свободи дитини. Її часто називають **Всесвітньою Конституцією прав дитини**.

Конвенція ООН про права дитини була прийнята 20 листопада 1989 р. Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Конвенція набула чинності 2 вересня 1990 р. На сьогодні її ратифікували 192 держави світу, поширивши її дію на свої території. Вона є єдиним документом ООН, який ратифікувала така велика кількість держав. Україна підписала Конвенцію 21 лютого 1990 р., ратифікувала 27 лютого 1991 року, а набула вона чинності в Україні 27 вересня 1991 року.

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини:

- дитина є самостійним суб'єктом і з причини фізичної та розумової несформованості потребує особливої турботи та правового захисту;
- дитина як людська істота потребує поваги до її індивідуальності, гідності та недоторканості особистого життя;
- сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини;
- держава має підтримувати сім'ю, а не підміняти її у виконанні функцій.

Каталог (перелік) прав дитини, що містить Конвенція, базується на таких принципах.

Принцип благополуччя дитини означає, що в усіх діях стосовно дітей, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Принцип рівності означає, що всі діти, незалежно від кольору шкіри, статі, етнічного походження, є рівними перед законом.

Принцип поваги до прав та відповідальності обох батьків означає, що держава поважає автономію сім'ї та втручається лише за умови обґрунтованої необхідності. *Принцип допомоги з боку держави* означає, що держава зобов'язана підтримувати сім'ї і надавати соціальну допомогу тим, які її потребують.

Всі положення Конвенції ООН про права дитини можна умовно розділити на три блоки «Р»:

Provision (забезпечення): права, які надають доступ до певних благ і послуг (освіта, охорона здоров'я, догляд тощо).

Protection (захист): право бути захищеним від певних дій (погане поводження, експлуатація, насильство тощо).

Participation (участь): право діяти за певних обставин і право бути залученим до процесу прийняття рішень.

Документ Конвенція ООН про права дитини (Скорочений варіант) (Документ 1)

3. Як реалізуються права.

Права дитини — це в загальному розумінні — права людини, з тою лише відмінністю, що деякими правами діти починають користуватися в міру свого дорослішання і усвідомлення свого становища. Не маючи здатності здійснювати правові дії, діти не в змозі самостійно домагатися здійснення своїх прав.

Про права дитини, як і про права людини, потрібно вести мову в контексті стосунків «держава–особа». Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй можливість скористатися цим правом. Наприклад, право на навчання означає, що держава гарантує кожному доступ до освіти, розробляє програми навчання, готує вчительські кадри і розробляє правила, що регулюють її функціонування тощо.

Якщо дитина / людина має певне право, це означає, що повинні існувати процедури його виконання (вимагання). Наявність права означає можливість висування домагання чи оскарження, інакше право залишається лише декларацією.

Важливо також те, що держава не може аргументувати свою бездіяльність і відсутність гарантій з охорони прав дитини тим, що дитина перебуває на приватній території.

Як і права людини, права дитини підлягають обмеженням, але таким, що передбачені законом у демократичному суспільстві. Як правило, це здійснюється в інтересах

державної безпеки та громадського спокою, запобігання злочинності, захисту здоров'я та моральності або захисту прав і свобод інших осіб. Свобода від тортур та жорстокого ставлення, свобода від рабства не можуть бути обмежені за жодних обставин.

Права дитини не потрібно розглядати крізь призму стосунків «батьки–діти». Батьки опікуються дітьми і приймають рішення про їхнє виховання. Держава не може втручатися у цю справу, до того часу, поки батьки не починають нехтувати своїми обов'язками щодо дитини та зловживати владою над нею.

Права дитини жодним чином не ставлять під загрозу авторитет дорослих і автономність сім'ї. Держава, визнаючи автономність сім'ї, втручається у сімейні справи лише в особливих випадках, передбачених законом.

Батьки є законними представниками дитини і представляють її інтереси перед державними органами так само, як і у випадку порушення їхніх прав. Якщо батьки не в змозі піклуватися про дитину, тоді держава зобов'язана забезпечити реалізацію її прав — надати соціальну опіку.

Як і права людини, права дитини належать кожній дитині і не залежать від виконання нею обов'язків. Якщо дитина не виконує своїх обов'язків, її можна покарати, наприклад, позбавивши заохочення чи привілеїв, але не можна позбавляти прав.

Таблиця 1 «Результати звіту щодо дотримання прав дитини в Україні «Голос Дітей» (2017), www.childrights.in.ua»

Витяг з Рекомендацій парламентських слухань на тему «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист» від 22 лютого 2017 року

«Очевидним і закономірним наслідком воєнних дій і збройного конфлікту в Україні є погіршення становища дітей. Не затверджені спеціальні програми щодо захисту дітей, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції, військово-цивільні адміністрації не мають спеціальних повноважень та кадрового забезпечення для здійснення ефективних заходів щодо захисту дітей від наслідків збройного конфлікту. В Україні не ведеться облік офіційних даних про дітей, які загинули та були поранені внаслідок збройного конфлікту. Законодавчо не встановлено покарання за вчинення такого кримінального злочину, як вербування, втягування та рекрутування дітей у воєнні дії».

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке права людини?
- Принцип верховенство права – як зрозуміли
- Перерахуйте основоположні права та свободи людини
- Взаємовідносини «Людина – держава» хто головний.

2. Узагальнення:

- Дитина = людина ? дитина = людина
- Знати і розуміти сутність Конвенції про права дитини важливо як для дітей, так і для дорослих, тому що...
- Як поява міжнародних товариств, що відстоюють інтереси дитини, вплинула на долю дітей?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 52 - 57 і з додаткових інформаційних джерел. Презентації за темою «Права дитини. Загальні» та темою «Права дитини в Україні».

Лекція № 9

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Механізми захисту прав людини

Мета заняття: Студент/студентка досліджує, від чого залежить ситуація з дотриманням прав людини в країні та якою є роль держави і державних інституцій у цьому питанні. Студент/студентка розуміє, як функціонують міжнародні, європейські та національні механізми захисту прав людини. Студент/студентка діє, досліджуючи роботу громадських організацій, які захищають права людини в Україні.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Чи відповідає держава за дотримання, гарантування та захист прав і свобод людини. 2. Чи має обов'язки людина щодо реалізації та забезпечення прав і свобод? 3. Вчимося захищати свої права.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

У цій темі ви зможете дізнатися про міжнародні та національні механізми захисту прав людини, а також отримаєте інформацію про порядок звернень щодо захисту прав людини до різних національних і міжнародних органів та організацій. Для вдалої участі у дискусіях та аналізі ситуацій слід ознайомитися зі значенням таких понять: міжнародні та європейські стандарти і механізми захисту прав людини, національний механізм захисту прав людини в Україні, порядок звернень щодо захисту прав людини, правозахисники.

1. Чи відповідає держава за дотримання, гарантування та захист прав і свобод людини

Декларація про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основоположні свободи

(резолюція 53/144 ГА ООН від 9 грудня 1998 року)

Стаття 2. Кожна держава несе основну відповідальність та обов'язок захищати, заохочувати та здійснювати усі права людини та основоположні свободи, зокрема шляхом прийняття таких засобів, які можуть знадобитись для створення усіх необхідних умов у соціальній, економічній та політичній, а також у інших галузях та правових гарантіях, необхідних для забезпечення того, щоб усі особи під її юрисдикцією, індивідуально і спільно з іншими, мали можливість користуватися всіма цими правилами і свободами на практиці

Якщо права гарантують кожній людині її особисту свободу, виключають будь-яку дискримінацію стосовно неї та втручання в її автономію, то для **держави права людини — це обов'язок**. Права людини визначають межі, в яких може діяти державний орган при виконанні своїх повноважень.

Права людини — це зобов'язання держави перед людиною щодо їх забезпечення та дотримання. Кожна держава повинна продемонструвати свою готовність до прийняття зобов'язань, що відбувається шляхом ратифікації або приєднання до того чи іншого міжнародного документу з прав людини. Коли права людини визнаються на національному рівні, вони регламентують зобов'язання держави перед своїм народом.

Найважливішим універсальним документом з прав людини є **Загальна декларація прав людини**, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права вступили в силу в 1976 році і є головними юридично обов'язковими документами, які застосовуються в усьому світі. Обидва пакти були розроблені з метою розширення прав, викладених у Загальній декларації прав людини та надання їм юридичної сили (в межах договору). Разом із Загальною декларацією прав людини вони становлять **Міжнародний Білль про права людини**.

Україна як член Ради Європи підпорядковується Європейській системі захисту прав людини, наріжним каменем якої є Європейська конвенція з прав людини з її налагодженим механізмом реалізації — Європейським судом з прав людини у Страсбурзі.

На національному (державному рівні) в Основному Законі — Конституції України зазначено:

Стаття 3. Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Таким чином, Україна як держава закріпила за собою **головний обов'язок — забезпечувати і захищати права і свободи людини**.

2. Чи має обов'язки людина щодо реалізації та забезпечення прав і свобод?

Наші права народжуються разом з нами — дитина, яка з'явилася на світ, вже має той комплекс прав та свобод, що й кожен і кожна з нас. А от чи має новонароджена дитина обов'язки? Звісно, не має. Людина набуває їх, вступаючи у ті чи інші форми соціальної взаємодії. Ми виконуємо обов'язки студента\студентки, коли починаємо відвідувати школу, беремо на себе професійні обов'язки, розпочинаючи трудову діяльність, виконуємо конституційні обов'язки, набуваючи громадянство тієї чи іншої держави. Є обов'язки батьків і дітей, подружжя та багато інших. Бувають юридичні та моральні обов'язки, що є також важливими. Отже, обов'язки є продуктом соціальної взаємодії, а права людини є невід'ємною частиною людської природи.

Прямого взаємозв'язку між ними не існує. І хоча обсяг прав людини не залежить від її виконання обов'язків, це не означає вседозволеності. Сучасна концепція прав людини — дуже крихка конструкція, запорукою існування якої є взаємна відповідальність та повага до прав інших. Про важливість такої взаємної поваги йдеться і в тексті Загальної декларації прав людини:

Стаття 29.

1. Кожна людина має зобов'язання перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості.
2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Ми всі на національному та міжнародному рівнях повинні стежити за дотриманням прав людини. Попри те, скільки би не було фактів порушення прав людини з боку державної влади, жоден з них не може бути визнаний, якщо ніхто не заявить про його порушення. Саме тому ми маємо не лише поважати права інших осіб у повсякденному житті, але й пильно стежити за їхнім дотриманням. Правові механізми захисту ефективно функціонують лише тоді, коли ми відповідально користуємося ними.

3. Вчимося захищати права

Те, що ми наділені правами не означає того, що ми можемо діяти так, як нам заманеться. Іноді наші права вступають у конфлікт з правами інших людей. Наприклад, наше право збирати та поширювати інформацію може вступити у конфлікт із правом іншої особи захищатися від втручання в її особисте життя. Наприклад, ваші однокласники без вашого дозволу

Розмістили ваше особисте фото у Facebook.

Іноколи конфлікт виникає між самими правами, і тоді важко оцінити, яке право є більш важливим. Людство вже давно зрозуміло взаємозв'язок права з відповідальністю перед суспільством. І саме ця відповідальність диктує необхідність обмежень. Що це за обмеження? Хто може їх застосовувати?

У ситуаціях, коли необхідно гарантувати безпеку населення, підтримувати правопорядок, влада може обмежувати певні права людини. Однак, обмежуючи права людини, влада має обов'язково дотримуватися визначених умов, інакше таке втручання буде вважатися вже не обмеженням, а порушенням права.

Що це за умови? Зокрема, влада не може втручатися у права безпідставно — **обмеження має мати певну мету**. Вичерпний перелік таких цілей записаний у міжнародних договорах з прав людини та законах, прийнятих на національному рівні. До нього входять захист прав інших осіб та цінностей, важливих для сталого розвитку суспільства: безпека, територіальна цілісність та суверенітет держави, суспільна мораль, авторитет правосуддя тощо. Крім цього, ніхто не може обмежити наші права, **якщо можливість такого обмеження не передбачена законами нашої країни**. І остання

умова — *форма обмеження права має бути прийнятною у демократичному суспільстві*. Іншими словами, обмеження може мати місце лише у тих випадках, коли немає інших способів досягнення тих цілей, заради яких воно застосовується.

У Конституції України ми можемо знайти такий перелік цінностей, для захисту яких в окремих випадках державі дозволено втрутитися у права та свободи людини. Наприклад, це може бути гарантування національної безпеки, захист суверенітету і територіальної цілісності держави, забезпечення громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я і моральності населення, врятування життя людей та майна, захист прав і свобод інших людей, підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Цінності, заради яких може бути обмежене право, зазначені в тих самих статтях Конституції, якими це право гарантоване.

Але треба пам'ятати, що держава може зловживати обмеженнями. Історія доводить, що часто, під приводом захисту певних цінностей, держава чинить наступ на права людини. Саме тому ми завжди повинні пильно стежити за діями законодавців та державних службовців і бути готовими захищати власні права.

Забезпечення прав людини відбувається у відносинах між державою, через її представників, і особою. Механізми захисту прав людини побудовані на тому, що державна влада:

- а) не повинна втручатись у приватний простір людини;
- б) гарантує дотримання прав людини, реагуючи на протиправні дії інших осіб.

Міжнародний Білль про права людини складається з трьох документів, укладених в рамках ООН. Це Загальна декларація прав людини (10 грудня 1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (16 грудня 1966 р.) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (16 грудня 1966 р.).

Білль (від англ. *bill*) — рукопис, грамота, в якій перелічені певні права.

Міжнародний Білль про права людини — неофіційна назва Загальної декларації прав людини і Міжнародних пактів про права людини, які, разом узяті, вважають авторитетним набором міжнародних стандартів прав людини. Це назва підкреслює значну взаємопов'язаність цих трьох документів.

Становлення та реалізація прав людини відбувається за 3-ма етапами:

1 етап — розробляються міжнародні документи, які визначають обов'язки держави в сфері прав людини (спочатку декларації, а потім конвенції);

2 етап — відбувається ратифікація цих конвенцій державами, які їх підписали;

3 етап — виконання державами зобов'язань таким чином, щоб права людини були реалізовані на території цієї держави.

Для того, щоб міжнародні конвенції мали максимальну дію та легітимність, важливо, щоб їх ратифікувала якомога більша кількість держав. ООН та інші міжнародні організації відіграють визначальну роль, водночас конкретні держави несуть відповідальність за реалізацію положень цих документів. В держави, таким чином, з'являються обов'язки щодо забезпечення людини правами.

Як можна домогтися того, щоб ці захисні механізми працювали? Хто або що забезпечить виконання державами своїх зобов'язань?

Головними органами контролю є комісії або комітети та суди, які складаються з незалежних членів (експертів або суддів), які не є представниками своїх держав. У своїй діяльності ці органи використовують такі основні механізми:

- скарги (представлені окремими особами, групами осіб або державами);
- судові справи;
- процедури подання доповідей.

На сьогодні судовими органами, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини, є: Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини та Африканський суд з прав людини і народів, Міжнародний кримінальний суд (МКС), Міжнародний суд ООН.

Більшість угод у сфері прав людини вимагає, щоб держави надавали періодичні доповіді. Їх складають самі держави. Мета цих доповідей — відкрито обговорити реалізацію прав людини з правозахисниками у форматі державного діалогу. Для

контролю об'єктивності таких доповідей використовують альтернативні або так звані «тіньові» звіти громадських організацій, які базуються на власних джерелах та аналізі документів держави.

Після діалогу між представниками державних і незалежних членів міжнародного експертного органу з моніторингу надаються зауваження щодо відповідності реалізації захисту прав людини у цій державі міжнародним стандартам.

Також, задля забезпечення дотримання та ефективної реалізації прав людини в країнах-членах Ради Європи у 1997 р. було запроваджено посаду **Комісара Ради Європи з прав людини**, якого обирає Парламентська асамблея.

Однією з важливих ініціатив Ради Європи у сфері захисту прав людини є прийняття у 2011 році Стамбульської Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства. Стамбульська конвенція наголошує на тому, що обов'язком кожної демократичної європейської держави є викорінення насилля в усіх його формах, а також створення системи запобігання насильства над жінками та належного покарання винних.

Досить часто реальні гарантії прав окремої особи або групи осіб залежать від тиску міжнародного співтовариства, і може пройти багато часу від випадку порушення прав людини до її звернення в ООН чи Раду Європи.

Основний спосіб, за допомогою якого держава може реалізувати дотримання прав людини, є їхнє забезпечення у законодавстві. Головний документ, що гарантує права людини в Україні — Конституція України. У ній закріплені основні механізми захисту прав людини на національному рівні.

Важливою державною інституцією, яка покликана захищати права людини, є **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини**. До цього органу, як і до інших державних установ і організацій, можна звертатися зі скаргами, пропозиціями, заявами та інформаційними запитами. Розгляд звернень стосовно прав людини є одним з першочергових завдань Уповноваженого, проте, він може лише сприяти або разом з людиною вимагати відновлення прав.

Найбільш ефективною гарантією забезпечення прав і свобод людини є судовий захист. Згідно з Конституцією, судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Конституційний Суд України контролює дотримання норм Конституції України. До Конституційного Суду можна звернутися за тлумаченням окремих норм Конституції, проте не існує процедури подання індивідуальної скарги на порушення прав людини, передбачених Основним Законом (Конституцією України). В суди загальної юрисдикції може звертатися кожна людина щодо захисту своїх конституційних прав і свобод безпосередньо на підставі Конституції. Залежно від ситуації можна звертатись до органів виконавчої влади, до місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. При цьому важливо знати, яким чином подаються звернення до органів влади та регулюється порядок надання відповідей. Для цього, крім Конституції, варто знати положення Законів України «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації».

Важливу роль відіграють громадські організації, які опікуються захистом прав та свобод людини. Ці організації можуть допомогти отримати правову допомогу, а в багатьох випадках беруться за супровід справи, організовують громадські моніторинги та громадські кампанії.

Права дитини

Про права дитини, як і про права людини, потрібно вести мову в контексті стосунків «держава–особа». Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй можливість скористатися цим правом. Наприклад, право на навчання означає, що держава гарантує кожному доступ до освіти, розробляє програми навчання, готує вчительські кадри і розробляє правила, що регулюють її функціонування тощо.

Якщо дитина / людина має певне право, це означає, що повинні існувати процедури його виконання (вимагання). Наявність права означає можливість висування домагання чи оскарження, інакше право залишається лише декларацією.

Важливо також те, що держава не може аргументувати свою бездіяльність і відсутність гарантій з охорони прав дитини тим, що дитина перебуває на приватній території.

Як і права людини, права дитини підлягають обмеженням, але таким, що передбачені законом у демократичному суспільстві. Як правило, це здійснюється в інтересах державної безпеки та громадського спокою, запобігання злочинності, захисту здоров'я та моральності або захисту прав і свобод інших осіб. Свобода від тортур та жорстокого ставлення, свобода від рабства не можуть бути обмежені за жодних обставин.

Права дитини не потрібно розглядати крізь призму стосунків «батьки–діти». Батьки опікуються дітьми і приймають рішення про їхнє виховання. Держава не може втручатися у цю справу, до того часу, поки батьки не починають нехтувати своїми обов'язками щодо дитини та зловживати владою над нею.

Права дитини жодним чином не ставлять під загрозу авторитет дорослих і автономність сім'ї. Держава, визнаючи автономність сім'ї, втручається у сімейні справи лише в особливих випадках, передбачених законом.

У багатьох країнах світу (наприклад, у Великій Британії, США, інші для зниження злочинності серед неповнолітніх і кількості підлітків, які стали жертвами злочинів, вводили комендантську годину для дітей. Вона полягала в обмеженні перебування неповнолітніх (до 16 років) на вулиці без дорослих у вечірній та нічний час. Зазвичай це обмеження починалося від 22:00 години (23:00 у вихідні дні) — і до 6:00 години ранку. Україна теж має такий досвід.

Конвенція про права дитини є обов'язковою для виконання державами, що її ратифікували, і має механізм контролю. В Женеві працює **Комітет з прав дитини ООН** — група експертів (10 осіб), що розглядає доповіді урядів про виконання положень Конвенції. Заохочуються Комітетом і подання Альтернативних доповідей громадськими організаціями, в яких вони висвітлюють ситуацію щодо дотримання та забезпечення прав дитини державою. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини 27 лютого 1991 р., взявши на себе значні зобов'язання щодо забезпечення прав людини. В нашій країні основним законом, спрямованим на забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток є **Закон України «Про охорону дитинства»**. Крім того, права дитини виділені окремими статтями Сімейного, Цивільного, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а також регулюються такими законами, як: «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» тощо. Різні державні інституції та міністерства покликані відповідати за дотримання прав дитини в Україні. Багато зусиль також докладають **громадські організації**, які працюють у сфері захисту прав дитини, щоб кожна дитина почувала себе повноцінним членом суспільства.

Дотримання прав дитини також є одним із пріоритетних напрямів роботи **Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини**. З метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, з огляду на необхідність особливого піклування про дитину, на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини Президентом України запроваджено інституцію **Уповноваженого Президента України з прав дитини**.

Ми знаємо, що робити і до кого звертатися, якщо раптом заболить зуб чи захворіємо на грип. А як бути, коли порушуються права дітей, підлітків? До кого звертатися, кому довіритися, кого запитати? Чи не кожна людина хоча б один раз замислювалася над цими питаннями. Діти не знають, до кого звертатися, і тому не можуть вчасно отримати потрібну консультацію чи допомогу, і, врешті, залишаються наодинці зі своїми проблемами. А даремно, адже існує ціла мережа організацій і служб, здатних кинути «рятівний круг» тим, хто його потребує.

Ви маєте право самостійно звернутися до суду, якщо вам виповнилося 14 років. Ваша думка повинна бути врахована в усіх питаннях, що стосуються вашого життя, а при прийнятті рішень мають враховуватися ваші інтереси.

Ви можете самостійно звернутись за допомогою з питань захисту своїх прав до державних організацій і служб, які розташовані у вашому населеному пункті.

Ви можете звернутися

- До батьків або інших дорослих, яким ви довіряєте.
- На «дитячу» Національну гарячу лінію, де вам можуть надати фахову пораду, консультацію чи допомогу. Дзвінки є безкоштовними по всій території України.
- До психологів, вчителів та адміністрації у вашому навчальному закладі.
- До представників служб у справах дітей, якщо вам не виповнилося 18 років.
- До працівників центрів соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді, які є у кожному районі, місті чи районі великого міста.
- До найближчого відділку поліції (або зателефонувати за номером 102).
- До суду (якщо вам виповнилось 14 років, ви можете зробити це самостійно, в іншому випадку — через законних представників).
- До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена).
- До Уповноваженого Президента України з прав дитини.
- До освітнього Омбудсмена, який розпочинає свою діяльність в Україні від 1 січня 2019 року.
- До недержавних громадських організацій, що працюють у сфері захисту прав дитини.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке права людини та чи однакові вони з правами дитини?
- Етапи формування прав дитини
- Основні документи які визначили права дитини

2. Узагальнення:

- Які механізми захисту прав людини ви тепер знаєте
- Головний документ, що захищає наші права в Україні це
- Кроки по захисту прав і свобод в нашій державі та світі

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 48 - 64 і з додаткових інформаційних джерел.

Більш інформації про діяльність недержавних організацій та як отримати потрібну допомогу ви можете ознайомитися на таких сайтах:

- Коаліція НУО «Права дитини в Україні» — Коаліція з 11-ти організацій була створена для сприяння дотриманню прав дитини та спостереженням за ефективною реалізацією Заклучних спостережень та рекомендацій, наданих Комітетом ООН з прав дитини (https://www.childrights.in.ua/Koalcja_NUO_Prava_ditini_v_Ukran).
- Всеукраїнська громадська організація «Жіночий консорціум України» (<https://wcu-network.org.ua>).
- Українська Гельсінська спілка з прав людини (<https://helsinki.org.ua>).
- Центр інформації про права людини (<https://humanrights.org.ua>). Save the Children Україна (<https://ukraine.savethechildren.net>).
- Громадська організація «Ла Страда Україна» (http://la-strada.org.ua/ucp_mod_content_show_napryamki-diyalnosti.html) та багато інших.

Лекція № 10

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Соціокультурна багатоманітність*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує поняття «суспільство», «соціальна взаємодія», «соціальні відносини», «культура». Студент/студентка розуміє, яким чином функціонує суспільство, якою є сутність і значення культури. Студент/студентка діє, пізнаючи роль культури в житті місцевої громади.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Суспільство та соціальна взаємодія. 2. Феномен культури. 3. Полікультурність (багатоманітність)
4 Заклучна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

У цій темі ви з'ясуєте, що таке суспільство, які його основні характеристики та які відносини йому притаманні. Спробуйте зрозуміти, яким чином суспільство проявляє себе через культуру, як її можна сприймати і досліджувати.

1. Суспільство та соціальна взаємодія.

Пишемо на дошці та у зошиті слово «суспільство», доберіть прикметники, які його характеризують. Спробуємо надати пояснення значення утворених словосполучень. Спробуйте згрупувати ці словосполучення за певними ознаками (наприклад, географією, характером ставлення до людини, історичними етапами розвитку тощо).

СУСПІЛЬСТВО

- Традиційне
- Модернове
- Індустріальне
- Українське
- Інформаційне
-

Суспільна взаємодія є невід'ємним аспектом життя кожної людини. Адже існування людини поза суспільством, а суспільства без людей — неможливе. З огляду на це, кожна особистість є одночасно і «продуктом» суспільства, і його «творцем».

Термін «**суспільство**» є багатограним і має низку значень та характеристик.

Як і будь-яка багатогранна категорія, суспільство має певні рівні, тоб-то підсистеми. Серед таких — економічна, політична, духовна, культурна, освітня складові. Часто термін «суспільство» замінюють запозиченим із латинської мови словом «**соціум**», яке має аналогічне значення.

Суспільство — це відносно стійка система соціальних зв'язків і відносин, що склалися між людьми у процесі історичного розвитку їхньої спільної життєдіяльності, спрямованої на відтворення умов для існування та задоволення життєвих потреб.

Соціальна взаємодія — це форма соціальних зв'язків, що характеризується взаємовпливом індивідів через обмін діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками тощо.

Соціальні відносини — це врегульовані системою соціальних норм взаємодії та зв'язки між окремими людьми або групами, які встановлюються в процесі спільної практичної та духовної діяльності.

Характерними ознаками суспільства є:

- спільна територія, на якій проживають та взаємодіють члени суспільства;
- рівень культурного розвитку, система норм і цінностей, які лежать в основі взаємозв'язків між людьми;
- здатність відтворювати та підтримувати міцні внутрішні зв'язки;
- сталість існування протягом тривалого часу.

Суспільство складається з окремих людей, великих і малих груп людей, об'єднаних потребами, інтересами, симпатіями, віком, статтю, національністю. У суспільстві існують стійкі форми суспільного життя — соціальні інститути, що дозволяють людям створити систему відносин.

Соціальний інститут — це відносно стійка модель поведінки людей і організацій у певній сфері життєдіяльності суспільства. Соціальні інститути можуть бути формальними й неформальними. Формальні соціальні інститути, освіта чи уряд, регулюються законами й іншими нормативними актами. А неформальні інститути — це об'єднання за інтересами, наприклад, культурні чи соціальні фонди, клуби тощо.

Важливим аспектом суспільства є соціальні взаємини його членів. Адже у повсякденному житті ми перебуваємо у постійній взаємодії: наприклад, спілкуємося з друзями чи вчителями, здійснюємо покупки, навчаємося у коледжі, відвідуємо громадські місця. Варто зауважити, що суспільство є не лише сталою структурою, але й процесом.

Таким чином у процесі соціальної взаємодії формуються соціальні відносини. Розрізняють декілька їхніх видів:

- за обсягом владних повноважень: горизонтальні та вертикальні;
- за ступенем регламентування: формальні (офіційно оформлені) та неформальні;
- за способом спілкування індивідів або безпосередні тощо;

Соціальна згуртованість, солідарність, відповідальність є базовими соціальними цінностями. Саме вони сприяють духовному розвитку суспільства, соціалізації людей, освоєнню ними моральних суспільних норм, способів поведінки та взаємодії як між окремими людьми, так і соціальними групами. Соціальні цінності включають знання, навички, вміння, особистісні якості, форми виховання, добробут, справедливість, свободу тощо. Спільними рисами соціальних цінностей є те, що вони підтримуються більшістю суспільства, сприяють збереженню стабільних соціальних відносин та впливають на суспільний стан і розвиток.

Соціальна згуртованість — це задіяність і участь членів суспільства в політичному, економічному та культурному житті; це почуття солідарності й належності до суспільства, що засноване на ефективному використанні громадянських прав та інших надбань демократичного суспільства.

Солідарність — це єдність переконань і дій, взаємодопомога й підтримка членів соціальної групи, що ґрунтуються на спільності інтересів і необхідності досягнення загальних групових цілей, спільна відповідальність.

Соціальна згуртованість і спільні дії передбачають не лише участь, а й відповідальність за ці дії. **Відповідальність** — усвідомлення особистістю власних обов'язків та їх виконання.

Увесь спектр соціальних відносин формує систему поведінки індивідів, які визначаються певними нормами співіснування (наприклад, правила етикету, закони і т. д.).

2. Феномен культури.

Поняття культури є доволі складним і різноплановим. Щоб глибше зрозуміти його суть, намалюйте умовний айсберг, більша прихована частина якого є нижче лінії води. Використовуючи метод «ефекту айсберга», спробуйте проаналізувати сутність культури.

Якщо розглядати культуру як духовну єдність та характерну ознаку спільноти, то, передусім, беруться до уваги такі відомі усім аспекти, як: народні пісні, музика, танці,

ігри, обряди, їжа, одяг, свята, вірування, традиції, ремесла тощо. Розмістимо їх у верхній частині айсберга.

Утім існують також й інші рівні пізнання культури, що визначають її психолого-поведінкову природу, і які часто є прихованими, оскільки сприймаються людиною, головним чином, на підсвідомому рівні. Виокремлюють такі рівні пізнання культури:

- **Філософський рівень:** емоційне, раціональне чи логічне сприйняття дійсності, моральні норми поведінки, характер прийняття індивідуальних рішень, ідеал вихованості, уявлення про дружбу тощо.
- **Естетичний рівень:** концепція краси та ідеал краси; споглядальне або творче сприйняття дійсності; поняття духовної насолоди, естетичні уявлення про природу й мистецтво, спосіб впорядкування фізичного простору; концепції минулого та майбутнього тощо.
- **Комунікативний рівень:** особливості невербальної комунікації, уміння слухати, культура зворотного зв'язку, соціальні дистанції у ході спілкування, моделі ведення діалогу та спосіб вираження спонукальної дії до опонента, рівень емоційного контролю та ін.
- **Соціальний рівень:** ставлення до вікового, гендерного, професійного, майнового та інших соціальних статусів, поняття лідерства, уявлення про соціальну справедливість, ставлення до праці, спосіб прийняття колективних рішень тощо.
- **Побутовий рівень:** уявлення про особисту гігієну, чистоту приміщень, управління часом, турбота про власне здоров'я; ставлення до тварин; спосіб розуміння активного способу життя, відпочинку, дозвілля тощо.

3. Полікультурність.

Сучасне українське суспільство є полікультурним. Полікультурність, або ж культурна різноманітність, означає співіснування в межах однієї країни багатьох культур, жодна з яких не є панівною. Територія нашої держави формувалася під впливом різних держав та суспільно-політичних систем. Тому не дивно, що в результаті історичного розвитку сучасне українське суспільство набуло ознак багатокультурності. Нині в Україні проживають представники понад 130 національностей.

У демократичному суспільстві розвиток кожної культури супроводжується розвитком окремої особистості, формуванням у неї відповідного ставлення і до загальнолюдських цінностей, і до цінностей власної культури. Різноманіття культури українського суспільства виявляється не лише в її етнічній різнобарвності, а й, зокрема, у **релігійній**. Понад тисяча релігійних організацій репрезентують етноконфесійні утворення, тобто такі, що поєднують віруючих не лише за ознакою віросповідання, а й за етнічними ознаками. Найбільшу частину з них зареєстровано послідовниками ісламу та іудаїзму. Діють також Закарпатська (угорська) реформатська церква, Німецька євангелічно-лютеранська церква, Вірменська апостольська церква. Функціонують і поодинокі етноконфесійні громади чехів, готів, корейців, шведів, караїмів і кримчаків, у Херсонській і Запорізькій областях — менонітів.

Для поглиблення міжконфесійного діалогу в Україні діє низка міжконфесійних організацій державного та регіонального рівнів. Найбільшою і найвпливовішою з них є **Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій**.

Добросусідські стосунки мають бути взаємними, а їх правила — єдиними для всіх учасників. Саме тому в культурі демократичного суспільства важливо дотримуватися таких цінностей, як готовність до співпраці з представниками різних культур, миролюбність, доброзичливість. Концепцію різноманіття, що заснована на індивідуальній людській гідності, спільній людській природі та майбутті прийнято на сесії Комітету міністрів закордонних справ Ради Європи у 2008 р. під назвою «Біла книга з міжкультурного діалогу».

Кожна людина незалежно від расової, національної, конфесійної приналежності виконує в суспільстві певну соціальну роль, що характеризує ще одну її різноманітність. Таку розбіжність відображає термін **«гендер»**, який учені-соціологи запозичили з

англійської філології, де він означає граматичний рід (чоловічий, жіночий і середній). Цей термін впевнено ввійшов у науковий обіг наприкінці 70-х років XX століття. **Гендер** — це змодельована суспільством і підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик «чоловічої» та «жіночої» поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей жінок і чоловіків та їхніх стосунків.

Розрізняють поняття статі і гендер. Стать є стартовою позицією, її не вибирають, з нею дитина з'являється у світ, вона очевидна з моменту народження. Гендер є своєрідним підсумком соціалізації людини в суспільстві відповідно до її статевої приналежності.

Основою свободи, справедливості та миру у світі є рівність. Вона означає, що кожен незалежно від віку, статі, релігійної, етнічної належності тощо наділений рівними правами. Саме рівність лежить в основі демократичного розвитку суспільства й означає втілення в життя ідеї справжньої поваги та цінування гідності людини.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Які механізми захисту прав людини ви тепер знаєте
- Головний документ, що захищає наші права в Україні це
- Кроки по захисту прав і свобод в нашій державі та світі

2. Узагальнення:

- Як формувалася українська багатоманітність
- Перерахуйте ознаки суспільства
- Соціальні відносини що це таке. Назвіть види

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 65 - 74 і з додаткових інформаційних джерел.

Лекція № 11

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Ефективна комунікація*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує поняття комунікації. Вчимося вибудовувати ефективний діалог зі співрозмовником та підтримувати його. Студент/студентка розуміє характер процесу міжособистісного спілкування, розрізняємо його основні сторони: вербальну та невербальну комунікацію. Студент/студентка діє, беручи участь у ситуаціях, які стосуються різних форм спілкування, вчимося передавати інформацію, впливати на співрозмовника і створювати позитивне враження про себе.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведени й час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми

матеріалу та мотивація навчальної діяльності		
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 4. Спілкуватися – бути частиною спільноти. 5. Як виглядає процес комунікації. 6. Невербальна комунікація. 7. Простір для спілкування.
4 Заклучна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

У цій темі ви ознайомитеся з характером процесу міжособистісного спілкування і такими термінами як: комунікація, рефлексія, вербальна та невербальна комунікація. Разом з тим, ви навчитесь ефективному спілкуванню, рефлексивному слуханню, повправляєтеся ставити відкриті та закриті питання тощо

1. Спілкуватися - бути частиною спільноти.

Комунікація є основним чинником суспільного розвитку. Якщо ми припустимо, що суспільство може жити без мистецтва, науки чи освіти, то без спілкування, без передачі інформації від одного індивіда до іншого, людство не зможе існувати. Уміння спілкуватися є запорукою ефективної взаємодії, позитивної атмосфери та ознакою відповідальної громадянської участі.

Кожен з вас має немалий досвід спілкування з іншими людьми. Суспільство сформоване і діє так, що люди через спілкування пов'язані між собою низкою відносин. Для ефективної співпраці необхідні певні навички комунікації, а часто й майстерність у цьому.

Ідея єдності, зв'язку зі спільнотою є визначальною для понять «комунікація» чи «спілкування». Іншомовний термін «комунікація», що є тотожним українському відповіднику «спілкування», означає:

- ✓ Передачу (трансмisiю) інформації, ідей, емоцій, умінь.
- ✓ Розуміння інших.
- ✓ Порозуміння з іншими.
- ✓ Спонування до дії та вплив на людей.
- ✓ Взаємодію з іншими.
- ✓ Об'єднання (творення спільноти) за допомогою мови чи знаків.

Зверніть увагу на однокореневі слова до термінів «комунікація» чи «спілкування», що є синонімами.

В українській мові — «спілкування»: сполучатися, спілкуватися, спілка, спільнота.

В англійській мові — «communication»: communicate, community (громада).

У російській мові — «общение»: общий, общество, общаться, приобщить.

Зазвичай, спілкування чи комунікацію, пов'язують із мовленням, коли одна людина повідомляє щось іншій. Насправді, ці явища мають складнішу структуру та суть, оскільки спілкуванням може бути не лише розмова, читання книги чи реклама, а також комунікація у соціальних мережах, жести, одяг тощо. Навіть мовчання — це теж форма комунікації.

2. Як виглядає процес комунікації.

На перший погляд, процес спілкування виглядає доволі просто. Одна людина говорить, інша слухає та сприймає. Загалом у процесі комунікації є три складових:

відправник — той, хто говорить, пише, малює тощо;

повідомлення — те, що відправник передає, тобто певним чином заповдане повідомлення в усній мові, письмі, малюнку, пісні тощо;

отримувач — той, хто намагається зрозуміти суть повідомлення та, відповідно, сприймає його.

Таким чином, комунікація — це не лише те, що передає відправник, але й те, що сприймає адресат.

Варто мати на увазі, що під час спілкування люди використовують не лише тексти чи візуальні образи, а й надають своїм повідомленням емоційного забарвлення, що позначає їхнє ставлення до співрозмовника.

У будь-якому повідомленні є **предметний рівень** (те, що ми говоримо, пишемо) та **рівень ставлення** (як ми це робимо, які відчуття закладаємо ми у текст, малюнок, музику тощо). Співвідношення цих двох складових повідомлення у ході комунікації часто є непропорційним: це може бути 20 % для предметного рівня і 80 % для рівня ставлення.

Сучасний німецький вчений Фрідман Шульц фон Тун окрім предметного рівня та рівня ставлення, визначив ще два рівні комунікації, а саме **рівень спонування до дії** та **рівень самовираження відправника повідомлення**.

Розглянемо для прикладу зауваження матері до сина чи дочки: «У твоїй кімнаті безлад». Цією фразою на предметному рівні мати констатує про безлад у кімнаті, на рівні спонування — примушує вас прибрати в ній, на рівні ставлення — висловлює своє незадоволення, а на рівні самовираження — ще раз підкреслює свій авторитетний статус у сім'ї.

Графічно це можна зобразити наступним чином:

Предметний рівень	Рівень спонування
Рівень ставлення	Рівень самовираження

3. Невербальна комунікація.

Мова — основний канал інформації. Однак інформацію можна передавати й іншими шляхами: наприклад, за допомогою виразних рухів тіла (міміка, жести, пози); фізичного простору (відстані між співрозмовниками); погляду чи будь-яких інших засобів.

Одним із засобів спілкування є **невербальна (несловесна) комунікація**, що виражена у жестах, погляді, предметах, символах тощо. Невербальні сигнали, зазвичай, спонтанні, несвідомі і тому зазвичай щирі. Вміння користуватися арсеналом невербальної комунікації сприяє формуванню культури спілкування.

Невербальні засоби спілкування мають свою класифікацію, зокрема, це є:

- ✓ рухи тіла, жести (рухи рук, ніг, голови тощо);
- ✓ вираз очей та спрямованість погляду;
- ✓ вираз обличчя;
- ✓ тактильні засоби (потиск руки, поцілунки);
- ✓ посмішка;
- ✓ реакція шкіри (почервоніння, збліднення);
- ✓ косметика;
- ✓ запахи (парфуми);
- ✓ одяг (колір, фасон);
- ✓ манери поведінки (наприклад, як ми їмо, розмовляємо з іншою людиною тощо);
- ✓ психогеографія (просторове поле між співрозмовниками, комунікаторами).

Вміння читати невербальні сигнали є важливою умовою ефективного спілкування. Наше ставлення до інших нерідко формується під впливом першого враження, а воно є результатом дії, передусім, невербальних сигналів: ходи, виразу обличчя, поглядів, манери триматися, жестів, стилю одягу тощо.

Зазвичай, вербальний та невербальний види комунікації є пов'язані. Невербальна комунікація надає велику кількість додаткової інформації про людину.

Австралійський спеціаліст з «мови рухів тіла» Аллан Піз стверджує, що за допомогою слів передається лише 7 % інформації, зате за допомогою звукових засобів (включаючи тон голосу, інтонацію тощо) — 38 %, а за допомогою інших засобів (міміки, жестів, пози) — 55 %.

Таблиця 1.

Вербальна комунікація	Невербальна комунікація
Інформація може існувати незалежно від особистості, яка її передає (наприклад, книга, стаття).	Передача інформації «тут і зараз» у момент спілкування, конкретна ситуація.
Букви, звуки, слова, речення складають чітку систему мови.	Важко розкласти на окремі одиниці чи систему.
Як правило, це усвідомлена і запланована діяльність.	Як правило, невербальна поведінка підсвідома, неконтрольована.
Мови вивчають.	Зазвичай, невербальної поведінки ніхто не навчає.

У невербальному спілкуванні важливу роль відіграє міміка — рухи м'язів обличчя, що відповідають емоційному стану людини. Мімічні процеси несуть більш, ніж 70 % інформації. До міміки також відносять усі зміни, які можна спостерігати на обличчі людини (наприклад, почервоніння, збліднення тощо).

Таблиця 2.

Позиція тіла людини	Що означає
Кінчики пальців притиснуті один до одного	Точність, потреба у чітких висловлюваннях
Руки шпилем вверху	Гордість або захист від атаки
Схрещення рук: — у чоловіків — у жінок	Неприйняття, закритість Пошук захисту, страх
Втягнути голову у плечі	Страх, нервозність, скутість

Вказівка пальцем «Ти... Ви...»	Атака, гнів
Стискання руки в кулак	Стриманий гнів
Піднята нижня губа	Сумнів
Потирання підборіддя	Задуманість, спокій
Широкі рухи руками	Впевненість
Неширокі рухи руками	Невпевненість

Дуже важливо стежити за власними рухами та виразом обличчя. Гармонія між мовою слів та мовою тіла — це важливий елемент ефективного спілкування.

Велику роль у спілкуванні відіграють очі людини. Погляд є істотним його компонентом. Через органи зору людина отримує понад 80 % усієї інформації.

Погляд передає низку емоцій

- ✓ Відкриті, широко розплющені очі свідчать про зацікавлення.
- ✓ Прищулений погляд є відображенням інертності, байдужості, нудьги.
- ✓ Прямий погляд демонструє довіру.
- ✓ Погляд збоку — скепсис, недовіру.
- ✓ Погляд знизу при схиленій голові — агресивну поведінку.
- ✓ Погляд згори при відкинутій голові — почуття переваги, зарозумілість.
- ✓ Ухиляння від прямого зорового контакту вказує на невпевненість, скромність, страх.

Тож не дивно, що очі називають не лише вікном у світ, але й вікном у душу.

4. Простір спілкування.

Проксеміка, наука про просторові зони спілкування, стверджує, що існують оптимальні дистанції для різних видів спілкування.

Наприклад:

- ✓ Інтимна зона — 15–45 см. Допускаються лише близькі люди. Завчасне вторгнення в інтимну зону співрозмовника сприймається як посягання на приватність.
- ✓ Особиста зона — 45 см — 1–2 м. Така зона є оптимальною для спілкування між друзями, членами родини.
- ✓ Соціальна зона — 1–2 м — 3–4 м. Характерна ситуація для ділових стосунків. Наприклад, у навчальному закладі, офісі, під час ділових зустрічей тощо.
- ✓ Суспільна (публічна) зона — понад 3 м. Зазвичай, це спілкування з великою групою людей (скажімо, лекційна аудиторія).

Зменшення дистанції тісно пов'язане зі зростанням довіри та відкритості у спілкуванні. Чим більша щільність, тим менше власного простору, відтак тим більше дратівливою стає людина, готовою до будь-яких дій.

Ефект юрби

Напевно, кожен з вас переживав ситуацію, коли під час великого концерту, участі у ході фанів футбольного клубу, складається відчуття, що людина починає поводитися аналогічно до дій людей навколо. Таким чином, вона втрачає власний самоконтроль. Потрапляючи у велике скупчення людей, ми втрачаємо індивідуальність і змушені дотримуватися лінії поведінки більшості. Вплив натовпу на людей можна розділити на два типи: зараження і наслідування. **Зараження** — мимовільне відтворення дій та емоцій більшості. Наприклад, дружні голосні окрики на заклик оратора, доповідача на мітингу.

Наслідування — свідоме відтворення цих дій. Наслідування можна побачити на концертах, коли якась частина залу встає і підтанцює в такт музиці, поки всі сидять.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Як формувалася українська багатоманітність
- Перерахуйте ознаки суспільства
- Соціальні відносини що це таке. Назвіть види

2. Узагальнення:

- Якою є сутність та особливості комунікації у житті людини і громадянина
- Вербальна та невербальна комунікація. Приклади
- Простір комунікації, чому він важливий

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 75 - 79 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Вміння слухати – запорука успішної комунікації» та «Мистецтво ставити запитання або вміння вести розмову»

Лекція № 12

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Стереотипи та упередження. Конфлікти.*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує сутність стереотипів та специфіку їхнього прояву у суспільному житті, що таке суспільство рівних можливостей, поняття конфлікту та його види. Вчимося розпізнавати стадії конфлікту. Студент/студентка розуміє такі прояви дискримінації як расизм, ксенофобія, упередження щодо інших, а також вчимося їх ідентифікувати, що таке толерантність та інклюзія, складну сутність конфлікту через використання «Карті конфлікту». Студент/студентка протидіє стереотипному мисленню і дискримінації людей за різними ознаками. діє, залучаючи людей з інвалідністю та представників інших соціальних груп до активного суспільного життя, аналізуючи ситуації, які стосуються стадій розгортання конфлікту

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Як розпізнати стереотипи та протистояти дискримінації. 2. Толерантність та інклюзія шлях до суспільства рівних можливостей. 3. Конфлікти в нашому житті та необхідність їх вирішення.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

ВСТУП

У цій темі ви зрозумієте, що таке стереотипи, і як на їхній основі формуються упередження, які перешкоджають об'єктивному сприйняттю багатогранності нашого життя. Разом з тим, це добра нагода навчитись протидіяти дискримінації на основі стереотипів. Також у цій темі ви з'ясуєте причини зародження конфліктних ситуацій, навчитесь розуміти види та стадії конфлікту, проаналізуєте конфлікти, що можуть трапитися у школі, на вулиці чи вдома та навчитесь вирішувати їх.

1. Як розпізнати стереотипи та протистояти дискримінації.

Наші уявлення про інших людей і явища часто формуються на основі інформації з інших джерел, а не з нашого безпосереднього досвіду. Відтак, виникають відносно стійкі і спрощені уявлення про ту чи іншу людину, соціальну групу, подію чи явище, які називають стереотипами. З одного боку, стереотипне сприйняття світу дозволяє людині скоротити час на обдумування та реагування на мінливі умови навколишнього середовища. Однак таке бачення світу маніпулює нашою свідомістю і заважає сприймати світ у всій його багатогранності. Наприклад, коли ми чуємо слово «яблуко», то уявляємо його зеленим, лебеді для нас завжди білі, а чоловіки сильніші за жінок.

Залежно від нашого уявлення про предмет стереотипу і почуттів, які в нас виникають, стереотипи бувають позитивними, негативними і нейтральними. Стереотипи виникають в усіх сферах нашого життя і на всіх рівнях спілкування: від сприйняття конкретної особистості (наприклад, огрядність людини — ознака її добродушного характеру) до уявлень про великі суспільні групи (наприклад, американці завжди усміхаються, а роми можуть щось поцупити).

Стереотип — (з грецької «твердий відбиток») — стійкий і спрощений образ чи уявлення про явище, особу або групу людей.

Упередження — це емоційне ставлення, негативна установка, яка, зазвичай, пов'язана зі стереотипами або формується на їхній підставі.

Види стереотипів за сферами життя

Професійні	Групові	Регіональні	Соціальні
Фізіологічні	Національні	Релігійні	Гендерні
Етнічні	Державні	Расові	Політичні

Напевно, всі ви чули від інших, а, може, й самі говорили: «Понеділок — важкий день», «Якщо чорна кішка перейшла дорогу — буде лихо». Досить часто на основі стереотипів виникають негативні уявлення щодо інших людей чи соціальних груп, які називають **упередженнями**. Підґрунтя упереджень складають уявлення і забобони, які не перевірені на власному досвіді та, як правило, емоційно забарвлені.

Для того, щоб подолати той чи інший стереотип, необхідно:

- усвідомити його наявність;
- пошукати об'єктиву інформацію про людей чи явища, що є в основі стереотипу;

- не сприймати усю спільноту, групу через окремих представників;
- позбуватися переконань, що власна думка є найправильнішою;
- зосередити увагу на позитивному

2. Толерантність та її ціннісна сутність.

На сьогодні по-різному тлумачать поняття «толерантність». Одні розглядають її як виховане, терпиме ставлення до людей, що мають певні відмінності; інші розуміють толерантність як світоглядну рису, притаманну особистості, що сприймає світ у його багатоманітності та цінує це. Для деяких людей толерантність — це просто байдуже, індивергентне ставлення до «інших». Для тих, хто має почуття власної гідності та поважає права інших людей, толерантність означає усвідомлення культурного багатоманіття, що оточує нас, різних форм самовираження та самовиявлення людини.

Кожна особистість самостійно приходить до власного розуміння толерантності. Так чи інакше, толерантність є не лише внутрішньою якістю індивіда, а й ознакою соціальної зрілості людини.

Формуванню толерантності сприяють знання про інших людей, відкритість у спілкуванні та свобода думки, совісті й переконань. Толерантність розвивається на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

Розуміння толерантності як сумісності не лише демонструє можливості для взаємодії, але й визначає її рамки. Межі нашої терпимості до протилежних поглядів визначити нелегко, однак, основним орієнтиром є недопущення порушення прав інших людей. Суспільство рівних можливостей — спільнота, де відсутні будь-які форми дискримінації.

Щоб бути толерантним, необхідно:

- усвідомлювати те, що всі люди різні;
- навчитися сприймати людей такими, якими вони є, не намагатися змінити в них те, що нам не подобається;
- цінувати кожну людину як особистість, поважати її думки, почуття, переконання, незалежно від того, чи збігаються вони з нашими;
- зберігати власну гідність і за будь-яких обставин залишатися собою.

Толерантність — це повага, сприйняття та розуміння різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людини.

Толерантність — це активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини й обов'язок сприяти ствердженню прав людини, плюралізму (в тому числі, й культурного), демократії та правопорядку. (Витяг з Декларації принципів толерантності ООН).

Як вже згадувалося вище, толерантність є провідною ознакою суспільства рівних можливостей, яке передбачає чесне та справедливе ставлення до усіх людей, недопущення будь-якої дискримінації.

Сформуванню суспільства рівних можливостей неможливо без почуття поваги до *Інакшості*, що передбачає здатність розуміти інших і співпереживати, особливо, коли мова йде про людей з інвалідністю.

Інклюзія (від англ. *Inclusion* — включення) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі. Йдеться, насамперед, про тих, хто має труднощі у фізичному чи розумовому розвитку.

Українці на зимових Паралімпійських іграх у південнокорейському Пхьончхані — 22 медалі і шосте командне місце.

Всі нагороди — 7 золотих, 7 срібних і 8 бронзових — наші спортсмени здобули у двох видах спорту: 14 — у біатлоні, 8 — у лижних перегонах. «Такі діти, як тільки опустять руки — нічого не отримають від життя. А якщо піднімуться, скажуть собі та усім навколо "я — людина, і хочу бути, як всі", то й житимуть повноцінно, досягатимуть великих результатів», — заявив 21-річний призер збірної України на паралімпійських іграх у Пхьончхані Олександр Казік. Олександр — повністю незрячий спортсмен. На дистанції його супроводжував інший спортсмен-гайд (тренер Сергій Кучерявий).

3. Конфлікти і чому їх треба вирішувати.

Ми звикли думати, що, заперечуючи комусь, ми неминуче починаємо з цією людиною конфлікт, який обов'язково повинен виявити переможця і переможеного або ущемити чиєсь самолюбство. Але не варто сприймати все в такому світлі. Потрібно завжди шукати між нами щось спільне. Секрет успіху полягає в тому, щоб від самого початку виявити зацікавленість у точці зору співрозмовника. Я цілком впевнений, що це під силу кожному з нас.

Далай Лама

Найкращі моменти свого життя ми пов'язуємо із ситуаціями, коли існує злагода між людьми, мир і взаєморозуміння. Однак, взаємини між людьми бувають різними: як такими, що стимулюють співпрацю і товариськусть, так і тими, що призводять до суперечок і протистоянь. Часто непорозуміння стають причиною появи образ, ворожості та ненависті. Ці та подібні негативні ситуації називають **конфліктами**. Люди, що беруть участь у конфлікті, рідко залишаються стриманими та розсудливими, їхньою поведінкою керують негативні емоції, як-от гнів, лють тощо. Це часто залежить від обставин, але ще частіше — від самих індивідів, їхнього уміння та бажання до позитивної взаємодії.

Ознайомтеся з конфліктними ситуаціями та таблицею, у якій представлені причини зародження конфліктів. Визначте, до якого типу причин зародження конфліктів їх можна віднести.

- Молодший брат постійно розкидає свої речі по кімнаті, а старшому доводиться прибирати за ним.
- Ви з сусідом / сусідкою по партії отримали один підручник для занять на уроці.
- Ви хочете піти ввечері з друзями у кіно, а ваша молодша сестричка просить відвести її на каток.
- Компанія молодих людей надто голосно поводить у громадському транспорті та заважає іншим.
- Ваші сусіди розкидають сміття біля будинку.

Висновок: Як бачимо з наведених прикладів, конфлікти виникають тоді, коли є дві або більше сторін, які залежать одна від одної. При цьому сторони конфлікту наполегливо намагаються реалізувати саме свої переконання, ідеї, побажання і водночас відчують неприязне чи вороже ставлення одна до одної.

Причини зародження конфліктів

Розподіл ресурсів	Невдоволення певної особи чи групи людей своєю часткою ресурсів
Взаємозалежність	Одна людина є залежною від іншої
Відмінності в меті	Сторони конфлікту мають різні інтереси
Відмінності в уявленнях і цінностях	Різні люди по-різному сприймають і розуміють світ, мають різні ціннісні орієнтири
Відмінності в манері поведінки	У людей бувають різні темпераменти, характери, потреби
Проблеми у комунікації	Неповне або неточне передання інформації у ході спілкування

Оскільки конфлікти повністю викоринити неможливо, потрібно навчитися розпізнавати їх. Досить часто сторони конфлікту для досягнення своєї мети порушують загальноприйняті норми, а часом — і закони. Тривалі чи епізодичні, великі чи маленькі — усі вони вони складають невід'ємну частину нашого життя.

Втім, конфлікти мають і свої позитивні наслідки. Адже вони вказують на замовчувані проблеми, стають причинами змін, спонукають до нових рішень і дій. Наприклад, відстоюючи свою позицію перед одногрупниками, захищаючи слабших, домагаючись справедливості, ми отримуємо неоціненний життєвий досвід, вчимося вирішувати різні проблеми.

П'ять позитивних нотаток про конфлікт

- Конфлікти потрібні для нашого життя, на них необхідно звертати увагу та ефективно вирішувати.
- Конфлікти вказують на відмінність у думках, інтересах.

- У конфліктних ситуаціях вчимося переконувати інших.
- З конфліктних ситуацій можна отримати цінну інформацію.
- Ефективне розв'язання конфліктів приносить задоволення та відчуття доброго вчинку.

Люди, що вирушають у подорож, користуються картами, адже це суттєво полегшує орієнтацію у просторі, економить багато часу та зусиль. Так само можна діяти й у ситуаціях конфлікту. Складання **«Карти конфлікту»** може допомогти нам побачити реальних і прихованих учасників конфлікту, їхні справжні інтереси, а також визначити багато інших аспектів конфлікту, які не помітні з першого погляду.

«Карта конфлікту»:

Хто учасник: Потреби: Побоювання:		Хто учасник: Потреби: Побоювання:
Хто учасник: Потреби: Побоювання:	ПРОБЛЕМА	
	Хто учасник: Потреби: Побоювання:	

Застосування «Карти конфлікту» в конфліктних ситуаціях допоможе визначити, які явні та приховані потреби керують вимогами людей, побачити можливі перспективи розвитку конфліктної ситуації. Адже виявлення суті проблеми допомагає добре її осмислити й успішно вирішити конфлікт.

Конфліктні ситуації виникають всюди і завжди. Навіть якщо міжособистісна взаємодія вибудовується гармонійно і ґрунтується на взаєморозумінні, малі чи великі зіткнення неминучі. Для того, щоб протистояння не завдавало негативних наслідків, необхідно знати основні стадії розвитку конфлікту, які розкривають етапи його розгортання, що допоможе спрогнозувати розвиток подій.

СТАДІЇ КОНФЛІКТУ:

Кульмінація — найвища точка напруги під час конфлікту.		
	Інцидент — провокативна дія, що виникла у результаті збігу обставин і зумовила розгортання конфлікту.	Завершення — стадія розв’язання і виходу з конфлікту.
Ескалація — наростання конфлікту, загострення протиріч між його учасниками.		Постконфліктна ситуація — позитивні чи негативні наслідки конфлікту.
Передконфліктна ситуація — період накопичення незадоволення, фактів і дій, які можуть призвести до конфлікту.		

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Якою є сутність та особливості комунікації у житті людини і громадянина
- Вербальна та невербальна комунікація. Приклади
- Простір комунікації, чому він важливий

2. Узагальнення:

- Як формуються стереотипи. Види стереотипів які ви засвоїли.
- Толерантність та інклюзія вимога часу.
- Стадії конфлікту, перерахуйте
- Способи подолання конфліктних ситуацій

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 80 - 95 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «правила ведення переговорів».

Лекція № 13

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Демократична держава

Мета заняття: Студент/студентка досліджує умови існування демократії та її вплив на суспільство, механізми функціонування інститутів демократії та демократичні процедури. Студент/студентка розуміє ключові ознаки демократичного суспільства та цінність людини в умовах демократії, роль демократичних процедур і принципів у демократичній державі та необхідність їхнього дотримання. Студент/студентка діє, аналізуючи та оцінюючи умови існування та стан розвитку демократії в Україні, аналізуємо та оцінюємо здійснення прав більшості та захист прав меншості як умови реалізації народовладдя в демократичній державі

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб 1. Коли і як виникає демократія. Цінність демократії. 2. Умови стабільної демократії. 3. Умови здійснення демократії в Україні. 4. Виборче право. 5. Взаємодія більшості та меншості при здійсненні народовладдя

3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 8. .
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

13. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
14. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
15. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

У цій темі ми з'ясуємо, в чому полягає цінність демократії та за яких умов можливе її існування. Це дозволить визначити позицію кожного щодо демократії та демократичних процедур. Вивчення теми сприятиме формуванню власних суджень та ставлення до ключових понять: демократія, плюралізм, безпосередня демократія, представницька демократія.

1. Коли і як виникає демократія. Цінність демократії.

Слово «демократія» походить від грецького слова «демос», що означає «народ», і «кратос», тобто «влада». Отже, під демократією ми розуміємо спосіб правління, який залежить від волі народу («владу народу»). Основою демократії є **свобода і рівність** усіх громадян. Передусім — це рівність перед законами, коли немає жодних особливих прав чи привілеїв для тих чи інших спільнот.

Демократія — це організація та функціонування державної влади на засадах визнання народу джерелом державної влади, що передбачає забезпечення прав громадян, участі народу в управлінні державою.

Принципи демократії — безумовні вимоги, які впливають із самої суті демократії і пред'являються до всіх учасників демократичного процесу.

Важливою засадою демократії є наявність загальних рівних і вільних **виборів**. Вибори є демократичними лише тоді, коли вони передбачають альтернативу. У демократичному виборчому процесі необхідною є свобода висловлення своєї думки, різноманітність політичних пропозицій і програм та право на участь у виборах для представників меншин і політичної опозиції.

Безпосередня демократія — це безпосереднє волевиявлення народу, що здійснюється шляхом референдумів, виборів, обговорення проектів нормативних актів; участі у виборах органів державної влади; загальних зборів громадян; мітингів, звітів депутатів і виконавчих органів влади перед населенням тощо.

Представницька демократія — це вираження волі громадян через обраних ними представників до органів державної влади — народних депутатів, президента, депутатів органів місцевого самоврядування.

У сучасних демократичних суспільствах влада належить усім повноправним його членам — громадянам. А для того, щоб відбулося справедливе представлення народу, необхідними стають

вільні та чесні вибори. **Електронна демократія** (е-демократія) — форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення і державного управління, а також до місцевого самоуправління через широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Термін «демократія» використовується не лише для характеристики певної форми політичного устрою, але й визначає характер діяльності будь-якої організації, де забезпечується рівноправна участь її членів в управлінні та прийнятті рішень. У наш час сама по собі демократія є важливою й загально визнаною цінністю. Але вона набирає справжньої сили тільки за умови, коли люди знають, за що вони цінують демократію, чого хочуть досягнути і що захищатимуть у разі необхідності.

Ознаки демократії:

- наявність у державі представницьких органів влади та місцевого управління (самоврядування) різних рівнів
- чинні закони — єдині й рівні для всіх
- вибори, референдум
- виборність органів влади
- підзвітність та підконтрольність виборцям органів влади
- політичний плюралізм (багатопартійність)
- ідеологічний плюралізм (визнання права на існування різних ідеологій)
- наявність, гарантованість й забезпечення прав і свобод людини (особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні)
- взаємна відповідальність громадянина і держави (взаємні права та обов'язки)
- наявність справедливого та незалежного суду.

Демократію не можна встановити тільки на основі проведення виборів. В історії існувало чимало прикладів того, як услід за демократичними виборами наставала диктатура. Отже, громадяни, мають відчувати відповідальність за свій вибір, вимагати відповідальності і дотримання законності від людей, яким народ довірив владу в суспільстві. Отже, демократія — це відповідальність усіх за збереження суспільних цінностей.

2. Умови стабільної демократії.

Умови демократії

ЕКОНОМІЧНІ - Необхідною умовою демократії є досягнення відносно високого рівня економічного розвитку і задоволення економічних базових потреб людини, наприклад, у їжі, житлі, можливості відпочинку тощо. Цьому сприяє наявність різних видів власності — приватної, колективної, державної. Держава здійснює регулювання економіки, створює закони, які сприяють вільній і чесній конкуренції, підприємницькій ініціативі окремих людей і компаній, можливості кожної людини працювати там, де вона може найкраще реалізувати свої здібності й одержувати за свою працю гідну винагороду.

СОЦІАЛЬНІ - Створення рівних прав і можливостей для членів суспільства, переважаючою верствою якого стає середній клас.

Забезпечення розвитку людей, підвищення рівня та якості життя населення, створення умов формування середнього класу та подолання бідності, запобігання різкому розшаруванню суспільства за рівнем доходів, майновим і соціальним становищем.

ПОЛІТИЧНІ - Під політичними умовами передбачається наявність ефективної держави і дієвого владного апарату, які діють на основі верховенства права, політичного плюралізму, недоторканності та невід'ємності прав і свобод людини. Це регулювання суспільного життя демократичними правилами та методами на основі законів, удосконалення системи органів державного управління, методів їхньої діяльності, спрямованих на інтереси людини і суспільства.

КУЛЬТУРНІ - Визнання демократичних принципів, довіра до ключових політичних інститутів та поміж людьми, почуття громадянського обов'язку тощо. Позитивне сприйняття демократичних суспільних цінностей, національна ідентичність та громадянська консолідація,

високий рівень правової культури, наявність сприятливих можливостей для участі особистості у суспільному житті.

3. Умови здійснення демократії в Україні.

Однією з найвищих цінностей демократичного суспільства є народовладдя. Народовладдя в Україні реалізується на основі Конституції, через інститути безпосередньої (прямої) чи представницької (виборної) демократії і є проявом політичної активності громадян.

Політична активність передбачає залучення громадян до процесу політико-владних відносин, їх вплив громадян на перебіг соціально-політичних процесів та на формування владних політичних структур. На початковому рівні це проявляється через участь у виборах, мітингах, маніфестаціях, зборах, страйках тощо. На вищому рівні — це вже професійна політична діяльність у законодавчих, виконавчих та судових органах, у ролі представників політичних партій, рухів та громадських об'єднань тощо.

Політична діяльність буває усвідомленою і стихійною. Кожна сучасна держава, здійснюючи свою політику, намагається заручитися підтримкою якомога більшої кількості громадян. Навіть диктаторські та тоталітарні режими, які насправді надзвичайно обмежують можливість участі громадян у політичному житті, намагаються створити ілюзію політичної активності, змушуючи всіх брати участь у різноманітних політичних акціях.

Демократичні держави вбачають у розвитку політичної активності громадян одну з основних умов здійснення своєї політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності загалом. Щоб не стати об'єктом маніпуляції, громадянам важливо свідомо ставитись до своєї участі у політичному житті держави.

Народовладдя стає справді можливим завдяки існуванню таких *інститутів демократії*.

Право обирати і бути обраним на виборні державні посади.

Свобода слова, включаючи критику влади, а також існування альтернативних джерел інформації, які охороняються законом.

Свобода самоорганізації, тобто право громадян створювати відносно незалежні від держави асоціації чи організації, в тому числі — опозиційні партії.

Для того, щоб названі інститути справді діяли, у конституціях демократичних держав передбачено систему **демократичних процедур**

- ✓ Вільні і чесні вибори.
- ✓ Референдуми, плебісцити (опитування громадської думки).
- ✓ Голосування — відкрите або таємне.
- ✓ Відкрите обговорення кандидатур на виборах або питань референдуму.
- ✓ Делегування виборцями повноважень обраним представникам до органів влади.
- ✓ Вивчення громадської думки методом соціологічних досліджень.

Таким чином, демократія діє на основі розвинутої системи **принципів**. До фундаментальних принципів демократії належать: принципи гласності, різноманітності (плюралізм), залучення населення до вирішення питань державного значення, поділу влади, єдності, рівності і гарантованості демократичних прав та обов'язків. В демократичному суспільстві важливим є характер суспільного облаштування державними і суспільними справами, тобто реалізація принципів демократичним процедур, рівності прав громадян. **Демократія сьогодні — не просто влада народу, а механізм здійснення державної влади, який забезпечує виконання волі більшості громадян.**

Народовладдя — це верховна влада народу в державі і над самою державою як право на її заснування, визначення способів її організації, діяльності та розвитку.

Політична діяльність (або активність) — це суспільна діяльність громадян, які мають на меті впливати на прийняття політичних рішень, реалізацію своїх потреб та інтересів.

Інститути демократії — це юридично оформлені (закріплені в законах) самостійні елементи державної влади, метою запровадження яких є організація і здійснення народовладдя.

Демократичні процедури — це встановлений законом порядок здійснення, виконання, втілення демократичних принципів (основ народовладдя).

Принципи демократії — безумовні вимоги, які впливають із самої суті демократії і пред'являються до всіх учасників демократичного процесу.

4. Виборче право.

Вибори — це спосіб формування органів влади та самоврядування способом голосування, обрання осіб, які будуть приймати рішення від імені громади.

За умов сучасної демократії владу від імені народу здійснюють обрані представники. Органи представницької влади формуються за допомогою проведення процедури виборів.

Вибори дають можливість громадянам висловити своє ставлення до політиків (підтримати чи не підтримати того чи іншого кандидата або партію), активно втручатися у процеси внутрішньої чи зовнішньої політики тощо.

Від того, як влада враховує наші інтереси, багато у чому залежить те, якими з вами живемо, які можливості кожен з нас має для комфортного та безпечного життя. Вибори представників до органів центральної влади або місцевого самоврядування (депутатів) — це делегування їм права представляти наші з вами інтереси та забезпечувати рівні права і можливості для кожного члена суспільства.

Кожен громадянин має *виборче право*, яке дозволяє йому *обирати* (активне) чи *бути обраним* (пасивне) до представницьких органів влади.

Громадяни держави, які мають право брати участь у виборах, є **виборцями**. Коло виборців, що збирається голосувати чи голосує за певну політичну партію на парламентських, президентських або місцевих виборах, називається *електоратом* (лат. *elector* — виборець).

Обрані народом представники до органів влади чи самоврядування здійснюють управління державою, областю чи населеним пунктом впродовж визначеного законом терміну. Саме за результатами голосування виборців формуються *більшість*, яка здійснює управління державою, та *меншість*, яка переходить в *опозицію* і контролює діяльність більшості.

Через процедуру виборів влада в державі стає *легітимною* (законною), за умови, якщо *вибори є справедливими*.

Громадяни беруть участь у виборах на основі виборчого права — системи нормативно-правових актів, що встановлюють та регулюють права виборців у формуванні виборних органів державної влади та місцевого самоврядування.

Проведення виборів, за умов дотримання демократичних принципів виборчого права, надає підстави вважати, що такі вибори є справедливими. Основні принципи виборчого права у більшості країн є подібними. В нашій державі вони викладені у статті 71 Конституції України.

Принципи виборчого права

- ✓ Загальність виборів — виборче право мають усі громадяни, які досягнули 18-річного віку.
- ✓ Вільні вибори — ніхто не може бути змушений до участі у виборах або обмежений у волевиявленні.
- ✓ Рівність — кожен виборець має один голос і право проголосувати тільки один раз.
- ✓ Таємність голосування — відсутність контролю і тиску на виборця.
- ✓ Прямі вибори — пряме, безпосереднє голосування виборця за кандидата.
- ✓ Гласність виборів — своєчасне повідомлення про вибори та їхні результати.
- ✓ Територіальність — вибори проходять на всій території України, яка розділена на виборчі округи.

На різних етапах становлення виборчого процесу в різних країнах у ньому було чимало обмежень — **виборчих цензів** — офіційно визначених умов і ознак, на підставі яких обмежується виборче право громадян.

Щоб бути обраним або бути включеним до числа виборців в Україні людина мала відповідати певним ознакам — цензам. Насамперед, бути громадянином держави (*ценз громадянства*), досягти відповідного віку, наприклад, 18 років (*віковий ценз*), не бути позбавленим виборчого права через засудження за порушення закону або через визнану судом розумову недієздатність (*ценз на стан здоров'я*).

Ось приклади цензів, що існували колись. Деякі з них діють в окремих країнах світу і сьогодні.

Ценз осілості — вимога, за якою виборче право надається лише тим громадянам, які проживають на тій чи іншій території протягом певного часу.

Майновий (податковий) ценз — володіння майном (рухомим і нерухомим) на певну суму або розмір сплати податків.

Статевий ценз — обмеження виборчого права за статевою ознакою. Тривалий час виборче право було суто «чоловічим» і не поширювалось на жінок. Рівне право брати участь у виборах і чоловікам, і жінкам вперше було запроваджене 1893 р. в Новій Зеландії, у США — в 1920 р., Франції — від 1944 р., Греції — в 1956 р., Швейцарії — 1971 р.

Релігійний ценз (віросповідання) вимагає, щоб носій виборчого права сповідував певну релігію. Зокрема, в Ірані бути обраним має право тільки мусульманин.

5. Взаємодія більшість та меншість при здійсненні народовладдя.

У демократичній державі громадяни вільно приймають політичні рішення, відповідно до волі більшості. У демократичному суспільстві воля більшості має поєднуватися з гарантіями прав осіб, які опинилися у меншості — етнічній, релігійній чи політичній тощо. Права меншості не можуть залежати лише від доброї волі більшості і не можуть бути скасовані більшістю голосів.

Розглянемо право меншості (опозиції) в парламенті. Юридичне поняття «більшість» ототожнюється з політичним поняттям «правляча», а «меншість» — з політичним поняттям «опозиція».

Наявність опозиції вважається невід'ємним компонентом демократичного суспільства, правової держави. Допоки в суспільстві існує відмінність інтересів, доти існуватиме й опозиція.

Опозиція аналізує роботу уряду, критикує його діяльність, користується можливістю порушити питання про довіру уряду. Проте, ведучи боротьбу за владу, вона не повинна застосовувати форми політичної агресивності, прийоми політичних провокацій. Необхідно, щоб у процесі конкурентної взаємодії різних політичних інтересів, за допомогою компромісів досягалася їхня рівновага.

Отже, демократія — це не тільки вияв волі більшості, а й гарантія права меншості на критику і вільне вираження своїх конструктивних поглядів. Це право говорити та бути почутим — право бути оскарженим, але не пригнобленим.

Опозиція (від лат. — протиставлення) — це політичні партії, рухи, групи (депутати парламентської меншості), чийі позиції і погляди розходяться щодо певних питань із політикою парламентської більшості й уряду.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Стереотипи на упередження приведіть приклади поясніть різницю.
- Що знаєте про форми державного правління та політичні режими.
- Устрій Січі в чому його особливість.

2. Узагальнення:

- Що таке демократія. Види демократії.
- Виборче право. Його принципи.
- Взаємодія більшості та меншості в демократичних країнах
- Ви та демократія наведіть приклади.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 97 - 107 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Яку роль відіграють політичні партії та громадські організації у розвитку демократії».

Лекція № 14
з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Громадянське суспільство

Мета заняття: Студент/студентка досліджує ознаки та структуру громадянського суспільства, форми соціальної активності громадян. Студент/студентка розуміє умови, що сприяють активності та згуртованій діяльності громадян, роль громадянського суспільства та правової держави в житті громадян. Студент/студентка діє вчимося проводити мирні зібрання громадян, аналізуємо та оцінюємо роль громадян у формуванні і становленні громадянського суспільства й правової держави.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Що таке громадянське суспільство та якими є його ознаки. 2. Роль громадян в становленні громадянського суспільства. 3. Роль правової держави в формуванні громадянського суспільства. 4. Хто такий демократичний громадянин, форми соціальної активності громадян.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл.
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

У цій темі ми досліджуватимемо, що таке громадянське суспільство та яку роль у ньому відіграє правова держава. Вивчення теми допоможе зрозуміти місце і роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства та правової держави. Важливим буде розуміння того, яку користь несе людям формування громадянського суспільства на основі верховенства права.

1. Що таке громадянське суспільство та якими є його ознаки й функції

Громадянське суспільство — це спільнота, яке складається з вільних, незалежних, рівноправних громадян. В такому суспільстві люди взаємодіють, спілкуються і добровільно самоорганізуються на основі спільних (незалежних від держави) інтересів. Громадяни захищені необхідними законами від прямого втручання і обмежень з боку держави. В такому суспільстві переважають демократичні громадянські суспільні цінності.

Функціонування громадянського суспільства не є можливим без громадянина як самостійного індивідуального члена суспільства, який усвідомлює себе таким, наділений певним комплексом невідчужуваних прав і свобод і відповідає перед суспільством за свої дії.

Складові частини громадянського суспільства ще називають інститутами громадянського суспільства. До них належать:

- громадські організації;
- професійні та творчі спілки;
- організації роботодавців;
- благодійні і релігійні організації;
- органи самоорганізації населення;
- недержавні засоби масової інформації;
- інші некомерційні товариства й установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Громадянське суспільство — це саморегульоване суспільство вільних, рівних, економічно незалежних людей, які вступають у недержавні організації та об'єднання з метою захисту своїх законних інтересів і досягнення своїх цілей. Влада в такому суспільстві будується не на силі, а на авторитеті, а держава виконує регуляторну функцію.

Інститути громадянського суспільства — це система суб'єктів, наділених правами і обов'язками щодо відстоювання своїх законних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема — у формуванні та реалізації державної правової політики.

Ознаки громадянського суспільства

- ✓ Визнання людини, її прав і свобод найвищою суспільною цінністю.
- ✓ Державне регулювання, на основі законів і за допомогою спеціальних органів, відносин між людьми, захист їхніх прав.
- ✓ Високий рівень правосвідомості та відповідальності громадян і повага до законних прав інших людей.
- ✓ Право власності людей на знаряддя і результати своєї праці, поєднане з певним рівнем заможності, для досягнення незалежності.
- ✓ Існування різноманітних добровільних громадських організацій і рухів, самоорганізація і згуртування.
- ✓ Взаємодія громадських об'єднань для задоволення матеріальних і духовних потреб та інтересів людини, що відбувається без прямого втручання держави.
- ✓ Багатоманітність (плюралізм) у всіх сферах суспільного життя (економічній, політичній, культурній).
- ✓ Незалежні медіа, які обслуговують громадські потреби та інтереси, формують і оприлюднюють громадську думку.

2. Якою є роль громадян у становленні й функціюванні громадянського суспільства

У громадянському суспільстві люди різних вікових категорій, культур, соціальних станів, з метою захисту своїх прав, реалізації суспільних інтересів, формують різноманітні об'єднання, асоціації тощо. У таких ситуаціях, створюються різноманітні організації: релігійні, етнічні, екологічні, правозахисні тощо. Наприклад, асоціації для розвитку освіти, спорту, для заснування навчальних закладів, будівництва церков, видання та поширення книг та ін.

Соціальний капітал — активна й орієнтована на суспільні цілі позиція громадян, суспільні відносини, що ґрунтуються на рівності, довірі та прагненні до співпраці заради спільного блага. Це навички управління, які громадяни здобувають за рахунок участі в організаціях громадянського суспільства.

Схема громадянського суспільства

Розгляньте малюнок. Перед вами умовна схема громадянського суспільства (тут не знайшли відображення держава та органи місцевого самоврядування та їхня роль у такому суспільстві).

3. Яку роль виконує правова держава в громадянському суспільстві

Громадянське суспільство може гармонійно функціонувати без впливу держави, але його не можна представити як щось таке, що існує та функціонує незалежно від держави. Світосприйняття та свідомість громадян значним чином залежать від їхніх відносин з державою, від того, який вплив вони мають на її розвиток.

Формування та розвиток громадянського суспільства неминує призводить до трансформування держави у *правову державу*. Правова держава може бути розбудованою лише там, де наявні інститути громадянського суспільства, в центрі якого перебуває людина, її права, свободи та інтереси. Отже, це держава, в якій юридичними засобами справді забезпечено максимальне здійснення, охорона та захист основних прав і свобод людини.

Основними ознаками правової держави є:

- ✓ суверенітет народу, який є джерелом влади;
- ✓ верховенство права;
- ✓ рівність усіх громадян перед законом;
- ✓ однакова і взаємна відповідальність держави та особи перед законом;
- ✓ визнання прав людини вищою соціальною цінністю;
- ✓ поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- ✓ високі правова культура та правова свідомість громадян;
- ✓ наявність ефективної правоохоронної системи.

Правова держава — це суверенна політико-територіальна організація влади, яка існує і функціонує в громадянському демократичному суспільстві, в якій панують норми права, забезпечуються права і свободи людини, влада підпорядкована волі народу (законним інтересам людини і громадянина, окремих груп людей та громадянського суспільства в цілому).

4. Демократичний громадянин, форми соціальної активності

Згідно з Конституцією, в Україні, як демократичній державі, верховна влада належить народові, громадянам.

Таким громадянам притаманна культура громадянськості. *Культура громадянськості* — це ставлення людини до держави і дій влади, що проявляється у законослухняності та критичній вимогливості. Культура громадянськості врегульовує взаємодію громадян з владою, а не протистояння окремих верств суспільства одна одній. Вона характеризується сприйняттям влади не як предмета боротьби й завоювання, а як об'єкта впливу у процесі захисту інтересів і прав громадян. Культура громадянськості виражається у знанні й визнанні громадянами суспільних норм, готовності їх дотримуватися. Культура громадянськості базується на знанні людей про їхні права й обов'язки, про те, як влаштована держава, про те, якими є політична система й головні конституційні та законодавчі процедури політичного процесу. В результаті цілеспрямованої освіти і різнобічного виховання, формується *свідомий, небайдужий, активний та відповідальний громадянин*, достатньо самостійний, незалежний у судженнях і здатний чинити зворотний вплив

на державу і суспільство, роблячи їх демократичними. До інших характерних рис такого громадянина належать *патріотизм, правосвідомість, політична культура, моральність, реалізація активної громадянської позиції у суспільному житті, готовність діяти, захищати свою країну, здатність до самопожертви, а також життя і праця на благо суспільства.*

У громадянському суспільстві активний громадянин знаходить чимало однодумців, об'єднується з іншими людьми, що мають спільні цілі та інтереси. Таке суспільне явище має назву *соціальна взаємодія*.

Соціальна взаємодія виникає через спільність або розбіжність інтересів, близьких чи віддалених цілей, поглядів. Саме соціальна взаємодія складає основу будь-яких відносин у суспільстві. Саме наявність у суспільстві *соціальної взаємодії, соціальної єдності та згуртованості* є необхідними умовами для того, щоб громадяни ставали активними учасниками суспільного життя, спільно піднімалися на захист своїх законних прав та інтересів.

Щоб люди брали активну участь у громадському житті, потрібно знайомити їх із доступними інструментами впливу та формами соціальної активності. До таких, перш за все, належать *мирні зібрання*. Вони є не лише критерієм, за яким визначають рівень розвитку демократії у країні, але і надзвичайно дієвим способом громадського контролю за інститутами публічної влади.

Поняття *мирне зібрання* охоплює будь-які заходи, що проводяться у публічних місцях у формі зборів, мітингу, демонстрації, пікетування, походу тощо.

ЯК ПРОВЕСТИ МИРНЕ ЗІБРАННЯ ГРОМАДЯН

Кого повідомляти про мирне зібрання?

Повідомляти про мирне зібрання потрібно орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування. Вам не потрібно згоди органу на проведення мирного зібрання, адже ви тільки повідомляєте про свій намір. До мирних зібрань застосовується *виключно порядок сповіщення*. Повідомляти про проведення мирного зібрання має організатор мирного зібрання чи його уповноважений представник особисто або шляхом надсилання листа.

Що означає «сповістити про захід завчасно»?

На сьогодні немає жодного чинного нормативно-правового акту, який би встановлював конкретний термін завчасного повідомлення про мирне зібрання. Стара юридична практика встановлювала обов'язок організаторів мирних зібрань повідомити владу про мирне зібрання за 10 днів до його проведення.

В яких випадках повідомлення не є обов'язковим?

Повідомлення про проведення мирного зібрання не обов'язкове у разі проведення *спонтанного мирного зібрання*, спричиненого подією, яку неможливо було завчасно передбачити, щоб повідомити про намір проведення зібрання у терміни, визначені Законом. Такі зібрання є випадковими і виникають, наприклад, коли групи людей збираються в конкретному місці без попереднього сповіщення чи запрошення. *Заборонити* проведення мирного зібрання може *тільки окружний адміністративний суд*. Мирне зібрання може бути заборонене *лише* в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою:

- запобігання заворушенням чи злочинам;
- для охорони здоров'я населення;
- для захисту прав і свобод інших людей.

Збори — це зібрання, на яке скликаються всі члени спільноти для прийняття рішень з тих чи інших питань життя організації. Збори — це також вищий керівний орган організацій, створених спільнотами. Це форма колективного обговорення ділових проблем, які хвилюють громадськість.

Мітинг — це організована форма політичних дій, масове публічне зібрання людей для обговорення актуальних суспільно-політичних проблем. Суттєвою особливістю є його спрямованість на формування психологічної готовності людей до безпосередньої політичної дії.

Український синонім слова мітинг — **віче**.

Демонстрація — масовий марш як публічне вираження соціально-політичного настрою. Учасники демонстрацій виготовляють плакати, банери із гаслами, закликами, вимогами, а також вигукують їх під час проходження по вулицях.

Пікетування — форма демонстрації, під час якої група учасників пікету може виготовляти плакати, встановлювати намети, влаштовувати чергування у громадському місці зі спеціальною

метою. Серед таких цілей — охорона певної території, влаштування перешкод, привертання уваги, висловлення підтримки чи протесту проти чого-небудь.

Похід (хода) — пересування організованої групи людей, загону, зібрання, що переміщується під відкритим небом з певною метою і в установленому порядку (строю). Під час організації та проведення походів мають бути виконані різні вимоги, наприклад, узгодження маршруту, обмеження руху транспорту тощо.

Інші форми мирних зібрань: сидячі демонстрації і протести, факельні процесії, мовчазні марші, «людські (живі) ланцюги», вело-мото- та автопробіги, музичні чи театралізовані вистави і паради тощо.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке демократія. Види демократії.
- Виборче право. Його принципи.
- Взаємодія більшості та меншості в демократичних країнах
- Ви та демократія наведіть приклади.

2. Узагальнення:

- Що є, на вашу думку, найвищою цінністю громадянського суспільства?
- Як зробити так, щоб різноманітні людські інтереси не зіштовхувалися, а права громадян — не порушувалися?
- За яких умов людина в громадянському суспільстві є справді незалежною?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 108 - 111 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Громадянське суспільство рушійна сила змін».

Лекція № 15

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Громада*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує поняття та явище «громади», форми громадських дій, спрямованих на захист прав громади. Студент/студентка розуміє роль громади в житті людини, держави і суспільства, механізми реалізації прав та інтересів громади. Студент/студентка діє, створюючи «портрет» громади, організовує громадські слухання, спрямовані на захист прав громади.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми

3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Що таке громада. 2. Роль громади в житті людини, суспільства, держави. 3. Можливості захисту інтересів громади. 4. Форми впливу на вирішення проблем громади.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д. Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256 с.: іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Ця тема допоможе зрозуміти сутність поняття «громада», а також розкриє значення громади в житті людини, покаже її вплив на державу і суспільство. Ви зможете визначити, чи є громадами спільноти, до яких ви належите, поміркувати про взаємозв'язок людини, громади, держави і суспільства.

1. Що таке громада

Що ж таке **громада**? Ми можемо знайти чимало пояснень цього поняття в текстах законів, у підручниках та публіцистичних статтях.

Пропонуємо чотири визначення терміну «громада».

Громада — група людей, об'єднаних спільністю становища та інтересів, що ставить перед собою певні спільні завдання. Наприклад, релігійна громада, селянська громада, організація.

Громада (лат. *politia* — община) — форма соціальної (колективної) організації людей, місцева спільнота, місцева організація та частина суспільства, характерна майже для всіх народів. Іноді — гурт дружніх людей.

Громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів декількох сіл, які мають єдиний адміністративний центр. (За Законом України «Про місцеве самоврядування»).

Громада — це форма об'єднання людей, які протягом життя мають змогу спілкуватися, контактувати між собою. Для громади характерні: спільна територія проживання її членів, повне

чи часткове самоврядування, спільне вирішення соціально-побутових проблем, взаємодопомога; дотримання звичаїв і традицій, морально-виховний вплив на членів громади.

Нині поняття «громада» застосовують до мешканців певного району чи регіону (територіальна громада), неформальних або недержавних об'єднань людей за інтересами. Найважливішим у таких умовах об'єднуючим чинником громади стає добровільно взята на себе відповідальність кожного з її членів за її долю.

Отже, єдність та ефективність діяльності громади залежить від її головної складової — людини. Стаючи частиною громади, людина відчуває зворотний зв'язок з нею, а громада стає дієвою силою, що впливає на життя людини, суспільства і держави.

З історії громади

У кожній країні є певні особливості в організації територіальних спільнот, які мають різні назви. В Італії, Бельгії, Швеції — «комуна», в колишній Російській імперії — «община» та «земство», у Франції — «комуна», «департамент», «регіон», у Польщі — «гміна», в Україні — «громада».

Протягом VI–IX ст. на українських землях відбувався перехід від родової до територіальної громади. Основною формою громади в період раннього середньовіччя була *верв*. У XIV–XVI ст. поширеною формою сільської громади в Україні була *волость*, яка впродовж XVI ст. перетворюється у *багатодвірне село*.

Упродовж тривалого часу, від середніх віків і до початку XX ст., в різних частинах України і за різних політичних умов громада була основною територіальною одиницею. Вона користувалася правом самоврядування, формувала свої органи управління. Збори громади накладали податки на її членів.

2. Роль громади в житті людини, суспільства, держави

Будь-яка громада складається з людей. Люди впливають на життя громади, а також відчувають на собі її вплив. Людина, громадянин — це особа з такими якостями, як вміння поєднувати власні і громадські інтереси, почуття обов'язку та його посиленого виконання, суспільну активність, громадянську позицію, громадську діяльність тощо. Всі перелічені чинники зумовлюються характером розвитку суспільної та індивідуальної політичної культури, вихованням, практикою соціалізації. І всі вони формуються, перш за все, у громаді. Отже, людина стає громадянином, завдяки громадському впливу, тим правилам і цінностям, що створює і встановлює велика чи мала громада.

ЯК СТАТИ ВІДПОВІДАЛЬНИМ ГРОМАДЯНИНОМ. 10 КРОКІВ

1. Бути спостережливим і свідомим
2. Бути небайдужим до того, що відбувається навколо, не проходити повз проблеми
3. Бути активним — діяти правомірно і посилено, щоб усунути порушення і негаразди
4. Бути відповідальним за свої дії
5. Дотримуватися суспільних норм і законів
6. Поважати права і власність інших людей
7. Бути чесним і гідним довіри
8. Бути ініціативним у громадських справах, волонтером щодо змін у світі на краще
9. Мати одностайців і залучати їх до спільних корисних дій
10. Активно шукати інформацію, дізнаватися про світ навколо

3. Можливості захисту інтересів громади

Думки громадян при вирішенні наболілих питань не завжди беруться до уваги. Даючи обіцянки на виборах, влада часто забуває про них. Для частини громадян уся громадська діяльність зводиться до делегування повноважень депутатам у формі голосування на виборах. По завершенню виборів не всі знають, як впливати на неправомірні дії влади чи її бездіяльність.

Втім буває так, що влада не бажає звертати увагу на реальні проблеми громади, нічого не робить задля їхнього вирішення. Ще гірше, коли влада приймає незаконні рішення, обмежує права представників громади. Такі її часто призводять до суспільного розчарування.

В Україні існує низка законів, які містять в собі механізми реального громадянського впливу у вирішенні проблем різного рівня. Тому громадяни мають бути добре обізнаними у чинних законах, які регулюють діяльність органів влади, визначають повноваження державних органів, можливості громадських об'єднань, права і законні інтереси окремих громадян. З іншого боку, вирішення питань місцевого життя не повинно перетворюватися на лише протистояння влади і громадянина. Якщо ж ви плануєте взаємодіяти з органами влади, то, перш за все, потрібно звернути увагу на нормативно-правові акти, які регулюють їхню діяльність.

Юридична консультація для активного громадянина

Об'єднайтеся у пари, знайдіть в Інтернеті та ознайомтеся із документами про можливості захисту законних інтересів громади:

- Конституція України;
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації»;
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Закон України «Про інформацію»;
- Закон України «Про звернення громадян»;
- Закон України «Про об'єднання громадян»;
- Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»;
- Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;
- Закон України «Про доступ до публічної інформації»;
- Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні»;
- Постанова Кабінету Міністрів від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

4. Форми впливу громадян на владу

У попередніх темах ви вже ознайомилися з деякими формами соціальної активності громадян: демонстраціями, мітингами, пікетами, маршами та походами. Ці публічні мирні зібрання дозволяють громадянам оголосити свої вимоги до влади, заборонити або дозволити, підтримати або засудити певні дії, рішення, явища.

Існує також чимало передбачених законодавством форм і методів впливу громадськості на прийняття рішень органами влади. Для прискорення вирішення питання, потрібно вдало комбінувати зазначені види діяльності, вибудовуючи весь процес у логічно взаємопов'язаний ланцюжок.

ФОРМИ ВПЛИВУ ГРОМАДИ НА ВЛАДУ	1. Переглядати проекти рішень та ухвалені рішення місцевої ради	2. Здійснювати моніторинг ухвалених рішень	3. Відвідувати пленарні засідання місцевої ради та засідання постійних депутатських комісій
4. Слідкувати за порядком ухвалення рішень	5. Звертатися до органу влади	6. Брати участь у зустрічах керівників та посадових осіб місцевих рад з населенням	7. Вимагати звітування депутатів місцевої ради та міського голови
8. Давати депутатам	9. Подавати місцеві	10. Проводити громадські	11. Ініціювати розгляд електронних петицій

доручення виборців	ініціативи (пропозиції)	слухання	
12. Створювати консультативно-дорадчі органи	13. Збирати загальні збори громадян за місцем проживання	14. Створювати органи самоорганізації населення	15. Єднатися у громадські об'єднання
16. Подавати проекти на фінансування з бюджету участі	17. Проводити місцевий референдум	18. Оскаржувати дії чи бездіяльність органів влади в суді	<i>За матеріалами проекту «Громадяни в дії». Режим доступу: http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Pro-tviy-vpliiv-na-vladu.pdf</i>

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що таке демократія. Види демократії.
- Що є, на вашу думку, найвищою цінністю громадянського суспільства?
- Як зробити так, щоб різноманітні людські інтереси не зіштовхувалися, а права громадян — не порушувалися?
- За яких умов людина в громадянському суспільстві є справді незалежною?

2.Узагальнення:

- Дайте визначення поняття Громада
- Роль громади в житті держави
- Форми участі громадянина в житті громади
- Як громада може реалізувати власні права

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 112 - 116 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Громада головне звено місцевого самоврядування», «Як захищати власні інтереси. Адвокація. Лобізм».

Лекція № 16

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Дитячі та молодіжні громадські організації*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує наявність та характер молодіжних та дитячих громадських рухів в Україні. Студент/студентка розуміє правові механізми створення дитячих та молодіжних громадських організацій. Студент/студентка діє: готуємося до створення громадської організації.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Дитячі й молодіжні об'єднання і рухи в Україні. 2. Як створити молодіжну громадську організацію.
4 Заклучна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс,рівень стандарту):підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Ця тема розкриває ключові поняття: свобода асоціацій, дитячі й молодіжні об'єднання і рухи та обґрунтовує важливість створення дитячих і молодіжних громадських організацій для розвитку громадянського суспільства.

«Пласт» дав мені хороші навички роботи в команді, зокрема, навчив створювати команду з різних людей. Є лідери, що займаються організаційними завданнями, а є інші учасники, яким до вподоби зосереджуватись на виконанні завдань у своїй професійній сфері. Важко створити цілісну команду, яка буде рухатися в одному напрямку і досягати спільних цілей, а «Пласт» допомагає робити це на практичних справах, інколи — в екстремальних умовах. У житті це дуже важливо. Пластунів можна побачити у багатьох ініціативах, проектах. Ти дивишся в їхні очі й розумієш, що, незважаючи на ситуацію в країні, ці люди рухаються вперед і творять зміни.»

Іван Чайка, пластун, магістр права Харківського національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, студент Школи права Університету Нью-Гемпшира (США)

1. Дитячі й молодіжні об'єднання і рухи в Україні

Нині в усіх регіонах нашої держави функціонують різноманітні громадські дитячі та молодіжні організації, які з кожним роком збільшують вплив на виховання та соціальне становлення дітей, підлітків, молоді. Відповідно, зростає й інтерес до таких організацій. Отже, поговоримо детальніше про те, на яких підставах вони створюються, як побудовані та діють.

Наше право об'єднуватися в організації називається *свободою асоціацій*. У 1998 р. було прийнято *Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»*. Він визначає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та державні гарантії забезпечення їхньої діяльності.

Закон України про молодіжні дитячі і громадські організації

Стаття 2. Молодіжні громадські організації — об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Дитячі громадські організації — об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Стаття 3. Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їхніх членів, самоврядування, законності та гласності.

Асоціація — це об'єднання, спілка, організація певних осіб для досягнення своїх інтересів і цілей.

Свобода асоціацій — одне з прав людини, яке регулює свободу вступати чи не вступати в організації, а також виходити з них.

У сучасній Україні діють численні дитячі та молодіжні організації. Ознайомимося із окремими прикладами їхньої діяльності.

Козачата (Джурята)

Рух дитячих громадських організацій, заснований на козацьких традиціях та вихованні патріотизму і національної свідомості. До козачат приймають учнів середнього шкільного віку, в молодшій школі аналогом козачат нерідко є барвінчата. Мета — залучити дітей та підлітків до занять фізкультурою та спортом, вивчення історії України та козацтва, виховання любові до Батьківщини, доброї волі, віротерпимості, поваги до національно-культурних традицій, патріотичного виховання.

Національна організація скаутів України (НОСУ)

Сформована 2007 року всеукраїнська громадська організація, що представляє Україну у Всесвітній організації скаутського руху. Головними напрямками діяльності є: вивчення і відродження кращих традицій українських національно-патріотичних, молодіжних, дитячих товариств та організацій; виховання на ідеях свободи, рівності, національної та особистої гідності, шанування родинних зв'язків, працелюбності, взаємодопомоги й самодисципліни; виховання національної самосвідомості на засадах християнських чеснот.

Асоціація гайдів України

Асоціація гайдів України (англ. *Association of Ukrainian Guides*) є всеукраїнською дитячою скаутською громадською організацією, мету якої становить сприяння розвитку та формуванню соціально-зрілої жіночої особистості в її власних інтересах та в інтересах держави. АГУ було зареєстровано в Україні у 1996 р., а у 1999 р. АГУ стала асоціативним членом Всесвітньої асоціації дівчат-гайдів та дівчат-скаутів (WAGGGS).

Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта»

Екологічну свідомість у молоді намагаються формувати такі організації, як Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта», Українська молодіжна екологічна ліга та інші організації. Головним завданням є сприяння у формуванні екологічної свідомості через пропагування знань про стан довкілля, підвищення рівня екологічної освіти та культури громадян.

Існують також міжнародні молодіжні організації, до участі в яких активно залучається українська молодь.

Європейський молодіжний парламент

The European Youth Parliament / Європейський молодіжний парламент. Це політично і релігійно незалежна, некомерційна організація, яка заохочує європейську молодь активно сприяти громадянському і культурному взаємопорозумінню.

Спілка української молоді (СУМ)

Громадська організація, яка об'єднує українську молодь на добровільних засадах у різних країнах світу. Сьогодні СУМ — це багатотисячна спільнота, яка діє не лише в Україні, але й в українській діаспорі Австралії, Аргентини, Бельгії, Великої Британії, Канади, Франції, Німеччини, США.

2. Як створити молодіжну громадську організацію

Порядок створення та реєстрації дитячих і молодіжних громадських організацій регулюється Законами України *«Про громадські організації»* і *«Про молодіжні та дитячі громадські організації»*.

Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, які досягнули **14-річного віку**. Особи старшого віку можуть бути членами молодіжних чи дитячих громадських організацій за умови, якщо їхня кількість у цих організаціях **не перевищує 10 % від загальної кількості членів**.

Громадська організація може бути утворена **за місцем проживання** (будь-який мікрорайон або кілька мікрорайонів міста), **за місцем навчання** (заклади освіти, де діяльність громадської організації здійснюється в позаурочний час).

Які етапи треба пройти, щоб створити та зареєструвати дитячу чи молодіжну громадську організацію у своєму навчальному закладі?

- Для створення дитячої або молодіжної громадської організації, **створюється ініціативна група** відповідно дітей, підлітків та молоді, які вирішили створити свою організацію за певними інтересами. В ініціативну групу зі створення дитячої громадської організації можуть входити і дорослі. Для ініціативної групи досить 5–7 осіб.
- Завдання ініціативної групи — **розробити проект статуту організації та оголосити про проведення загальних (установчих) зборів**, на яких планується заснувати дитячу чи молодіжну громадську організацію. Оголошення про проведення загальних зборів можна розмістити в друкованих засобах масової інформації, на Інтернет-сторінках тощо.
- **Проведення загальних (установчих) зборів**. В загальних зборах беруть участь всі діти та дорослі, які виявили бажання та зацікавленість в створенні дитячої чи молодіжної громадської організації. Під час реєстрації відповідальні члени ініціативної групи ведуть облік учасників зборів із зазначенням їхньої дати народження, місця проживання, паспортних даних (або свідоцтва про народження). Порядок денний загальних зборів передбачає розгляд таких питань.

1. Про утворення громадської організації та затвердження її статуту.

2. Вибори керівних органів, голови, заступника, секретаря.

3. Вибори ревізійної комісії.

4. Після проведення загальних (установчих) зборів, має відбутися легалізація громадської організації або **легалізації** Громадської організації — шляхом державної реєстрації.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Дайте визначення поняття Громада
- Роль громади в житті держави
- Форми участі громадянина в житті громади
- Як громада може реалізувати власні права

2. Узагальнення:

- Які закони регулюють громадський рух молоді
- Етапи створення громадських молодіжних організацій
- Які громадські молодіжні організації ви знаєте.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 126 - 129 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення про організацію «Пласт», або «Курінь», або «Джура».

Лекція № 17

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Комунікація, інформація, медіа.*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує як медійні повідомлення впливають на наші цінності, сутність медійних повідомлень. Студент/студентка розуміє, як медіа впливають на публічну й особисту сферу життя, систему цінностей, як розвивалась історія мас-медіа, які існують види медіа. Студент/студентка діє порівнюючи світ, що створений через медіа і реальне життя, класифікуючи медіа, за ступенем значущості до нас?

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Що таке медіа. 2. Вплив медіа. 3. Медіа і стереотипи.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

- 1 Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..

- 2 Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
- 3 Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції Вступ

Ця тема починається з визначення каналів, із яких ми отримуємо та якими поширюємо інформацію. Ви пригадаєте історію розвитку мас-медіа, дізнаєтеся про те, в яких формах і задля чого медіа передають інформацію, а також про взаємозв'язок медіа і демократії. Вивчення таких ключових понять як, мас-медіа (медіа), масова комунікація, медіатекст, послання (меседж) полегшить ваше розуміння сутності діяльності медіа.

1. Що таке медіа.

Комунікація сьогодні — необхідна складова життєдіяльності людини й суспільства. Канали, через які передається інформація, називаються мас-медіа або медіа.

У ХХІ столітті людина зусібіч оточена екранами, повідомленнями, плакатами, іграми, зображеннями. Кожного дня, коли ми вмикаємо телевізор, читаємо новини, розглядаємо нове графіті на стіні будинку, слухаємо радіо, отримуємо текстові повідомлення та телефонні дзвінки, проходимо повз зовнішню рекламу, ознайомлюємося з етикетками на товарах тощо, ми опиняємося в центрі інформаційного потоку.

Існують такі канали комунікації, через які передається і отримується інформація в суспільстві: книги, періодична преса, радіо, телебачення, кінематограф, Інтернет, планшети або МРЗ-плеєри, мобільні пристрої, відео- та комп'ютерні ігри, музичні записи (наприклад, CD), білборди та інші типи реклами, зокрема слова або зображення на одязі, інформація в магазинах або на стадіонах, упакуванні їжі, постери та флаєри тощо.

Таблиця 1 «Канали комунікації» (додається)

Масова комунікація — процес збору, обробки та поширення соціальної інформації через спеціальні канали на широку аудиторію.

Медіа (англ. *media* — засоби, способи) — це канали та інструменти; їх використовують, щоб зберігати, передавати й подавати інформацію. Медіа є синонімом до мас-медіа або новинних медіа, але в ширшому використанні вони означають єдине середовище, яке застосовують, щоб передавати будь-які дані з будь-якою метою.

Сьогодні майже всю необхідну інформацію ми отримуємо з медіа. Останні так інтегрувалися в наш повсякденний життєвий простір, що більшість людей їх просто не зауважують, або навпаки, не можуть критично оцінити їх вплив.

Як ви вже знаєте, текст не є єдиною формою передачі інформації: звуки та зображення також містять повідомлення. Інформація є послідовністю словесних, візуальних та інших символів. Ми отримуємо цю інформацію у вигляді текстів, звуків, зображення. Іншими словами, це повідомлення, які передаються в різних формах.

Поняття «медіатекст» виникло у ХХ ст., у зв'язку з бурхливим розвитком економіки, коли на зміну традиційному друкованому тексту прийшли нові види, пов'язані з кінематографом,

радіо, телебаченням, відео, Інтернетом, мобільним зв'язком тощо. Навіть гроші (банкноти) функціонують як медіа, бо вони містять зображення, які були ретельно підібрані задля того, щоб донести певні повідомлення громадянам своєї та інших країн.

Медіатекст (від лат. *mediatextus*) — повідомлення, текст будь-якого медійного виду і жанру.

Ключове повідомлення або меседж — це найважливіша ідея, яку має винести реципієнт із публікації, блогу, інтерв'ю, репортажу, ток-шоу, фільму, літературного або музичного твору, реклами.

Медіатексти створюються для передачі повідомлень.

2. Вплив медіа

Досить часто характер нашої поведінки залежать від конкретних медіа, яким ми надаємо перевагу. Медіа — не просто обіг інформації. Вони формують громадську думку та впливають на людей.

Засоби мас-медіа значно впливають на становлення сучасної особистості, її соціалізацію, а також на формування суспільної думки. Звичайна людина не може бути учасником більшості подій, що відбуваються навколо неї, не кажучи вже про більш віддалені місця, тому вона мусить покладатися на інформацію, яку надають їй мас-медіа.

Оскільки більшість інформації про світ люди отримують саме в такий спосіб, вони використовують її в приватному спілкуванні. Отриману інформацію передають родичам, друзям, знайомим. У такий спосіб медіа тексти непомітно проникають до всіх сфер життя людини, навіть якщо вона особисто мало користується мас-медіа.

Сучасна людина майже повністю формує свої смаки та уявлення про навколишній світ не з особистого досвіду, а за посередництва мас-медіа. Тут спрацьовує такий механізм людського сприйняття: «якщо це є в мас-медіа то так роблять усі (або ж певна спільно та, із якою себе асоціює споживач медіатексту), тому я робитиму так само». Мас-медіа часто моделюють ситуації і пропонують певні зразки поведінки. Особливо це стосується преси та телебачення. Наприклад, якщо ти талановитий, то маєш узяти участь у шоу талантів, а перемога в таких шоу вважається соціальним успіхом. У газетах та журналах розміщують різноманітні поради на всі випадки життя. Якщо не йдеться про вузькоспеціалізовану наукову літературу, то більшість із цих порад базується на неперевіреній інформації та чутках, міфах, припущеннях. Їх можуть роками, а то й десятиліттями запозичувати одне в одного різні мас-медіа. Тому та картина світу, яку вони зображують, що багатьом може вважатися реальною, насправді не є такою.

Таким чином, мас-медіа можуть виконувати в суспільстві такі функції.

Таблиці 2 «Функції мас-медіа в суспільстві».

- Інформаційна — збір і передача аудиторії відомостей, що стосуються будь-якої зі сфер суспільного життя (економічної, соціальної, політичної, культурної).
- Формування громадської думки — мас-медіа висловлюють, інколи й нав'язують певну точку зору щодо різних суспільних, політичних, культурних явищ.
- Освітня — донесення знань, розширення пізнавальних здібностей людини.
- Управлінська — мас-медіа можуть виступати засобом мобілізації для вирішення конкретних соціальних, економічних, політичних завдань.
- Комунікативна — спілкування, налагодження контакту (листи, дзвінки, обмін думками), пошук однодумців, висвітлення різних поглядів.
- Маркетингова — рекламування як товарів та послуг, так і політичних сил та ідеологій.

Інформаційна агенція — спеціалізований установа, яка діє з метою забезпечення оперативною політичною, економічною, соціальною, культурною інформацією редакції газет, журналів, телебачення, радіомовлення.

Мас-медіа є невід'ємною частиною становлення особистості та життя соціуму. Їх безпосереднім завданням є передача інформації широкому загалу, проте перелік їхніх функцій у суспільстві є значно ширшим.

Можна стверджувати, що сьогодні мас-медіа є творцями світу. Складовою мас-медіа є реклама, яка інформує аудиторію з метою продати певний продукт.

3. Медіа і стереотипи

Згадайте із попередніх розділів, що ви знаєте про стереотипи та стереотипне мислення. Стереотипи є також складником медійного впливу, що відображається на нашій свідомості та поведінці. Досить часто медіа відтворюють їх у повідомленнях. Стереотипізація в мас-медіа — процес формування недостовірних уявлень про соціальні явища, поведінку людей і про навколишній світ.

Інформація — відомості, що прийняті та усвідомлені споживачем і визнані ним як значущі.

Медіа — способи та засоби передачі інформації, а також середовище, яке вони утворюють.

Реклама (від фр. — викрикувати) — поширення інформації про когось або щось із метою створення популярності; інформація про товари, послуги тощо, покликана стимулювати попит на них.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Які закони регулюють громадський рух молоді
- Етапи створення громадських молодіжних організацій
- Які громадські молодіжні організації ви знаєте.

2. Узагальнення:

- Що таке медіа та мас-медіа?
- Як ви розумієте поняття «медіатекст»
- Якими є особливості сучасних мас-медіа?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 130 - 138 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Історія мас-медіа», «Реклама – двигун розвитку».

Реклама.

Оскільки завданням мас-медіа є інформування з певною метою, то до однієї з невід’ємних складових мас-медіа дослідники відносять і рекламу. Реклама є способом масового поширення інформації про товар або послугу, її переваги порівняно з іншими товарами та послугами, а також переконання споживачів у тому, що рекламоване є для них необхідним і вартим їхніх коштів. Такий вид реклами, спрямованої на отримання прибутку, називається комерційною. Існує також і неприбуткова реклама — соціальна реклама. Її завданням є привернення уваги суспільства до соціальних проблем: забруднення навколишнього середовища, насилля в сім’ї, популяризування волонтерства та благодійності. Є й третій вид реклами — політична реклама.

Вона є засобом, який використовують політичні сили для боротьби за голоси виборців, а також для інформування громадськості про існування політичних організацій, політичних діячів та їхні позиції. У сучасному суспільстві реклама є необхідною умовою існування торгівлі, підприємництва, політичного життя, а також виконує низку інших функцій:

- економічна (отримання прибутку);
- соціальна (досягнення суспільно корисних завдань);

- політична (формування лояльності до існуючої системи управління суспільством, політичних партій);
- ідеологічна (вплив на становлення й формування світогляду людини, суспільної думки);
- психологічна (апелює до бажань і мрій покупця);
- естетична (культурна). Для того щоб справляти ефективний вплив, творці реклами мають урахувати психологію людини, суспільно-політичні настрої в суспільстві, культурні особливості соціуму, а також закони естетики, дизайну, знати правила роботи з інформацією. Тому якісна реклама є продуктом, виробництво якого потребує значних зусиль і може прирівнюватися до творів мистецтва.

Проведіть дослідження, упродовж тижня простеживши, як різні види реклами впливають на людину, та на прикладах покажіть, як реклама виконує свої функції. Результати дослідження подайте у вигляді повідомлення або презентації.

Лекція № 18

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Медіа та демократія.

Мета заняття: Студент/студентка досліджує такі поняття як четверта гілка влади; публічна інформація; інформаційний запит. які права мають медіа і яка міра їхньої відповідальності. Студент/студентка розуміє, як відбуваються процеси регулювання і саморегулювання в медіа; феномен вільної преси як необхідної умови функціонування демократичного суспільства. Студент/студентка діє, визначаючи рівень достовірності інформації та вчимося розпізнавати неправдиву інформацію; реалізуючи наше право на доступ до публічної інформації.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Що уможливило свободу слова. Чому медіа називають «четвертою гілкою влади». 2. Як реалізувати право на доступ до публічної інформації. 3. Права і відповідальність медіа: де баланс.

		4. Медіавласність.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.: іл.

Навчальні матеріали лекції Вступ

Ця тема присвячена усвідомленню свободи слова як одного з фундаментальних людських прав людини. Ми розглянемо також сутність діяльності якісної журналістики як контролера влади. У цій темі також ідеться про права і відповідальність медіа, регулювання та саморегулювання медіасередовища, а також загрози свободі слова і журналістській діяльності. Вивчення ключових термінів як, суспільний інтерес, замовні матеріали, приватність, журналістська етика, цензура, самоцензура полегшить ваше розуміння і комунікацію.

1. Що уможливлює свободу слова. Чому медіа називають «четвертою гілкою влади».

Якби мені довелося вибирати: мати уряд без газет чи газети без уряду, я б, не замислюючись, вибрав друге.

Томас Джефферсон, третій президент США (1801–1809)

Кожен має право на свободу думки й висловлення власних культурних, політичних та релігійних уподобань, оскільки це фундаментальні права людини. Свобода слова, що включає свободу вираження, є однією із засадничих умов демократичного суспільства.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Стаття 34 Конституції України

Свобода вираження поглядів визнається правом людини відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини і Міжнародним пактом угод про громадянські та політичні права (МПГПП). Її гарантує також Конституція України.

Вільна преса (медіа) є основою демократичного суспільства. Її місія передбачає пошук та поширення новин, інформації, ідей, коментарів та думок, а, найголовніше, свобода слова — це право вільно висловлювати свої думки. Демократичне суспільство має забезпечити право кожного громадянина на свободу слова.

Свобода слова — це принцип, який підтримує свободу особистості або спільноти формулювати свої думки та ідеї цензури чи санкцій.

Мас-медіа сьогодні — основний канал передачі та отримання інформації, який здатен істотно впливати на людське життя. У демократичному суспільстві медіа зазвичай називають «четвертою

гілкою влади», оскільки вони мають величезний вплив на життя людей. У демократичних країнах, де гарантована свобода слова, медіа впливають на три інші гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Їхня місія — відтворювати достовірну реальність задля демократичних цінностей та ідеалів.

Демократія опирається на медіа у таких аспектах:

- наданні відповідної інформації, яка забезпечує громадянину прийняття усвідомленого рішення;
- викритті неправомірних дій та несправедливості;
- захисті громадськості від небезпеки;
- запобіганню введенню людей в оману;
- створенні можливості для обміну думками та ідеями.

Четверта влада (англ. Fourth Estate) — словосполучення, яким визначають пресу та її вплив у соціумі.

46 % українців називають корупцію головною проблемою для України. Про це свідчать результати опитування аналітичного центру Міжнародного республіканського інституту (International Republic), оприлюднені 28 листопада 2017 року США. *Індекс сприйняття корупції* базується на незалежних дослідженнях та опитуваннях, в яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти. Індекс має вигляд оцінки від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень).

Індекс свободи преси — це щорічна класифікація країн, що її укладає і публікує міжнародна недержавна організація, яка оберігає свободу слова у всьому світі «Репортери без кордонів». Менший бал свідчить про більшу свободу преси.

2. Як реалізувати право на доступ до публічної інформації.

Термін «публічна інформація» є відносно новим для України, на противагу країнам усталених демократій, де він став загальноприйнятим, як і практика вільного доступу суспільства до публічної інформації.

Публічна інформація — це вся інформація, яка наявна в органах державної влади та місцевого самоврядування країни.

2011 року в Україні був ухвалений Закон «Про доступ до публічної інформації», який за рейтингом авторитетних міжнародних організацій — тривалий час входив до десятки найкращих у світі законів щодо доступу до інформації.

Інформаційні запити є ефективним інструментом отримання суспільно важливої інформації і для журналістів, і всіх громадян. За час дії закону громадянському суспільству вдалось відкрити декларації високопосадовців, інформацію про діяльність державних та комунальних підприємств, дізнатися про те, як розпоряджалися бюджетними коштами і майном.

Запитувач має право звернутися до органів державної влади, розпорядників інформації із запитом на останню, незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини запиту

ЯК ПОДАТИ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАПИТ

Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою), на вибір запитувача.

Запит на інформацію має містити:

- ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також інші дані, наприклад місце проживання;
- загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо;
- підпис і дату, за умови подання запиту в письмовій формі.

Які строки надання інформації

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» розпорядник інформації має надати відповідь на інформаційний запит не пізніше п'яти робочих днів від дня отримання запиту. Якщо запит стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних

природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48-ми годин від часу отримання запиту. При цьому, клопотання про термінове опрацювання запиту має бути обґрунтованим. В окремих випадках термін надання інформації може бути продовжено до 20-ти днів.

Інформаційний запит — це законна вимога громадянина або юридичної особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, якою він володіє.

3. Права і відповідальність медіа: де баланс.

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права і в конституціях більшості держав світу (зокрема, України), йдеться про те, що право на свободу думки і слова та право на збирання, зберігання та поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

Стаття 34 Конституції України

«Здійснення цих прав (права на свободу слова та доступ до інформації) може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Рекомендації експертів Ради Європи щодо захисту приватності у роботі ЗМІ

Медіа можуть збирати і поширювати інформацію про приватне життя публічних осіб за їхньої згоди (публічні особи — це особи, які обіймають посади публічної служби та / або користуються публічними ресурсами, а також особи, які відіграють певну роль у громадському житті — в політиці, економіці, мистецтві, соціальній сфері, спорті чи у будь-якій іншій галузі).

Медіа можуть втручатися у приватне життя публічних осіб без їхньої згоди лише тоді, коли є значний суспільний інтерес, який виправдовує оприлюднення інформації. Проста цікавість або пошук сенсацій ніколи не можуть виправдати порушення права на приватність.

Війна на Сході України та свобода слова

Починаючи від весни 2014 року в Україні триває війна на Сході України. В останні роки українське суспільство активно обговорює: чи має право держава додатково обмежувати свободу преси і доступ до інформації при висвітленні воєнних дій? Чи не стане це приводом для приховування правди? Якою є ваша думка щодо цього питання?

Завдання: Наведіть приклади з історії, коли розвинуті демократії застосовують заходи щодо обмеження права на доступ та поширення інформації й свободу слова в умовах ведення військових дій.

Тема дотримання права приватності у ЗМІ є дискусійною. У цьому і полягає свобода, і чим вищим є її рівень, тим вищим повинен бути рівень відповідальності тих, хто доносить до медіаспоживача інформацію. Вона не повинна перешкоджати суспільству й кожному з його громадян, вона має бути етичною та правдивою, не спотворювати картину світу й не маніпулювати свідомістю.

Журналісти можуть виконувати функцію громадського контролю за умови відсутності на них тиску з боку влади. Однією з найбільших загроз реалізації свободи слова є цензура.

Цензура в медіа має декілька форм:

- вимога узгоджувати певну інформацію перед її оприлюдненням;
- заборона поширення, перешкоджання тиражуванню і розповсюдженню інформації,
- обмеження доступу аудиторії до тих чи інших медіа.

Цензура — контроль влади за змістом і поширенням інформації, у деяких випадках — також приватного листування, з метою обмеження або недопущення поширення ідей і відомостей, визнаних владою шкідливими, небажаними для неї або суспільства в цілому.

Відповідно до українського законодавства цензура є забороненою. Цензура характерна для практики тоталітарних режимів і спостерігається також в країнах, що перебувають на шляху до демократизації.

Темник — своєрідний наказ про спосіб подання інформації. У 2001 – 2004 рр. керівництво українських медіа отримували детальні інструкції з Адміністрації Президента щодо того, яким

чином треба висвітлювати в новинах політичні події в Україні (що ігнорувати, а на що звертати увагу). Ці темники мали на меті висвітлювати у ЗМІ діяльність влади в позитивному світлі.

ДПС не пустила в Україну журналістів з Італії, Чехії та Росії

Державна прикордонна служба не допустила для в'їзду в Україну громадян Італії, Чехії та Росії, які планували висвітлювати події 2 травня 2018 року в Одесі. Про це повідомляє прес-служба Держприкордонслужби. Зазначається, що впродовж лише 1 травня ДПС 2018 року не допустила в'їзду в Україну проросійськи налаштованих осіб — громадян Італії, Чехії та Росії.

«Двох іноземців не пропущено через кордон в аеропорту „Бориспіль” на підставі інформації, яка надійшла від інших правоохоронних органів. Йдеться про те, що не пропущені громадяни Італії та Чехії, які неправдоподібно висвітлювали події, що відбувалися протягом останнього періоду в Україні», — сказано в повідомленні.

Джерело: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/2/7179295/>

4. Медіавласність.

«Українські медіа, на жаль, поки що залишаються інструментом впливу. Називати телебачення бізнесом — це оксюморон, несумісні речі. Об'єм рекламних грошей, зібраний всіма телеканалами України за 2015 р., становить 130 млн доларів. Витрачено — 480 млн. Звідки взяли гроші ці телеканали? Медіавласники доклали зі своїх кишень. Говорити про те, що за таких умов телебачення в Україні якимось дивом могло б стати бізнесом, — недоречно».

Роман Андрейко

«Власники витягують з кишень мільйони і дотують свої телеканали. Не для того, щоб розважати читача й українське населення в сумні часи кризи та воєнних дій. Це робиться, аби в програмах мати можливість зробити потрібні їм повідомлення, використовувати як інструмент політичної пропаганди під час виборів».

Олексій Душка

Аудиторія — це група людей, на яких розрахований певний медіатекст.

Цільова аудиторія — це група людей або великі групи людей, від думки, ставлення, поведінки, дій яких залежить вирішення нашого інтересу або проблем.

Медіа мають різні форми власності: можуть бути *приватними (комерційними), державними або комунальними, суспільними*.

Будь-яка особа, яка має достатньо технічних, професійних та фінансових ресурсів, може подати заявку для ліцензії на мовлення та запустити приватний телеканал або радіостанцію; зареєструвати друковане видання чи стати видавцем. Натомість державні ЗМІ фінансуються з державного бюджету, за кошти платників податків. Сьогодні в Україні відбуваються процеси роздержавлення таких ЗМІ.

На комерційні медіа поширюються ті ж правила діяльності, що і для інших комерційних підприємств. Вони діють з метою отримання прибутку. Медіа продають інформацію і розваги своїм аудиторіям. В Україні чільні приватні медіа, якими найбільше послуговуються українці — це провідні телеканали (наприклад, «1+1», «Інтер», «Україна», «ICTV», «СТБ»).

Приватні (комерційні) медіа мають приватного власника чи підприємство, яке володіє ліцензією на право мовлення на певній частоті (для радіо+ТБ) або зареєстроване періодичне видання. Комерційні медіа діють з метою отримання прибутку: вони продають інформацію та розваги своїм аудиторіям. Переважно фінансування здійснюється за рахунок розміщення реклами або ж реклами та передплати (як у друкованих виданнях).

Державні ЗМІ — це ЗМІ (преса, радіо, телебачення, інформаційні агентства), засновниками яких є органи державної влади, і діяльність яких здійснюється за фінансової підтримки державного бюджету.

Модель суспільного мовлення є альтернативною як до державної, так і до приватної форми власності і має слугувати розвитку людини, суспільства, бути противагою маніпуляціям та пропаганді комерційних та державних ЗМІ.

Суспільне мовлення (синоніми: громадське мовлення, суспільно-правове мовлення) — різновид телерадіомовлення, що служить суспільству (або громадськості), фінансується ним та підзвітне йому. Суспільне мовлення незалежне від політичного та ринкового тиску. Переважно на суспільному мовленні не розміщується комерційна реклама. На суспільному мовленні мають

бути почуті всі голоси, громади, регіони. Громадськість України довгі роки відстоювала можливість існування суспільного мовлення. Ситуація змінилася після Революції Гідності. 2015 року був прийнятий Закон про Суспільне мовлення. Передбачається, що з часом буде організована незалежна модель фінансування суспільного мовлення. Створення суспільного мовлення — одна із ключових реформ медійної галузі України.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке медіа та мас-медіа?
- Як ви розумієте поняття «медіатекст»?
- Якими є особливості сучасних мас-медіа?

2. Узагальнення:

- Що собою являє поняття СВОБОДА СЛОВА. Як її захистити.
- Публічність та приватність життя. Право на приватність.
- Медіа та їх власники. Модель суспільного мовлення.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 139 - 144 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Свобода слова».

Лекція № 19

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Вплив медіа.*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує форми та мету медійних маніпуляцій, сутність та методи подолання «мови ворожнечі». Студент/студентка розуміє, як маніпуляції впливають на наші цінності, як виявляти «мову ненависті» і проти кого вона спрямована. Студент/студентка діє, складаючи пам'ятку «Як уникати мови ворожнечі», критично аналізуючи медіаповідомлення.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його

		аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Як медіа маніпулюють «порядком денним» суспільства. Пропаганда. 2. Джинса та замовні матеріали. 3. Що таке фейк. 4. «Мова ворожнечі».
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Вивчаючи тему, ви дізнаєтесь, як медіа впливають на аудиторію і як це відображається на наших цінностях. Вивчення термінів полегшить ваше розуміння і комунікацію, а саме: гейткіпери, пропаганда, джинса, фейк. Також при вивченні теми ми дізнаємося, яким чином медіа провокують конфлікти, навчимося розпізнати «мову ворожнечі», а також визначати дискримінаційні практики та поведінку. Вивчення базових термінів полегшить ваше розуміння таких понять, як стереотипи та мова ворожнечі.

1. Як медіа маніпулюють «порядком денним» суспільства. Пропаганда.

Шанси стати новиною (тест):

- пересічне життя пересічної людини;
- екстраординарна подія у житті пересічної людини;
- пересічний одружений чоловік, який має семеро дітей;
- жінка, яка була тричі заміжня;
- досвідчений касир який 30 років працює у банку;
- досвідчений касир який вкрав 1 000 000 гривень;
- пересічна літня людина;
- літня людина, яка прожила більше 100-років.

Ознайомтеся із текстом. Визначте, які наведені приклади мають більші чи менші шанси стати новиною, а які — ні.

Наведіть приклади інших подій, які можуть стати новинами в медіа.

Автокатастрофа на дорозі, підписання важливої міжнародної угоди, сварка поміж сусідами, і насамкінець — ведмежа, що народилося в зоопарку. Це може бути типова стрічка щоденних новин на телебаченні чи радіо. Перелік подій, що можуть стати новинами, безмежний,

але подія може стати новиною лише за умови, що вона становить інтерес для певної аудиторії. До речі, короткі підписи, коментарі у соціальних мережах теж можуть стати новиною.

Новини — це не просте відображення реальності, а соціально сконструйована, відредагована реальність. Авторами новин є журналісти, редактори, видавці та власники мас-медіа — всі ті учасники процесу обробки інформації, які стоять між подією та остаточним споживачем новин.

Зазвичай, новину повідомляють співробітники медіа — журналісти. Втім, останні нерідко керуються критеріями, в основі яких не важливість події для суспільства, а її ефектність, що забезпечить більше переглядів чи вподобань.

Теорія «порядку денного» полягає в тому, що новини — сконструйована, відредагована реальність. Мас-медіа впливають на громадськість вже на етапі підбору тем, які вони висвітлюють. Журналісти, редактори, видавці та власники мас-медіа, тобто всі безпосередні учасники процесу обробки інформації, стоять між подією та остаточним споживачем новин.

Медіа формують «порядок денний» (англ. *agenda*) суспільства. Відомо, що людина може запам'ятати 2–3 проблеми / новини / питання, про які її інформують. Від того, де розміщена інформація: заклично на першій сторінці чи без ілюстрацій всередині видання, залежить і увага аудиторії. Обсяг медійного часу, витраченого на проблему, яке місце займає ця новина у випуску теленовин, визначає її впливовість. Коли медіа фокусуються лише на декількох питаннях і темах, громадськість схильна сприймати їх як найбільш важливі.

Зміст медіа контролюють так звані *гейткіпери*, які вирішують, чи потрібно, щоб люди про це дізналися, чи ні, а також, що потребує аудиторія, а без чого вона може обійтися.

Медіа не можуть змусити нас думати в певний спосіб, але вони можуть зробити ті чи інші питання актуальними для нас і таким чином маніпулювати. Коли ви користуєтесь тією чи іншою інформацією з медіа, завжди зважайте на те, хто гейткіпер «вартовий» цієї інформації: журналіст, політик, бізнесмен чи незаангажована особа.

Гейткіпери це — власники медіа; групи впливу/ інтересів (стейкхолдери); політики (їхні політичні консультанти та PR-групи); редактори.

Маніпуляція — техніка свідомого викривлення інформації заради формування певного погляду, ставлення до певної особи / явища.

За результатами дослідження інтернет-ресурсу "Телекритика" наповнення <...> здійснюється таким чином: 90 відсотків новин, що входять до випуску формуються за ознаками шести – „С” та одного – „Г”. Йдеться про Скандали, Сенсації, Страх, Секс, Смерть, Сміх та Гроші»

(Джерело: <http://ua.telekritika.ua/redpolitics/2008-06-04/38798>)

Маніпуляція і пропаганда тісно пов'язані.

Американський письменник Нейл Постман, який у своїх книгах точно спрогнозував роль медіа у сучасному суспільстві, вважає, що з усіх слів, які ми використовуємо, щоб говорити про мовлення, слово «пропаганда» є найбільш поширеним. Цей термін має чимало трактувань, наприклад.

Пропаганда — це форма інформації, яка стосується нашої небезпеки та тривоги.

Жак Еллул, французький філософ

Пропаганда байдужа до правди та достовірності, знань і розуміння; це форма стратегічного спілкування, яка використовує будь-які засоби для досягнення своїх цілей.

Волтер Каннінгем, пілот НАСА

Пропаганда — це навмисна, систематична спроба сформувані сприйняття, маніпулювання засвоєнням та безпосередньою поведінкою, для досягнення відповідної реакції, яка сприяє бажаним намірам пропагандиста.

Гарті Джоветт та Вікторія О'Доннелл, автори книги «Пропаганда і переконання»

Люди використовують медіа щоб будувати відносини, передавати інформацію, розважатися, навчатися тощо.

Ознаки пропаганди у різних медіа:

- відсутність власних роздумів;
- відсутність незалежних суджень;
- відсутність представлення різних поглядів;
- відсутність різнобічного представлення різних фактів та інформації.

Пропаганда з'являється у різних формах та використовує загальні методи впливу на людей, зокрема:

- активізацію сильних емоцій;
- відповідність потребам і цінностям аудиторії;
- спрощення інформації та ідей;
- передача лише тих ідей, які допомагають досягнути запланованої мети;
- напад на супротивників.

Пропаганду можна знайти в новинах та інших журналістських матеріалів, рекламі та зв'язках з громадськістю, а також у сфері освіти, в музиці, телевізійних шоу, фільмах, відеоіграх і соціальних мережах.

2. Джинса та замовні матеріали

Джинса — сленгове слово, яке використовується, переважно, в медійній спільноті. Синонім терміна «прихована реклама». Цей термін означає зумисну приховану рекламу чи антирекламу, подану у вигляді новин, авторських текстів, аналітики й телевізійних програм тощо.

Джинса поділяється на комерційну та політичну. У першому випадку рекламують товари чи послуги певної компанії, а в другому — політичних діячів / діячок. "Джинса" намагається маскуватися під журналістські матеріали, але це є маніпуляцією читацькою чи глядацькою аудиторією.

Реклама без чітких позначок (відповідний графічний символ, анотація, спеціальний заголовок) — це прихована реклама. Це можуть бути спонсорські банери під час спортивних та культурних заходів, гаджети та одяг певних компаній у музичних відеороликах, фільмах чи серіях тощо.

3. Що таке фейк.

Фейк (англ. «fake» «підробний, фальшивий») — це підробка у широкому сенсі. Воно може бути й дієсловом: «to fake passion» (виражати підробну пристрасть), й іменником «it's a fake» (це підробка).

Спершу згаданий термін почав вживатися в мережі Інтернет, а потім широко використовуватися і в повсякденному житті. Сьогодні «фейками» називають:

- 1) підроблені фотографії чи відеоролики;
- 2) фальшиві новини, які не всі здатні відрізнити від правди;
- 3) сторінки в соціальних мережах, створені від імені інших осіб (як правило, відомих людей).

Як розпізнати фейкову новину

1. Читайте більше, ніж заголовок.
2. Перевірте, яке видання опублікувало цю новину.
3. Перевіряй дату і час публікації (оприлюднення).
4. З'ясуйте, хто автор.
5. Дивіться, на які джерела посилаються в новині.
6. Звертайте увагу на сумнівні цитати та фотографії.
7. Бережіться упередженості.
8. Подивіться, чи інші видання пишуть про це.
9. Задумайся перед тим, як поширювати новину чи поділитися з іншими.

Джерело: "Детектор медіа",

http://ms.detector.media/web/online_media/yak_rozpiznati_feykovu_novinu_v_sotsmerezkhakh_rekomendatsii_the_huffington_post/

На сторінці проекту "Стоп-фейк" StopFake, який створили 2014 року українські редактори і журналісти для боротьби з поширенням неправдивої інформації про Україну, і пройдіть тест за посиланням: <http://test.stopfake.org/ru/>.

4. «Мова ворожнечі»

Словесне насильство призводить до фізичного насильства.

Марк Томсон, британський письменник

«Мова ненависті — це мова слабаків. Це мова слабкого. Це мова людини, яка істерить, яка невпевнена в собі, людини, яка не може говорити з позиції сили. Людини, яка не може говорити з позиції впевненості. Коли немає впевненості у своїх діях, тоді в тебе виявляється захисна реакція агресія, й ти намагаєшся переплюнути свого опонента, свого ворога — його ж методами. Ти намагаєшся ненавидіти його ще більше, ніж він ненавидить тебе».

Сергій Жадан, український письменник

«Мова ворожнечі» (синонім — «мова ненависті») — це зміст того чи іншого повідомлення, що свідомо чи підсвідомо програмує людину на агресію. «Мова ворожнечі» — це мова нетерпимості, спрямована на несприйняття відмінностей, притаманних для інших людей.

Основними ознаками «мови ненависті»: емоційність, дегуманізація (людина зображується як тварина, неприємна істота), поширення негативних стереотипів.

За даними соціологів, найчастіше об'єктами цькування медіа стають:

- представники ромської національної меншини;
- люди африканського походження;
- люди нетрадиційної сексуальної орієнтації (ЛГБТ);
- представники єврейської національності;
- люди мусульманського віросповідання;
- жінки.

Мова ворожнечі (hate speech) — це систематичне вживання слів і висловів, що виявляють агресію проти людини або групи осіб за ознакою раси, релігії, статі або сексуальної орієнтації. Іншими словами, мова ворожнечі — це вияв дискримінації.

Таблиця 1. «Мова ворожнечі».

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що собою являє поняття СВОБОДА СЛОВА. Як її захистити.
- Публічність та приватність життя. Право на приватність.
- Медіа та їх власники. Модель суспільного мовлення.

2. Узагальнення:

- Що таке мова ворожнечі, її основні ознаки.
- Що є новини, як медіа формують новини дня.
- Фейкові новини та замовні матеріали: подібне та що відрізняє.

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 145 - 153 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Як пропаганда створює образ».

АТО очима медійників

Співробітники медіакомпаній, які пройшли війну, - про помилки держави в спілкуванні з Донбасом та власною армією

Пропаганда або «м'яке інформування» населення за допомогою чуток, агітснаряди з листівками або телевежі з сигналом на окуповані землі, роздавання солдатам газет або

контроль їхніх записів в інтернеті... Співробітники медійних компаній, які побували в армії, розповіли про своє бачення ситуації з інформацією в зоні АТО.

Війна, представлена журналістом, і війна, пережита в армії, - про відмінності між ними ми говорили з колегами з медіа, які були в АТО не по роботі, а відслужили в строю. Їхня думка цікава тим, що війну вони сприймають з двох ракурсів: як медіапрофесіонали і як солдати.

Ми будемо говорити про війну, новини та пропаганду. Чого не зрозуміти тому, хто «не нюхав пороху», чим відрізняється погляд на війну з дивана і з окопу, як ЗМІ розповідати про війну правдиво й об'єктивно та якою має бути інформаційна політика держави?

Дмитро Двойченко

Оператор телеканалу «Еспресо ТВ». У АТО - з травня 2015 року до березня 2016- го. Рядовий. 93 ОМБр. Працював у прес-центрі бригади.

Комунікувати з тамтешніми жителями потрібно. Для мене показник - жителі Пісок. Спочатку ми від них чули: "От якби вас не було, нас би не бомбили". Якби солдати з ними не спілкувалися, не допомагали, то вони залишилися б з власною думкою. Але результат комунікації: коли наша бригада йшла з Пісок, люди плакали. Якби ми їм впарювали пропаганду, цього всього не було б.

Місцеве населення завжди скаржилося нам, що у них немає українського ТБ. Потрібно мовити не тільки на прифронтові, але і на окуповані території, на Донбас, на Луганськ. Не треба суперподвигів: дайте доступ, та й по всьому. Це ж нескладно! Весь Красноармійськ стоїть вище за Донецьк. Поставте там одну антену!

У нас вирішили, що ми заборонили російське ТБ - і все, ми перемогли в ідеологічному плані. Чому ми не можемо зробити сайти, зашифровані під «ватяні», як вони роблять? Можемо! Я, наприклад, готовий, але у мене немає коштів на це.

Солдати на передовій зараз самі проникають в інформаційний простір: є мобілки, в кожному бліндажі свій модемчик, антена... Якщо ти не можеш щось побороти, нехай цим опікується держава: поставте на роту одну супутникову тарілку і роздайте всім інтернет. А офіцер із захисту інформації нехай відстежує акаунти.

Петро Бган

Керівник відділу оперативної графіки телеканалу «112 Україна». У АТО - з серпня 2014-го до вересня 2015-го. Молодший сержант. 128 ОГПБр, командир САУ 2С1 «Гвоздика».

Те, що на окупованій території немає українських телеканалів, звісно, впливає на ситуацію, але не вирішальним чином. Люди все одно їздять до нас, знають, що тут відбувається, можуть

дивитися будь-який телеканал онлайн. Однак якщо при цьому вони зраджують своїй країні, другого шансу я б їм не давав.

Але ж там є і наші партизани - ті, хто співчуває українській владі. Ось з ними потрібно комунікувати. Щоб вони пояснювали людям, роздавали якісь листівочки. До речі, одна зі схем пропагандистської машини Росії - чутки. Якби хоч на рівні чуток ми змогли подавати туди достовірну інформацію, було б непогано.

«З будь-якою інформацією головне - не тиснути на людей»

А ось прифронтових жителів мені дуже шкода. Коли ми відступали, я бачив картину, як дідок полем на санчатах свою стареньку тягне. Його зупинили, подумали, що якийсь сепаратист біжить або росіянин. А це був біженець з Нікішина. Під цією зливою снарядів йде в бік Харкова. На це було страшно дивитися... Тож на лінії розмежування треба обов'язково проводити роз'яснювальну роботу, розповідати, що люди можуть в будь-який момент виїхати, що вихід є, що допоможуть. Але з будь-якою інформацією головне - не тиснути на людей. Будь-які ЗМІ там вже сприймаються як пропагандистські: якщо російські такі, чому українські - ні?

Солдата же цікавлять прості речі: де безпечно переночувати, в якому бліндажі, чи добре він укріплений. На жаль, нормальної комунікації в армії теж немає. Аж до того, що коли чекаєш на дозвіл відкрити вогонь, то година, два, три проходить, доба. Там вже всі розбіглися, а вони кажуть: "Ну, можете відкрити вогонь".

Ілларіон Павлюк

Продюсер Ivory Films. Розвідувальний батальйон особливого призначення «Гарпун». Строки служби, звання, позивний не розголошуються.

Треба вести жорстку нещадну пропаганду. Коли ми говоримо про мовлення на той бік, ідеться не про ЗМІ, а першою чергою - про ведення пропагандистської діяльності на території, захопленій ворогом, про деморалізацію ворога і підтримку лояльних нам громадян. Мають бути листівки, гарантоване мовлення хоча б одного українського каналу, який подає потрібні посили на той бік. Зробити так, щоб на будь-який цвях ловилося радіо, ТБ-сигнал від українських мовників. Щоб будь-хто, хто хоче отримати інформацію не від Першого російського каналу, міг зловити наш сигнал у Луганську.

«Ми полегшуємо роботу нашому ворогові тим, що використовуємо в журналістиці неправильні терміни»

І важливо не пудрити людям мізки терміном «сепаратизм». Сепаратизм є там, де є бажання народу домогтися політичної незалежності та самовизначення. Немає такого народу - народ Донбасу, немає такого етносу - донбаський. Здебільшого жителі цих територій не підтримали ідею про приєднання до Росії або від'єднання від України. Вони поїхали звідти, і поїхали сюди. Ми полегшуємо роботу нашому ворогові тим, що використовуємо в журналістиці неправильні терміни. Тих, хто зі зброєю в руках по той бік, я б навіть терористами не називав. Тут іде війна.

А для комунікації держави з армією - є статут, є наказ... В армії я не був в ситуації інформаційного вакууму. Нам надали Wi-Fi-точку, ми розмовляли по інтернету, читали новини. Командири інформували нас про всі нюанси.

Олександр Сосовський

Менеджер з комунікацій каналів «Футбол 1», «Футбол 2». У АТО - з лютого 2015-го до квітня 2016-го. Лейтенант. 93 ОМБр, заступник командира роти. Позивний «Консул».

Коли ти на передовій, настає інформаційний голод: що відбувається в країні, як там на фронті за 50 км? Перша проблема з боку держави - комунікація з військовими. Доходить якась одна газета на підрозділ, та й то місячної давності. Можливо, їх друкують і в нормальній кількості, але вони не доходять до кінцевого споживача, хтось просто не виконує свою роботу.

Але найбільша проблема - це комунікація держави з людьми на підконтрольній нам прифронтовій території та на тимчасово окупованих. У цих зонах працює тільки сепар-тб і сепар-фм, там людей зомбують щосекунди. І пересічний солдат, спілкуючись з населенням, робить набагато більше, ніж держава: ділиться останнім пайком, допомагає, «розплющує очі» та переконує. Таке враження, що ЗСУ виконують ще й функції Міністерства інформполітики.

Україна втратила дуже багато часу. Потрібно було відразу спрямовувати туди наше телебачення, газети, радіо, ставити ретрансляційні вежі, розсилати SMS, блокувати їхні пропагандистські сигнали. Є й давні методи - агітснаряди, яких на складах безліч. Засипати їх тисячами листівок ...

З людьми потрібно хоча б просто почати говорити, ставити звичайні питання і отримувати такі необхідні для нас відповіді. Показувати, що вихід є, що тут краще, і одночасно демонструвати справжнє обличчя ворога. На жаль, я не бачу віддачі від тих, хто взяв на себе відповідальність вести країну. Витрачаються гроші, а результат не той, який хотілося б бачити.

Лекція № 20

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа.*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує сутність стандартів подання інформації, як працювати з джерелами. Студент/студентка розуміє чому необхідно бути медіаграмотним, взаємозалежність дотримання стандартів інформації і довіри медіа-аудиторії. Студент/студентка діє оцінюючи медіаповідомлення щодо дотримання стандартів, проводячи Web-дослідження найбільших медіа в Україні.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб

3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Стандарти інформації. 2. Ще раз про джерела інформації. Факти та думка. 3. Техніка критичного мислення.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Вивчаючи тему, ви дізнаєтесь, якими є стандарти подання інформації в медіа. Вивчення базових термінів полегшить ваше розуміння і комунікацію: стандарти подачі інформації, баланс, достовірність, відокремлення фактів від коментарів, точність, оперативність, повнота подачі інформації, факт, судження, думка. Вивчаючи тему, ви також дізнаєтесь, якими є інструменти перевірки інформації, як критично аналізувати медіаповідомлення. Вивчення наступних термінів полегшить ваше розуміння і комунікацію, а саме: стандарти подання інформації, джерела інформації, медіаграмотність, медіаосвіта, критичне мислення.

1. Стандарти інформації

Конфліктну ситуацію у с. Сучасному вичерпано (Газета N)

На території с. Сучасного відбулася суперечка поміж власниками земельних ділянок та директором новозбудованого неподалік цементного заводу. Як заявив власник заводу Микола Скоробагатько усі мешканці села з великим задоволенням очікують на можливість отримати нові робочі місця на заводі, водночас невелика групка власників місцевих городів, що розташовані неподалік заводу, не поділяють такої радості. За словами власника заводу, для вичерпання конфлікту достатньо буде збудувати паркан, відгородивши тим самим завод від городів. Як ми вже зазначали новозбудований завод «Скріпимо усе» виробляє дешевий цемент доброї якості, який можна придбати за адресою: вул. Польова, від 10:00 до 18:00. Завод також буде жертвувати кошти на будівництво місцевої церкви.

Обговоримо ситуацію: наскільки об'єктивною є ця новина та неупередженою позиція журналіста?

Чого ще бракує, щоб ми дізналися про реальний розвиток подій?
Якої інформації у цій новині не має бути?

Українське законодавство передбачає захист права своїх громадян на отримання достовірної інформації. Так, у статті 302 Цивільного кодексу України зазначено: «Фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію». Однак при цьому особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності. Проте закон не пропонує механізмів її перевірки.

Одним зі способів оцінити повідомлення є його перевірка на відповідність стандартам. Аспекти стандартів інформації:

- Баланс
- Достовірність
- Відокремлення фактів від коментарів
- Точність
- Повнота
- Оперативність.

Таблиця 1. «Стандарти інформації»

2. Ще раз про джерела інформації. Факти та думка

Професійна журналістика відрізняє факти від суджень. Факти самоцінні і їх слід повідомляти в будь-якому випадку. Межа між якісними і неякісними медіа проходить саме через «територію факту».

Як перевірити достовірність інформації

Скористаємося порадами від медіаексперта і журналістки Людмили Гуменюк: Насамперед, важливо з'ясувати, з чим Ви маєте справу — з фактом чи судженням.

Факт (від лат. *factum* — зроблене) означає дійсність, подію, те, що реально відбулося.

Думка — це продукт мислення, ставлення до чогось, оцінка. Наявність її поряд із фактом нерідко впливає на його сприйняття нами. Думка «забарвлює» факт, програмує нас на його сприйняття у такий спосіб, який потрібний авторові медіатексту.

Судження виражають думку людини про факт.

Саме на фактах ґрунтується віра в правдивість історії, вільну від суб'єктивних оцінок новину — у сенсі вислову «факти — священні, коментарі — вільні». Фактами можуть бути числа, дати, імена, події. Все, чого можна торкнутися, виміряти, перерахувати, підтвердити. Факти можуть мати різні джерела, зокрема пересічні люди, наприклад, свідки події тощо. Головне, що відрізняє факт від оцінки — об'єктивність. Оцінка завжди відображає чийсь суб'єктивну позицію, емоційне ставлення, заклик до якихось дій. Факт не дає оцінок, а також ні до чого не закликає.

- Якщо інформацію можна довести — це **факт**;
- Якщо інформація містить особисту оцінку — це **думка**;
- Якщо інформація стверджується чи заперечується — це **судження**;
- Якщо факт перебільшується, узагальнюється чи розглядається односторонньо — це **упередження**.
- Якщо присутнє емоційне забарвлення — це **думка, судження, упередження**.

(Джерело: <http://media-iq.tilda.ws>)

Ознаками оцінних суджень є:

- наявність у реченні вступних слів (звичайно, без сумніву, очевидно, напевно, можливо, ймовірно, здається, перш за все, крім того, навпаки, з іншого боку);
- автор висловлює думки про майбутнє, наприклад про можливі наслідки події, що вже відбулася;
- думку автора підкреслюють слова чи фрази: мені здається, я вважаю, на мій погляд тощо.

Мабуть неодноразово ви чули, що зараз світ живе в інформаційному суспільстві. У слово інформація ми вкладаємо дуже різний зміст, зокрема у техніці, науці, мистецтві і в різних

життєвих ситуаціях. «Інформувати» означає — повідомити щось, невідоме раніше. Існує декілька категорій джерел інформації:

Першоджерела (або первинні джерела) — оригінальні джерела, які не передбачають інтерпретації інформації. До таких належать: тексти, листи, фотографії, щоденники, малюнки, дані від науково-дослідних та соціологічних інститутів, органів влади, установ статистики, архівів тощо

Вторинні джерела — відомості, отримані з першоджерел. Це джерела, які пройшли етап інтерпретації, аналізу, узагальнення та критики. Вторинні джерела включають науково-популярні публікації, підручники та інші навчальні матеріали.

Третинні джерела — це перероблені тексти (компіляції) та інші подібним чином організовані джерела (реферати, довідники, бібліографії, енциклопедії, бази даних), які формуються з інформації із першоджерел і вторинних джерел.

Найдостовірнішими є першоджерела, а найбільше потребують перевірки третинні джерела.

Медіаграмотність — це розуміння способів, за допомогою яких медіа створюють різні типи повідомлень, того, як вони подають інформацію і які методи використовують для організації матеріалу. Це критичний погляд на медіаконтент.

Медіаосвіта — формування медіаграмотності на матеріалах та з допомогою мас-медіа, що має на меті критичне сприйняття медіاپовідомлень

Стоп-фейк

Як перевірити інформацію щодо достовірності, нам можна дізнатися з веб-сторінки ресурсу *Stop Fake* (укр. Стоп-фейк) — волонтерського Інтернет-проекту, створеного для викриття неправдивої інформації про Україну, а також інші держави: <https://www.stopfake.org/kak-raspoznat-fejk/>.

3. Техніки критичного мислення

Щодня нас «атакують» сотні медіاپовідомлень. Кожне з них має функцію — розважати, повідомляти, розчаровувати, залучати, переконувати, продавати щось. Будь-яке повідомлення є лише версією реальності, а не достовірною реальністю. Це продукт, який підготований людьми з метою впливу.

Обговорюємо Чому важливо бути медіаграмотним сьогодні:

- Вся інформація, окрім особистого досвіду, є медійною.
- Медіа створюють потужні ціннісні та поведінкові моделі.
- Медіа впливають на нас без нашого усвідомлення цього.
- Медіа визначають політичне й культурне життя країни та світу.
- Наведіть ваш аргумент.

Критичне мислення, погляд (бачення, оцінювання) — одна з ключових технологій медіаграмотності. Це психологічний механізм медіаграмотності, здатність до сприймання повідомлень й подальшого оцінювання у відповідному середовищі та контексті.

Схема, яка дозволяє критично проаналізувати ті медіاپовідомлення, які ми споживаємо:

1. Авторство і аудиторія

Авторство

- Хто створив повідомлення?

Цілі

- З якою метою їх було створено?
- До чого вони підштовхують мене?
- Яка цільова аудиторія?

Економіка

- Хто заплатив за ці повідомлення?

Реакція

- Що я можу зробити у відповідь на цей меседж?
- Як це повідомлення впливає на мої почуття?
- Як мої емоції впливають на мою інтерпретацію меседжа?

Вплив

- Хто отримає користь від повідомлення?

- Кому воно може завдати шкоди?
- Чи це повідомлення корисне для мене або подібних на мене людей?
- Що оповідач хоче, аби я запам'ятав/ла?

2.Меседжі і значення

Техніки

- Які техніки використано й чому?
- Яким чином вони передають цей меседж?

Зміст

- Про що це повідомлення змушує мене думати?
- Що можна дізнатися з цього меседжа?
- Які ідеї, цінності, інформація або погляди є очевидними?
- Про що важливе не було сказано?

Інтерпретації

- Як різні люди можуть по-різному зрозуміти меседжі?
- Яка моя інтерпретація і що я можу дізнатися про себе з власної реакції чи інтерпретації?

3.Репрезентація й реальність

Контекст

- Коли повідомлення було створено?
- Коли і як його було поширено серед громадськості?

Надійність

Це факт, погляд чи щось інше?

- Наскільки це повідомлення заслуговує на довіру (і звідки це відомо)?
- Якими є джерела інформації, ідей чи припущень?

(Джерело: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/klyuchovi_pitannya_dlya_analizu_mediamesedzhiv_vizualizatsiy)

Критичне мислення — це комплекс усвідомлених дій і навичок, які ми застосовуємо, коли оцінюємо інформацію, перевіряючи її на достовірність і наявність маніпуляцій.

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що собою являє поняття СВОБОДА СЛОВА. Як її захистити.
- Що таке мова ворожнечі, її основні ознаки.
- Що є новини, як медіа формують новини дня.
- Фейкові новини та замовні матеріали: подібне та що відрізняє.

2.Узагальнення:

- Яку роль факт і судження відіграють у медіатексті?
- Яку інформацію вважають достовірною
- **Критичне мислення це - ...**

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 154 - 159 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Авторське медіа» .

Лекція № 21

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Інтернет.

Мета заняття: Студент/студентка досліджує характер нашої поведінки офлайн та онлайн, як захисти свої права і приватність у віртуальному світі. Студент/студентка розуміє, які маркери дій кіберзлочинців, поняття що таке цифрова ідентичність та особливості формування соціальної та цифрової ідентичності. Студент/студентка діє, ідентифікуючи онлайн-інструменти громадянської участі, застосовуючи алгоритм дії, коли ви чи ваші знайомі стали жертвою кіберхуліганів.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Цифрова ідентичність і соціальні мережі. 2. Приватність і конфіденційність у віртуальному світі. 3. Кіберзлочинність. Права людини/дитини в інтернеті.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Вивчаючи тему, ви дізнаєтесь, який «цифровий слід» залишаєте в Інтернеті, отримаєте змогу порівняти моделі поведінки онлайн та офлайн. Вивчення ключових термінів полегшить ваше розуміння і комунікацію, а саме: цифрова ідентичність. Вивчаючи тему, ви дізнаєтесь, як вберегти себе від небажаних наслідків користування Інтернетом, навчитися аналізувати

інформацію, отриману з Інтернет-джерел, ідентифікувати зловживання в Мережі, захищати власні права, які можуть бути порушені в Інтернеті. Вивчення таких термінів полегшить ваше розуміння і комунікацію: кіберзлочинність, кібербулінг, грумінг, секстинг.

1. Цифрова ідентичність і соціальні мережі.

На думку більшості дослідників, сучасні інтернет- та соціальні мережі сприяють розвитку творчої енергії індивідів, ліквідують суспільну ієрархію, ефективно підтримують демократію, сприяють цілеспрямованому зростанню впливу людей, що раніше були лише пасивними споживачами інформації, і створенню нових форм зворотного зв'язку в мас-медіа.

Важливою перевагою Інтернету над іншими видами мас-медіа стало те, що інформація поширюється майже миттєво, незважаючи на державні кордони. Це позбавляє органи влади можливості цензури або обмеження інформації.

Вільне поширення інформації Інтернетом робить неможливим здійснення державою контролю над соціумом, що демонструє його несумісність з антидемократичним політичним режимом. Не випадково в Північній Кореї з 2001 р. заборонено користування Інтернетом.

Це має як переваги, так і недоліки. Досить часто користувач не може бути впевнений у якості або достовірності запропонованої йому інформації. Недостовірні джерела інтернет-інформації важко розпізнати одразу, що може спричинити чимало проблем для осіб, не причетних до подій, про які йдеться. Іншою проблемою розвитку сучасних мас-медіа є те, що основні інформаційні процеси у світі контролюють фактично декілька інтернаціональних центрів. Так, 90 % інформаційного продукту сьогодні виробляють 13 країн. Слабкість інформаційної індустрії інших держав, до яких, на жаль, належить і Україна, перетворює їх на своєрідну периферійну зону, залежну від отриманого з-за кордону інформаційного продукту. Небезпека цього полягає в тому, що цей продукт може суперечити національним інтересам держави, яка його отримує.

Кібер- — префікс, що утворює слова зі значенням «пов'язаний із комп'ютерними мережами, Інтернетом».

Онлайн-спільноти стали посередником нашого спілкування в різних соціальних колах. Комунікація, опосередкована комп'ютером, відбувається анонімно. Спілкуючись в Інтернеті, можна створювати будь-який образ, тут не існує обмежень, характерних для матеріального світу. Соціальні медіа — це інструменти, які впливають на те, як ми живемо. Інтернет-реальність спонукає нас до взаємодії. Відсутність реальної комунікації призводить до того, що справжні почуття можна приховати або спотворити.

Онлайн флешмоби — це лише один із засобів, які дозволяють висловити свою громадянську позицію, підтримку через онлайн-інструменти. До третьої річниці арешту українського режисера Олега Сенцова та інших фігурантів «справи кримських терористів», ув'язнених у Росії, громадянська ініціатива «ЄвромайданSOS» запустила онлайн-флешмоб на їхню підтримку. Про це організатори повідомили на сторінці кампанії "LetMyPeopleGo" у Фейсбуку.

Цифрова ідентичність (або ідентичність онлайн) — це сукупність інформації, дані, які унікально описують особу, організацію або електронне обладнання, що існує в Інтернеті.

Чи не щодня ви заходите в інтернет, відкриваєте акаунти, створюєте паролі, відвідуєте певні сайти, залишаєте лайки, коментарі, робите покупки тощо. Все це залишається в пам'яті мережі і називається цифровим слідом. «Цифрова ідентичність» — це добірки інформації, отриманої в результаті онлайн-діяльності особи. До неї належать: імена користувачів і паролі, операції пошуку в Інтернеті, дата народження, соціальне забезпечення та історія покупок. Особливо, якщо ця інформація є загальнодоступною, а не анонімною, і її можуть використовувати інші, щоб виявити громадянську ідентичність цієї особи. Цифрова ідентичність є версією соціальної ідентичності людини. Це також може називатися ідентифікацією в Інтернеті.

Ваш «цифровий слід» є як усвідомлюваним (статуси, коментарі), так і автоматичним (набір інформації, наданої в браузері, включаючи вашу IP-адресу, мову, операційну систему, шрифти) і напівавтоматичним (геолокація — наприклад, Endomondo, популярна програма для смартфонів). Ваші електронні листи, отримані службою Gmail, перевіряються, а рекламні оголошення, які ви отримуєте, збігаються з найпоширенішими словами, якими ви користуєтесь в пошуковиках. Деякі програми на смартфоні вимагають, серед інших, доступ до вашого списку контактів або

вмісту календаря. Пошук Google запам'ятовує історію запитів. Ця інформація часто використовується власниками Web-сайтів і рекламодавцями для ідентифікації та відстеження користувачів, з метою надання їм цілеспрямованого вмісту та реклами.

2. Приватність і конфіденційність у віртуальному світі.

Завдяки Інтернету ми здійснюємо банківські перекази або організовуємо соціальні кампанії, навчаємося і спілкуємося. Коли ми робимо щось важливе, ми, зазвичай, хочемо, щоб неавторизовані люди не мали доступу до певної інформації. Кожен з нас потребує конфіденційності. І кожен сам визначає її межі.

Захистити конфіденційність в Інтернеті непросто: наші особисті дані, завдяки «цифровому сліду», часто продаються з маркетинговою метою. Саме в Інтернеті ми маємо необмежену можливість для самовідбору актів комунікації. Тому особливу увагу варто звертати на спілкування в соціальних мережах з незнайомими людьми. Тут потрібно використовувати принцип «обмеженої довіри». Спілкування з незнайомцями є зоною небезпеки для вас і ваших рідних. Ми ж не розповідаємо, скільки заробляють батьки, яке у вас авто, що є в помешканні тощо.

3. Кіберзлочинність. Права людини/дитини в інтернеті.

Кіберзлочини — це шахрайство, здирництво, несанкціонований доступ до персональної інформації користувачів та автоматизованих баз даних, розміщення протиправного контенту, який пропагує екстремізм, тероризм, порнографію, расизм тощо.

Об'єктом кіберзлочинів може стати кожен Інтернет-користувач. Кіберзлочинність — це різні форми агресії, що ґрунтуються на висміюванні, публікації компрометуючих матеріалів, залякуванні або приниженні інших людей. Залякування в Інтернеті — це не тільки глузування, а й виключення когось зі спільноти, публікація фотографій, погрози по телефону. В Мережі така агресія може бути дуже болючою. Інформацію, опубліковану в Інтернеті, дуже важко видалити. Наслідки можуть бути небезпечними: самоізоляція, депресія та, в окремих випадках, спроба самогубства.

Понад 30 % дитячої порнографії в Інтернеті розміщують провайдери з СНД, і найчастіше у порнографічних роликах та фото фігурують діти з України та Білорусі.

(Джерело: Міжнародна правозахисна організація «End Child Prostitution, Child Pornography & Trafficking of Children for Sexual Purposes» (ECPAT International)).

Грумінг — це стеження за дітьми та молоддю онлайн, сексуальні домагання. Відбувається різними способами через контакти з чужими людьми. Наприклад, мова може йти про використання функції чату у грі або через сайти соціальних мереж. Ризики не очевидні, коли грумер відправляє через Інтернет свій контакт дитині та завойовує довіру з подальшим наміром зустрітись.

Основні маркери ризиків:

- використання чатів;
- розмови про секс онлайн;
- відправлення особистої інформації або фотографії людям, з якими знайомство відбулося через Інтернет.

Секстинг — це поширення або обмін сексуально відвертими текстами, фотографіями та відео через мобільний телефон або Інтернет-додатки, такі як *WhatsApp, Facebook, YouTube, Instagram, Twitter* тощо. Ганебність секстингу полягає в тому, що це несанкціоноване перенаправлення інтимного образу особи без її згоди.

Є **чотири загрози**, від яких молоді люди — користувачі Інтернету можуть постраждати:

- спілкування з незнайомцями (грумінг);
- погрози, переслідування (кібербулінг, кіберхуліганство);
- секстинг;
- шахрайство, крадіжки та віртуальні фінансові пастки.

Загрозою приватності є безпека комунікації. Завжди є ризик того, що листування — особисте чи пов'язане з роботою, навчанням — може потрапити до вільного доступу як через умисні дії, так і через недбалість та необережність.

Значною проблемою є питання авторського права в Інтернеті. Часто можна спостерігати, як будь-який новий медіапродукт поширюють мережею без зазначення авторства, причому на певному етапі на цьому й заробляють, у той час як автор продукту не отримує винагороди за свою інтелектуальну працю.

Поряд із тим чимало людей, позиціонуючи себе в Інтернеті, створюють так званий віртуальний образ, який досить часто не відповідає дійсності. Ці люди намагаються перенести свій інтернет-образ до реального життя.

У 2005 р. Україна ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність, яку підписали держави-члени Ради Європи та інші держави з метою опрацювання спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від кіберзлочинності.

Кібербулінг — це залякування через Інтернет або соціальні медіа. До нього належать: відправлення негативного повідомлення, глузування, розсилання фотографій або відео в Мережі. Поширена думка, що шкільний задвірок, де збиралися не благополучні та несоціалізовані діти, які, проте, «тримали в руках» усіх інших, перемістився в Інтернет-простір.

Наприклад, кіберхулігани можуть, таємно дізнавшись номер мобільного телефону та поширювати фотозображення «жертви» або розмістити ваші контактні дані (ім'я, номер телефону) на тому чи іншому сайті і компрометувати дзвінками.

Що робити, якщо ви стали жертвою кіберзалякування?

Крок 1. Якщо хтось вас образив онлайн, дуже важливо перервати перші хвилини, поки пориви гніву чи страху пройдуть. Спробуйте утриматися і не відповідати.

Крок 2. Збережіть докази. Якщо вас образили в Мережі, то переконайтеся, що у вас є запис. Відразу ж зробіть скріншот.

Крок 3. Якщо це відбулося декілька разів, розпочніть вести щоденник фіксації, де записуватимете все, що відбувалося. Опишіть всі деталі.

Крок 4. Зверніться до тих, кому довіряєте: друзів, батьків, учителів. Не мовчіть про образи.

(Джерело: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/phishing-i-spam/>)

Куди звернутися, якщо ти став жертвою кіберзлочину?

Департамент кіберполіції Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом Національної поліції України, який входить до структури кримінальної поліції Національної поліції та, відповідно до законодавства України, забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю.

Для отримання онлайн-допомоги та надання даних для оперативного реагування на кіберінциденти, перейдіть за посиланням. Інформацію буде опрацьовано у відповідності до Закону України «Про звернення громадян»: <https://cyberpolice.gov.ua/declare/>.

Телефони: 102 або найближчого відділення поліції.

Від часу створення Загальної декларації прав людини, технології активно розвивалися, докорінно змінивши життя людей у всьому світі. Вважається, що аналогічні права людини поширюються також на Інтернет-простір. **6 липня 2012 р.** під час проведення 20-ї сесії Комітету з прав людини ООН було прийнято Резолюцію про сприяння та захист прав людини в Інтернеті. У тексті документа зазначалося, що всі права, які на лежать людям «офлайн», мають бути захищені і в онлайн-режимі. Також **Рада Європи у 2014 р.** оприлюднила Посібник із прав людини для користувачів Інтернету, де йдеться про права людини в мережі й про можливі дії в разі їх порушення.

Конвенція про права дитини забезпечує доступ до інформації і медіа (стаття 17).

Подібний каталог основних прав можна знайти в Європейській конвенції з прав людини або Конституції України. Стаття 31 Конституції України від 1996 р. зазначає: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом, у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».

Конвенція ООН про права дитини

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки. Це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду, незалежно від кордонів, в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів, на вибір дитини.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання у здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Яку роль факт і судження відіграють у медіатексті?
- Яку інформацію вважають достовірною
- Критичне мислення це - ...
- Що таке ідентичність.

2. Узагальнення:

- Яке місце належить Інтернету в сучасному суспільстві?
- Як Інтернет сприяє побудові демократичних суспільств?
- Які загрози, що існують в Інтернеті, ви можете назвати?

Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 160 - 165 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Історія інтернету».

1. Складіть перелік правил безпечного користування інтернет-ресурсами.
2. Як існують види загроз приватності в Інтернеті?
3. Як Інтернет вплинув на спілкування між людьми?
4. Які існують міжнародні документи, що стосуються захисту прав людини в Інтернеті?
5. На кому, на вашу думку, лежить більша відповідальність за захист особистих даних в Інтернеті — на користувачах, на власниках, розробниках, технічному персоналі інтернет-ресурсів, провайдерах, державі загалом?
6. Яким є місце соціальних мереж у вашому житті? Які їхні функції ви використовуєте найактивніше? Як ви дбаєте про захист особистої інформації?
7. Поясніть, як ви розумієте епіграфи до теми. Із якими ви згодні, а з якими — ні? Чому?
8. Напишіть есе на тему «Яку роль відіграє Інтернет у моєму житті?»

Лекція № 22

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Економіка соціальні цілі..*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує потреби людей і суспільства та способи задоволення потреб. Студент/студентка розуміє власне місце в економічних процесах та участь у них членів родини. Студент/студентка діє, аналізуючи та оцінюючи показники економічної діяльності.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Економіка починається з потреб. 2. Процеси, що забезпечують задоволення потреб. 3. Хто основні учасники (суб'єкти) економічних відносин. 4. Якою є кінцева мета економіки, та як її виміряти.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВІЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс,рівень стандарту):підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Економіка — це мистецтво задовольняти безмежні потреби за допомогою обмежених ресурсів.

Лоренс Пітер

Логіка викладу побудована на формуванні в учнів розуміння основних проблем, з якими стикаються учасники економічних відносин, усвідомлення власних економічних інтересів та виявлення шляхів захисту своїх економічних прав.

Цю тему розпочинаємо з дослідження потреб людей і суспільства та способів їхнього задоволення. Це дозволить визначити, що таке економіка як сфера життя і яку участь в ній берете ви і члени вашої родини. Для кращого розуміння і вдалої участі у дискусіях варто з'ясувати

значення таких понять і суспільних явищ, як: потреби та блага, економічні процеси та відносини, суб'єкти економічних відносин, економічні показники.

1. Економіка починається з потреб.

Напишемо на дошці слово **Добробут**. Методом мозкового штурму визначте, які асоціації виникають у вас із цим словом. Вибераємо ті поняття, які, на вашу думку, найкраще характеризують власний добробут.

Добробут це:

- Успіх
- Кар'єра
- Гроші
- Накопичення
- Машина
- Відпочинок
- Подорожі
- Сім'я
- Подарунки
- Розваги та інше.

Економіка — особлива сфера життя людей, що охоплює процеси виробництва благ, розподілу доходів, обмін благами та їх споживання або це наука про організацію та управління матеріальним виробництвом, ефективне використання ресурсів, розподіл, обмін, збут і споживання товарів та послуг.

Потреби — усвідомлене відчуття нестачі чогось необхідного для життєдіяльності організму і розвитку особистості.

Щодня ви спостерігаєте, як господарюють ваші батьки, знайомі, й, напевно, допомагаєте їм. Праця заради отримання певних благ, продуктів, поліпшення умов власного побуту є щоденною економічною діяльністю кожної людини. Без такої діяльності особа не може забезпечувати власні потреби і мати гідне життя.

Саме потреби є основним джерелом і спонукальним мотивом різних форм активності людей.

Класифікують потреби за різними критеріями: за засобами задоволення — на матеріальні і духовні; за способами задоволення — індивідуальні й колективні. Існує також класифікація потреб людини, що отримала назву «Піраміда Маслоу».

Піраміда потреб Абрагама Маслоу (таблиця 1)

Нагадаємо, що в основі такої піраміди перебувають фізіологічні потреби в продуктах харчування, одязі, житлі, відтворенні роду. Наступний рівень — потреба в безпеці, захист від негативних зовнішніх чинників (посягання на свободу та життя) і від соціальних проблем (від безробіття, злиднів тощо). Третій і наступні рівні стосуються взаємодії людини й суспільства — потреба в доброзичливому спілкуванні, самовираженні, визнанні.

З огляду на культурні, національні, релігійні та інші відмінності людей та умови їхнього проживання, потреби людей швидко збільшуються із розвитком цивілізації.

На перших етапах свого розвитку людина переважно задовольняла свої потреби природними речами: рослини задля їжі, печери — задля житла. Їх можна було вільно знайти в довколишньому середовищі і їх було достатньо, порівнюючи з чисельністю людей. Такі блага називаються вільними або неекономічними благами, оскільки їх можна отримати вільно (безкоштовно), не конкуруючи за них.

Однак зміни природних умов вимагали пошуку нових способів життєзабезпечення, і згодом люди зрозуміли, що виробництво певних благ сприяє кращому добробуту і стабільності. Блага, які вироблялися (будівлі, збіжжя, знаряддя праці) завжди потребували ресурсів — витрат часу, знань, певних матеріалів і сировини, тому вони були обмеженими. Саме тому всі вироблені людьми блага називаються економічними, оскільки для отримання їх люди вступають у певні відносини, конкурують за них, оплачують їх привласнення та використовують індивідуально або приватно.

Для повноцінного існування окремих людських спільнот необхідні також блага, які забезпечують спільні потреби: безпека кордонів, система законодавства і громадський порядок, освіта, міський благоустрій тощо. Такі блага називаються суспільними, оскільки створюються вони для усієї спільноти, користуються ними люди колективно, а за їхнє використання не конкурують. Виробництво таких благ потребує спільних зусиль суспільства або участі держави.

Блага — все те, що задовольняє потреби.

Неекономічні (вільні) блага — все, що береться від природи безоплатно в необмеженій кількості.

Економічні блага (товари і послуги) — все, що виробляється з обмежених ресурсів і також є обмеженим.

Суспільні блага — блага, що характеризуються спільним споживанням, неконкурентністю (споживання цих благ одними особами не перешкоджає іншим споживати ці самі блага), невиключеністю (неможливо усунути від споживання тих, хто фактично за них не сплатив).

2. Процеси, що забезпечують задоволення потреб.

Таблиця 2: Процеси, що забезпечують задоволення потреб

ПОТРЕБИ	ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	БЛАГА	МЕТА
Відчуття нестачі чогось необхідного для життєдіяльності організму та розвитку особистості	- Виробництво - Розподіл - Обмін	Все чим задовольняють потреби: товари, послуги, виконані роботи	Споживання благ для задоволення потреб

Задля свого життєзабезпечення людям доводиться здійснювати певні види діяльності, вступати в економічні відносини для одержання кінцевого результату — **блага**.

Економічні блага поділяють на товари та послуги. **Товари** — це продукти праці, що задовольняють потреби не тих, хто їх виробляє, а тих, хто отримує їх у процесі обміну. **Послуги** — це дії, які задовольняють людські потреби.

Процес виробництва ускладнювався поступово від виготовлення простих благ за допомогою ручної праці і з використанням новітніх технологій та штучних матеріалів на великих підприємствах.

Як в реальній економіці відбувається розподіл створених благ між всіма членами суспільства?

Економіка сьогодні передбачає для людей декілька можливостей щодо участі у виробництві:

- 1) безпосередню участь у виробничій діяльності як організатора бізнесу — підприємця або найманого працівника;
- 2) вкладення у виробництво власних ресурсів без особистої участі у процесі виготовлення продукції чи послуг на підприємстві, наприклад, акціонерний капітал, надання в оренду нерухомості тощо.

Зрозуміло, що з появою грошей вироблені блага не розподіляються безпосередньо між власниками ресурсів чи учасниками процесу виробництва. Їхня можливість щодо отримання результатів виробництва оцінюється в грошовому вигляді як доходи: зарплата працівника чи прибуток підприємця, дивіденди акціонера чи роялті винахідника, які вносять кошти чи патент у статутний фонд підприємства. Таким чином процес виробництва благ в економіці стає основою для розподілу доходів між тими, хто в той чи інший спосіб бере участь у суспільному виробництві.

Виробництво — свідома спільна діяльність людей зі створення нових благ для задоволення потреб.

Розподіл — це процес формування доходів людей, що беруть участь у суспільному виробництві безпосередньо (підприємець, працівник) або вкладаючи у виробництво власні матеріальні чи грошові ресурси (земельні ділянки, нерухомість, об'єкти інтелектуальної власності, акціонерний капітал тощо).

Обмін — це процес руху товарів і послуг від виробника до споживача, який відбувається внаслідок операцій купівлі-продажу.

Споживання — це процес вживання та використання благ для задоволення потреб.

А вже за отримані грошові доходи можна придбати блага для задоволення потреб. Цей процес називається обміном або купівлею-продажем, оскільки в сучасних умовах здійснюється за допомогою грошей. Саме він забезпечує рух товарів і послуг до кінцевого споживача, який задовольняє ними свої потреби.

Кінцевим процесом у задоволенні потреб є безпосереднє споживання товарів і послуг. Заради цього й організовується виробництво та існує реальна економіка, яка охоплює всі вищезазвані процеси.

3. Хто основні учасники (суб'єкти) економічних відносин.

Якщо розглядати економіку з погляду основних узагальнених дійових осіб, то можна виокремити три групи:

- домашні господарства, що є основними власниками виробничих ресурсів і водночас — основними споживачами економічних благ;
- підприємства (організації, установи), що виробляють блага;
- держава (уряд), яка також бере участь у всіх економічних процесах.

Суб'єктами економіки (економічних відносин) є фізичні особи (люди) і юридичні особи (підприємства, організації, установи), що беруть участь в процесах виробництва, розподілу, обміну і споживання: виробники і споживачі, роботодавці й наймані працівники, покупці й продавці, землевласники і землекористувачі.

Суб'єктами економічних відносин можуть бути:

- домашні господарства (родини) як власники виробничих ресурсів і підприємці — користувачі цих ресурсів;
- працедавці, що наймають на роботу, і наймані працівники;
- власники землі, нерухомості та орендарі, що беруть землю та нерухомість у користування;
- платники податків та органи фінансової влади;
- кредитори та боржники тощо.

Те, із приводу чого виникають економічні відносини, називають об'єктами економічних відносин. До них належать:

- готові продукти (житло, товари в мережах роздрібної торгівлі);
- доходи державного бюджету або окремої родини;
- матеріальні ресурси (земля, будівлі, машини, устаткування);
- фінансові ресурси (банківські кредити, кошти інвестиційних, страхових, пенсійних фондів);
- прибутки підприємців.

4. Якою є кінцева мета економіки, та як її виміряти.

Отже, якнайповніше задоволення потреб кожної людини і суспільство загалом — є головною метою економіки як сфери життя. Але оскільки реальна економіка може мати різні масштаби — світова, національна, економіка домогосподарства чи підприємства, то для кожної в певні моменти їх учасники визначають найактуальніші цілі.

Наприклад, серед багатьох цілей національної економіки демократичної країни фахівці визначають п'ять головних:

- економічна свобода;
- економічна безпека;
- економічне зростання;
- економічна стабільність;
- економічна ефективність.

Одночасне досягнення цілей економіки, як правило, буває неможливим з причин обмеженості ресурсів. Однак можемо перевіряти наскільки їх досягнуто. Для цього використовуються різноманітні економічні показники.

Економічний показник — числовий вимірник, який характеризує стан економіки (виробництва, обміну, розпо- ділу і споживання), динаміки змін, що в ній відбуваються та її ефективності.

Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 48 Конституції України

Висновки

Економіка — це наука про те, як максимально задовольнити безмежні потреби в умовах обмеженості ресурсів. Процеси, у результаті яких задовольняються потреби людини, — це виробництво, обмін, розподіл та споживання.

У цих процесах беруть участь люди та їх об'єднання. Їх називають суб'єктами економічних відносин. Те, стосовно чого вони вступають в економічні відносини (товари та послуги), називають об'єктами економічних відносин.

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що ви знаєте про економіку, в яких навчальних дисциплінах ви зустрічали це поняття

2.Узагальнення:

- Як економіка задовольняє потреби людини
- Як задовольняються потреби людей

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 167 - 170 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Учасники (суб'єкти) економічних відносин» .

Запитання та завдання

1. Як ви розумієте, що таке економіка?
2. Що таке потреби людини?
3. Чи можна задовольнити абсолютно всі потреби людини?
4. Які чинники необхідні для виробництва благ?
5. Чи можна виділити більш і менш важливі фактори виробництва залежно від того, що виробляється?
6. Які види економічних благ ви можете назвати?
7. Які економічні процеси сприяють задоволенню потреб людини?
8. Які суб'єкти економічних відносин ви можете назвати?
9. Існує інформація, що у 2011 р. сир був продуктом харчування, який найчастіше ставав об'єктом крадіжки. Як це можна пояснити з точки зору задоволення потреб людини? Які інші причини цього можна назвати?

10. Обґрунтуйте доцільність наведених епіграфів до теми. Які її аспекти вони відображають?
11. Напишіть есе на тему «Для чого потрібна економіка?»

Лекція № 23

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Сталий розвиток*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує процес виробництва на прикладі виробництва цукру. Студент/студентка розуміє проблему обмеженості та вичерпності виробничих ресурсів і необхідність більш ефективного їх використання. Студент/студентка діє, створюючи плакат «Як ми можемо зменшити шкоду навколишньому середовищу».

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Які проблеми породжує обмеженість ресурсів. 2. Які наслідки для навколишнього середовища має сучасне виробництво. 3. Чому потрібно використовувати виробничі ресурси з максимальною віддачею.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А.

Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Ця тема знайомить із ресурсами потрібних для виробництва окремих видів продукції, акцентує проблему обмеженості ресурсів і шляхи її подолання. Вивчення таких ключових термінів, як: виробничі ресурси, абсолютна та відносна обмеженість ресурсів, раціональне використання ресурсів, ресурсозберігаючі технології, сталий розвиток тощо, допоможе учням брати участь в обговоренні та формулювати власні думки.

1. Які проблеми породжує обмеженість ресурсів.

У давнину найбагатшими країнами були ті, природа яких найбільш щедра; нині найбагатші країни — ті, де людина найбільш діяльна.

Генрі Бокль

Виробництво благ — основа добробуту. Прості міркування свідчать, що чим більше виробляється різноманітних благ, тим краще задовольняються потреби. Однак, більші обсяги виробництва вимагають застосовувати більший обсяг ресурсів. Такий спосіб виробництва називається екстенсивним.

Обмеженість ресурсів і постійне зростання потреб ставлять перед людьми завдання так організовувати господарську діяльність, щоб створювати більше товарів і послуг без істотного збільшення залучених ресурсів.

Це відбувається тому, що процес виробництва починається із залучення різноманітних природних, капітальних, трудових, інформаційних ресурсів і має два боки: взаємодія людей з природою і взаємодія людей між собою.

Обмеженість ресурсів буває абсолютною, яка стосується невідновлюваних ресурсів, і відносною. **Абсолютна обмеженість ресурсів** означає, що на цей час їхні запаси суворо обмежені певною величиною і за певний час можуть бути вичерпані.

Відносна обмеженість ресурсів зумовлена сучасними виробничими потребами в них і означає, що залучення ресурсів у процес виробництва потребує збільшення плати за них.

Відновлюваність дуже важлива характеристика ресурсів для успішного функціонування економіки. Частина ресурсів, що використовується у виробництві є абсолютно не відновлювана ані у природі, ані за участі людей. Наприклад, більшість корисних копалин абсолютно обмежені і вичерпні, оскільки неможливо відтворити умови їхнього виникнення. Ліси для виробництва деревини можна виростити, але для того потрібен тривалий час і відповідні витрати.

Хоча не всі ресурси абсолютно вичерпні й обмежені, найбільше значення має їхня відносна обмеженість щодо сьогоденних потреб.

Абсолютна й відносна обмеженість ресурсів, таким чином, спричиняє певні наслідки для економіки і для всіх учасників виробництва:

- 1) наявні ресурси визначають сьогоденну межу обсягів виробництва;
- 2) наявні ресурси мають використовуватися в повному обсязі і в найпродуктивніший спосіб;
- 3) замість тих ресурсів, запаси яких вичерпуються, потрібно залучати принципово нові інноваційні ресурси;
- 4) суспільству доводиться обирати, на що саме спрямувати наявні й обмежені ресурси, оскільки при повному використанні ресурсів, збільшення обсягів виробництва одного з товарів можливе лише за умови зменшення обсягів випуску іншого товару;
- 5) виникає потреба економії і раціонального використання ресурсів.

Види економічних ресурсів

ПРИРОДНІ	ТРУДОВІ	КАПІТАЛЬНІ	ІНФОРМАЦІЯ	ПІДПРИЄМНИЦЬКІ
----------	---------	------------	------------	----------------

				ЗДІБНОСТІ
Ґрунти, земельні ділянки, корисні копалини, водоймища, рослинний і тваринний світ, кліматичні умови тощо	Працездатне населення, що має потрібну професійну підготовку, кваліфікацію і навички	Будівлі, споруди, машини, механізми, обладнання, устаткування, деталі і напівфабрикати	Знання, досягнення наук, інновації, товарні та фірмові знаки, технології, патенти на використання технологій, ринкові стратегії	Унікальна здатність окремих людей просувати інновації на ринок шляхом ризикової діяльності

2. Які наслідки для навколишнього середовища має сучасне виробництво.

Прагнення суспільства виробляти більше благ для задоволення потреб в сучасних умовах пов'язане не тільки з втратою певних природних ресурсів, що не можуть бути відтворені, але має й інші негативні наслідки:

- забруднення ґрунтів, водоймищ, океанів, атмосфери промисловими викидами;
- зростання обсягів сміття, під захоронення яких доводиться виділяти все більші площі землі;
- руйнування природних ландшафтів при видобуванні корисних копалин або вирубанні лісів;
- зміна клімату в масштабах усієї планети.

Екологічні проблеми стали настільки глобальними і загрозливими, що не тільки науковці б'ють на сполох, а й лідери більшості країн світу погодилися, що цьому питанню потрібно приділити значно більше уваги. Ще наприкінці минулого сторіччя фахівці проголосили ідею «Сталого розвитку» та офіційно прийняли на Міжнародній конференції з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро (Саміт Землі) 1992 року. Ця конференція розглядала довкілля і соціально-економічний розвиток як взаємопов'язані і взаємозалежні сфери. Сталий розвиток пов'язується з гармонійним досягненням таких цілей:

- високої якості навколишнього середовища і здорової економіки для всіх народів світу;
- задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду.

Сталий розвиток передбачає відповідальне ставлення суспільства, кожного виробника і споживача до наслідків впливу господарської діяльності на навколишнє середовище.

Міжнародною спільнотою було ухвалено кілька договорів, які встановлюють максимальні обсяги виробничих відходів у кожній країні. Одним із найвідоміших став підписаний у 1997 р. країна ми — учасницями ООН Кіотський протокол. Він зобов'язує розвинені країни й країни з перехідною економікою скоротити або стабілізувати викиди парникових газів.

Також ще в 1978 р. було підписано Монреальський протокол, який передбачав припинення виробництва хімічних речовин, що руйнують озоновий шар Землі.

3. Чому потрібно використовувати виробничі ресурси з максимальною віддачею.

На це питання будь-хто може дати правильну відповідь, чи не так? Але як виміряти цю максимальну віддачу? Для цього економісти розробили методику розрахунку показників ефективності.

Кожен виробничий ресурс має свій показник ефективності. Наприклад, показники врожайності сільськогосподарських культур є показником ефективності природного ресурсу — землі, продуктивність праці — показник використання трудових ресурсів. Існують також показники капіталовіддачі та енергомісткості. Загалом ефективність може вимірюватися прибутковістю виробництва продукції, для цього використовують показник рентабельності — співвідношення прибутку і витрат.

Енергомісткість — показник, що характеризує витрати первинних паливно-енергетичних ресурсів у натуральному виразі (тоннах умовного палива або в нафтовому еквіваленті) на оди-

ницю випущеної продукції або валового внутрішнього продукту.

Ефективність — співвідношення результатів виробництва і витрат ресурсів

Натуральні показники: $E = \text{-----}$ **Вартісні показники:** $E = \text{-----}$

де **Q** — обсяг випущеної продукції, наданих послуг, виконаних робіт в натуральних одиницях виміру (штуках, тоннах тощо); **R** — обсяг використаних ресурсів в натуральних одиницях виміру: гектари оранки, кількість працівників тощо); **P** — ціна товарів, послуг або ціна ресурсів.

Електроенергія

Практично не існує сьогодні видів продукції чи послуг, при виробництві яких вона не застосовується. Електроенергія і сама є продуктом виробництва, що вимагає залучення дуже важливих вичерпних ресурсів — води, нафти, вугілля, природного газу, ядерного палива. Економія електроенергії у виробництві і споживанні стає запорукою збереження тих природних ресурсів, які ще є в планетарних запасах. Саме тому в економіці введено окремий показник ефективності використання електроенергії або інших енергетичних ресурсів — енергомісткість. Зниження цього показника — одне із завдань українського народного господарства. І кожна економіка, яка сьогодні робить ставку на використання альтернативних відновлюваних джерел електроенергії — вітрової, сонячної, хвильової, та активно здійснює науковий пошук нових джерел, матиме в XXI сторіччі суттєві переваги в економічному розвитку.

Як зекономити енергоресурси:

Використовуйте енергозберігаючі лампи.

Завантажуйте пральну машину повністю та вибирайте оптимальну програму.

Не ставте плиту поруч з холодильником.

Чистіть чайник від накипу.

Не перекривайте дорогу теплу, що йде від радіаторів батарей, розмістіть за ними тепловідбиваючу фольгу.

Не готуйте на великому вогні; використовуйте для цього якісний посуд.

1 людина = 1 тонна води на місяць.

Полагодьте сантехніку, яка протікає; закручіть кран, поки чистите зуби; краще приймати душ аніж ванну.

Поради від Energy Evolution UA

Джерело: <http://nk-online.tv/ekonomiya-energoresursiv-ta-vodi-shlyah-do-dobrobutu-kozhnoyi-sim-yi-ta-tsiloyi-ukrayini/>

Висновки

Концепція сталого розвитку, запропонована ООН, передбачає, що людське споживання ресурсів має бути таким, щоб не зашкодити розвитку майбутніх поколінь. Ця концепція поширюється на різні сфери життя людини: її спілкування з природою, соціумом, економікою. Концепція передбачає не «замороження» світового прогресу або повернення до минулого, а розвиток у такій формі, яка б сприяла збереженню балансу й гармонії в навколишньому середовищі та можлива шкода від якої була б найменшою.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Як ви розумієте, що таке економіка?
- Що таке потреби людини?
- Чи можна задовольнити абсолютно всі потреби людини?
- Які чинники необхідні для виробництва благ?
- Чи можна виділити більш і менш важливі фактори виробництва залежно від того, що виробляється?

2. Узагальнення:

- Що таке сталий розвиток
- Ресурси та їх види
- Ефективність виробництва як порахувати

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 171 - 177 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати - розробіть власний плакат або іконографічне повідомлення на тему: «Як ми можемо зменшити шкоду навколишньому середовищу» .

Концепція сталого розвитку ґрунтується на п'яти головних принципах:

- 1) Людство здатне надати розвитку сталого й довготривалого характеру для того, щоб світ відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.
- 2) Обмеження, які існують у галузі використання природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані із сучасним рівнем техніки й соціальної організації, а також зі здатністю природи до самовідновлення.
- 3) Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на добробут. Без цього сталий і довготривалий розвиток неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф — злидні, які стали у світі звичайним явищем.
- 4) Необхідно узгодити спосіб життя тих, хто надмірно використовує ресурси, із можливостями планети.
- 5) Розміри й темпи зростання населення мають узгоджуватися з можливостями Землі.

Запитання та завдання

1. У чому, на вашу думку, полягає сутність концепції сталого розвитку ООН?
2. Назвіть головні принципи сталого розвитку.
3. Що передбачає ідея відповідальності людини за навколишнє середовище?
4. Що таке ресурси?
5. Що передбачає раціональне використання ресурсів? Чому це важливо?
6. На які види поділяють ресурси щодо можливості відновлення їхніх запасів?
7. Наведіть приклади відновлюваних та невідновлюваних ресурсів.
8. Які міжнародні угоди, що обмежують завдання людиною шкоди природі, ви можете назвати?
9. Назвіть напрямки охорони навколишнього середовища.
10. Поміркуйте, які існують способи зменшення обсягів споживання ресурсів без зменшення обсягів виробництва.

Лекція № 24

з навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Ринкова економіка*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує інтереси учасників ринкових відносин, ринкові механізми — попит, пропозицію, конкуренцію. Студент/студентка розуміє функції підприємств та домогосподарств у ринковій економіці та роль грошей, причини зміни ринкової ціни та її вплив на виробництво і споживання. Студент/студентка діє визначаючи переваги та обмеження організації економіки на ринкових засадах, визначаючи параметри ринкової рівноваги, та прогнозує зміну ціни товару.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Принципи ринкової економіки. 2. Якими є переваги ринкової економіки та її недоліки. 3. Попит і пропозиція, ринкова ціна. Яке значення для встановлення рівноважної ціни має конкуренція. 4. Де держава бере кошти на виконання своїх функцій і як витрачає кошти. Податки в Україні.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

16. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл.
17. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
18. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А.

Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Ця тема досліджує принципи та умови функціонування ринків, розкриває зв'язки між основними суб'єктами ринкової економіки — підприємствами та домогосподарствами, що відбуваються на добровільних засадах. Вивчення ключових термінів — економічна свобода, конкуренція, добровільний обмін, узгодження інтересів, моделі ринкової економіки — допоможе вам у розумінні матеріалу. Також ця тема пояснює, як ринки дають відповіді на основні економічні питання «Як виробляти?», «Що виробляти?», «Для кого виробляти?» та дозволяє усвідомити значення ринкової ціни і конкуренції для всіх учасників обміну. Для кращого розуміння теми вам варто знати зміст ключових термінів, попит і обсяг попиту, пропозиція та обсяг пропозиції, ринкова рівновага; рівноважна ринкова ціна, дефіцит та надлишок товару на ринку, нецінові чинники зміни попиту і пропозиції, монополія, монополсонія.

1. Принципи ринкової економіки.

«Якщо ви живете у країні, де можна вільно торгувати з іншими людьми, самому обирати професію, почати бізнес або витратити гроші як заманеться, ви матимете вищий рівень задоволення життям та відчуття контролю над своїм майбутнім».

Мартін Роде, професор Університету Наварри (Іспанія)

Економіка будь-якої країни має бути організована в такий спосіб, щоб найповніше задовольняти потреби громадян і суспільства загалом. Але потреби населення постійно зростають, змінюються якісно, тоді як ресурси для їхнього задоволення є обмеженими і вичерпуються — це головна проблема будь-якої економіки. «Що виробляти?», «Як виробляти?», «Для кого виробляти?» — хто має давати відповіді виробникам? Як спрямовувати дефіцитні ресурси тільки на виробництво тих товарів і послуг, що найбільш затребувані? За всі часи розвитку людської цивілізації знайдено лише один спосіб організації економічного життя, якій ефективно розв'язує ці питання, — ринкова економіка.

Ринкова економіка — це спосіб організації економічного життя (економічна система), коли узгодження інтересів учасників економічних відносин і отримання відповідей на питання «Що виробляти?», «Як виробляти?», «Для кого виробляти?» відбувається на вільних ринках.

Право власності — це право контролювати використання визначених ресурсів і розподіляти витрати й вигоди, які при цьому виникають. Право власності виражає ставлення людини до речі як до своєї або як до чужої, тобто будується за формулою: суб'єкт ----- об'єкт.

Конкуренція — це суперництво між суб'єктами ринкової економіки за найкращі умови виробництва, вигідну позицію на ринку тощо. Розрізняють конкуренцію продавців, конкуренцію покупців, конкуренцію продавців і покупців.

ПРИНЦИПИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.

Економічна свобода — базується на приватній формі власності. Означає вільний вибір видів діяльності, напрямків витрат і споживання	Конкуренція — мирне змагання за повноту реалізації власних інтересів	Автоматизм регулювання — узгодження інтересів продавців і покупців здійснюється завдяки добровільним ринковим угодам і вільному ціноутворенню
--	--	---

Відповідно до принципів ринкової економіки основними **власниками** всіх ресурсів є **населення**, яке в економіці представлено домогосподарствами. Підприємства мають залучити ресурси для виробництва товарів і послуг. **Перша зустріч** домогосподарств і підприємств відбувається на

ринках виробничих ресурсів, де домогосподарства виступають продавцями, а підприємства покупцями. На ринку, внаслідок здійснення продавцями і покупцями добровільних угод купівлі-продажу, ресурси переходять в розпорядження підприємств, а домогосподарства отримують доходи. Гроші, які підприємства платять за ресурси, є їхніми витратами і одночасно — доходами домогосподарств. Так завершується перше напівколо кругообігу.

Далі **підприємства** за допомогою залучених ресурсів **виробляють товари і послуги**, які потрібні **споживачам — домогосподарствам**.

Друга зустріч виробників і домогосподарств відбувається на **товарних ринках**, де підприємства є продавцями, а домогосподарства — покупцями. Домогосподарства витрачають свої доходи на придбання різноманітних товарів і послуг для задоволення своїх потреб, а підприємства реалізувавши товари, отримують доходи. Так замикається повне коло економічного кругообігу.

Роль домогосподарств:

- 1) постачання ресурсів;
- 2) споживання і задоволення потреб;
- 3) формування заощаджень.

Роль підприємств:

- 1) виробництво товарів і послуг;
- 2) створення робочих місць;
- 3) запровадження інновацій.

Внаслідок руху грошових коштів формуються:

- прибутки або збитки підприємств;
- заощадження або борги домогосподарств.

Для чого потрібні гроші?

На питання «Що вам необхідно для задоволення потреб?» або «Що потрібно для початку бізнесу?» більшість людей, не замислюючись, відповідає — гроші.

Зі схеми економічного кругообігу стає зрозумілим, що рух ресурсів і товарів не може здійснюватися без зворотного руху грошей. Більше того, нестача грошової маси, може уповільнити процес реалізації ресурсів та готової продукції, що, своєю чергою, зменшить доходи населення і змусить виробників зменшувати обсяги виробництва. А надмірна грошова маса, може спричинити зростання цін на ресурси і товари. Отже, для ефективного функціонування економіки гроші вкрай потрібні саме в такій кількості, щоб забезпечувати швидкий рух ресурсів і товарів від продавців до покупців.

Еволюція грошей:

Товарні гроші	Збіжжя, худоба, сушена риба, мушлі, хутро
Металеві гроші	Злитки срібла та золота
Монети	Карбовані зі золота, срібла, дешевого металу
Паперові гроші	Банкноти, купюри
Кредитні гроші	Банківські рахунки, що представлені в обігу чеками, векселями, пластиковими картками

Еволюція грошей від простих товарів, що визнавалися всіма учасниками економічних відносин на певній території (еквівалентом при обміні), до сучасних пластикових банківських карток — наслідок збільшення обсягів товарного виробництва і торгівлі на місцевих, національних та світових ринках.

Поява та розвиток централізованої банківської системи дали новий поштовх еволюції грошей. Практично за триста років (від XVIII сторіччя) поширення набули спочатку паперові гроші — банкноти, а потім рахунки в банках, що сьогодні представлені в обміні чековими книжками, а із запровадженням у банківську справу ІТ-технологій — пластиковими картками та інтернет-банкінгом.

У сучасному світі більшість (близько 70–90 % в розвинених країнах і близько 30–50 % в країнах, що розвиваються) операцій купівлі-продажу здійснюються за допомогою безготівкових банківських розрахунків.

Отже, гроші змінюються тому, що одна з головних їхніх функцій — забезпечення швидкого обігу ресурсів, товарів і послуг. Водночас подальший розвиток виробництва і обміну, інформаційна

революція і Інтернет-технології дають підстави стверджувати, що ви за своє життя станете свідками появи нових, більш зручних для розрахунків видів грошей.

2. Якими є переваги ринкової економіки та її недоліки.

Економісти вважають, що вільні конкурентні ринки сприяють більшій ефективності економіки тому, що:

- товари і послуги виробляються за умов конкуренції з найнижчими витратами, що не веде ani до марнотратства ресурсів, ani до нераціонального їх використання;
- вигода від реалізації товарів і послуг значно перевищує витрати, що сприяє виробництву тільки тієї продукції, що користується попитом.

Для вільного ринку потрібні такі передумови:

- 1) права власності на ресурси і товари визначені настільки чітко, що єдиний спосіб їх отримання — є купівля-продаж;
- 2) усі учасники ринку мають доступ до повної інформації щодо обсягів продажу на ринку та цін;
- 3) ринкова ціна вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції.

Які проблеми ринок не спроможний розв'язати?

Переглянемо перелік ситуацій, що можуть виникнути в ринковій економіці, де відсутній вплив держави.

Охарактеризуємо кожну ситуацію як позитивну «+» або негативну «-».

- ☐ + Якщо попит на певний товар зростає, одразу виникають нові підприємства, що готові виробляти додатковий обсяг товару.
- ☐ + Поява нових видів світлодіодів дозволили виробнику кросівок розробити інноваційну модель дитячого взуття, що світиться при ходінні.
- ☐ - Цукровий завод, економлячи на витратах, відмовився облаштовувати очисні споруди і викидає брудні стоки в сусідню річку.
- ☐ - Люди, що не мають власних ресурсів або талантів, не можуть заробити на життя і зuboжіють, в той час як деякі крупні власники багатіють.
- ☐ + Підприємці, що не врахували всіх ризиків і невдало організували свій бізнес, збанкрутували.
- ☐ - Збанкрутілі підприємства звільняють своїх працівників.
- ☐ + Виробничі потужності збанкрутілих підприємств викуповують більш ефективні власники і використовують для розширення власного виробництва.
- ☐ + Дрібні виробники для підвищення конкурентоздатності зливаються в більші підприємства — трести, картелі тощо.
- ☐ - Військова агресія примусила населення створювати загони самооборони.
- ☐ - Великі підприємства галузі таємно змовилися утримувати ціни на більш високому рівні з метою розорити дрібних конкурентів.
- ☐ - Приватні підприємці відмовили науковцю у фінансуванні досліджень певних філософських концепцій.
- ☐ + Виробник клею, оплатив вченим-хімікам вартість реактивів для здійснення розробки і випробування нового виду клею.
- ☐ + Прагнення до отримання конкурентних переваг сприяє розвитку у молоді ініціативності та заповзятливості.
- ☐ - Кожен зі суб'єктів економічних відносин у прагненні реалізувати власні інтереси не завжди дбає про дотримання прав інших людей.
- ☐ - В економіці через певні періоди часу трапляються економічні кризи, що супроводжуються спадом виробництва, скороченням зайнятості, падінням рівня доходів.

3. Попит і пропозиція, ринкова ціна. Яке значення для встановлення рівноважної ціни має конкуренція.

Ринок — це відносини між продавцями і покупцями певного товару (ресурсу чи блага), які представлені операціями купівлі-продажу за допомогою грошей.

Рівноважна ринкова ціна — ціна, що встановлюється за умов рівності обсягу попиту і обсягу пропозиції на ринку.

Більшість людей, говорячи про ринок, мають на увазі місце, де продаються одночасно сільськогосподарські товари, одяг і предмети першої необхідності, наприклад — супермаркет. Однак з погляду економічної науки ринок — це взаємовідносини продавців і покупців **певного товару**.

ПРОДАВЦІ	ПОКУПЦІ
здійснюють пропозицію товару	формують попит на товар
Пропозиція (англ. supply) — готовність продавців продати різну кількість певного товару за різними цінами.	Попит (англ. demand) — готовність покупців купувати різну кількість певного товару за різними цінами упродовж певного періоду
Обсяг пропозиції (англ. quantity supply) — обсяг товару, що продавці готові запропонувати за певною ціною	Обсяг попиту (англ. quantity demand) — кількість товару, що готові купити покупці за певною ціною
Закон пропозиції: залежність між ціною і обсягом продажів пряма, тобто, чим вища ціна, тим більше товарів готові продавати продавці.	Закон попиту: залежність між ціною і обсягом товару обернена, тобто чим вища ціна, тим менше купуватимуть покупці.

Результатом взаємодії великого числа продавців з великою кількістю покупців є ринкова рівновага — стан ринку, коли збігаються інтереси більшості учасників ринкових угод і встановлюється ринкова рівноважна ціна.

РИНКОВА РІВНОВАЖНА ЦІНА		
ІНФОРМУЄ	РЕГУЛЮЄ	Визначає суспільно-необхідні витрати на виробництво
покупців про можливості придбання певного товару в межах їхніх доходів; продавців про наміри покупців і власні можливості щодо одержання прибутку.	обсяги виробництва певного товару, надаючи сигнали виробникам про готовність покупців купувати більше або менше певного товару, що примушує їх змінювати програму випуску товару.	винагороджуючи тих виробників, які випускають товар з меншою собівартістю; розорюючи тих виробників, що випускають товар з високою собівартістю або низькою якістю.

Дефіцит — обсяг незадоволеного попиту.

Надлишок — обсяг непроданого товару.

Якщо хтось із продавців наполягає на ціні, що вища за готовність покупців платити, то він залишиться з нерозпроданим товаром або добровільно буде знижувати ціну.

Якщо покупці не знаходять товар за прийнятною для себе ціною, то вони йдуть з ринку без покупки або змушені будуть платити більше.

Врешті-решт ціна встановлюється на рівні, що врівноважує інтереси більшості продавців і покупців.

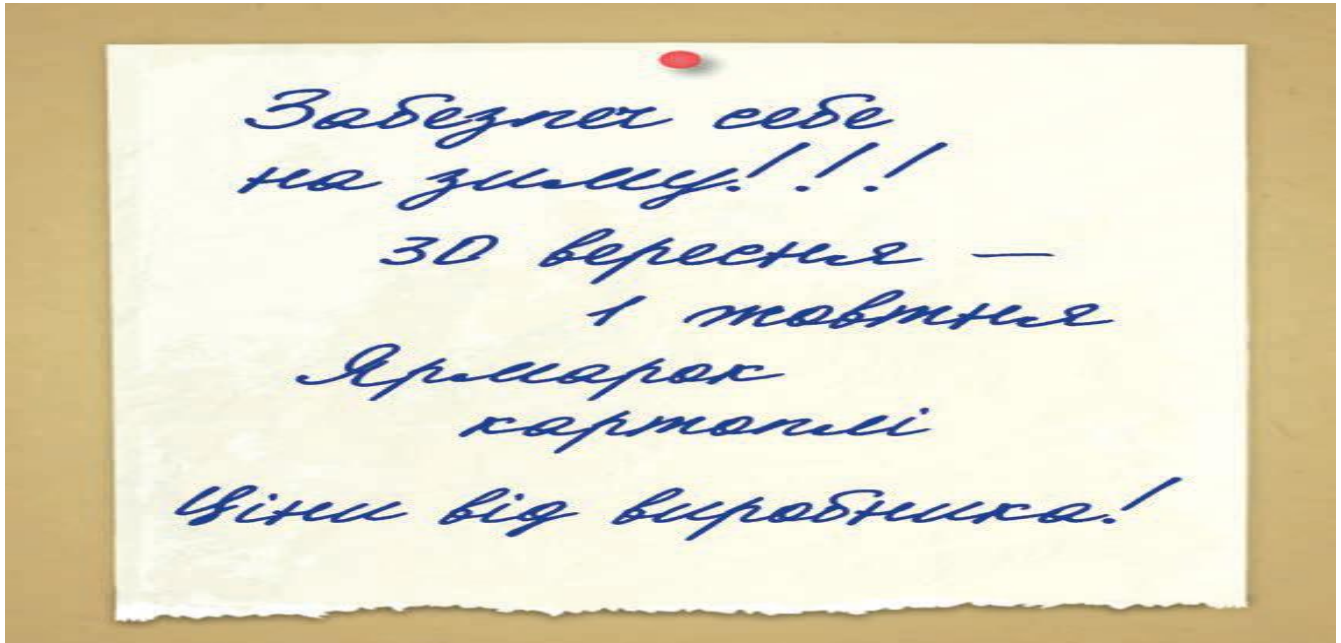
Порушення ринкової рівноваги відбувається тоді, коли ціна примусово встановлюється не на рівні рівноважної, а вище чи нижче за неї, що призводить до появи дефіциту — незадоволеного попиту, або надлишку — непроданого товару. Примусове встановлення ціни на ринку можливе лише за змови продавців між собою або за наказом уряду. В обох випадках наслідки примусового встановлення ціни є гіршими за стан ринкової рівноваги.

1. Як формується ціна на ринку картоплі?

Зібравши великий врожай картоплі, фермери і фермерки одного з регіонів України вирішили провести ярмарок, щоб розпродати частку своєї продукції.

Захід був добре розрекламований, тому в суботу на обраному для цієї мети майданчику зібралися 300 фермерів і більше тисячі покупців картоплі.

Рекламне оголошення

2. Яку ціну встановлять продавці на картоплю в умовах вільного ціноутворення?

Уявімо, що середня собівартість виробництва одного центнера картоплі (100 кг) цього року у навколишніх господарствах становить 200 грн. Зазвичай фермери мають декілька можливостей реалізації продукції:

- продати на місці збору врожаю крупним заготівельним компаніям за ціною 2,5 грн/кг одразу великий обсяг продукції;
- продавати значними партіями мережам супермаркетів за середньою закупівельною ціною 4 грн/кг.
- продавати на фермерських ринках, де середня ціна 6 грн/кг, але обсяги продажу на них незначні, торгівля ведеться упродовж осені та зими і продукцію весь час потрібно зберігати у відповідних умовах, щоб не псувалася.

Обговоримо у групах, за якими цінами фермери на ярмарку не будуть продавати картоплю та яка ціна буде для них найпривабливішою?

3. Яку ціну будуть готові платити покупці?

Покупцями картоплі на ярмарку є такі категорії:

1. Корпоративні покупці — представники супермаркетів, крамниць, ресторанів, їдалень, що готові купувати картоплю крупними партіями і готові платити в межах 3–4 гривень за кілограм;
2. Населення, що намагається купити картоплю на зиму за нижчою ціною. Поза цим заходом вони мають й інші можливості щодо придбання картоплі (гуртовий і споживчий ринки (ціна за кілограм — 6 грн); супермаркети, крамнички, кіоски (ціна 7–8 грн) та ін.) і добре орієнтується щодо цін на цей товар у торгівельній мережі. На ярмарок населення йде для того, щоб знайти можливість купити значну кількість товару (заготівля на зиму) за нижчу, аніж в торгівельній мережі ціну.

Обговоріть в групах, за якими цінами покупці відмовлятимуться від купівлі картоплі на ярмарку, а яка ціна їх приваблюватиме найбільше.

4. Якою буде ціна рівноваги і скільки буде продано картоплі в перший день?

Припустимо, що бажання продавців і покупців щодо ціни і обсягів продажу в перший день ярмарку виглядають так, як наведено в таблиці:

Ціна за 1 кг (P)	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00	7,00	8,00	9,00
Бажання продавців продати, кг (Qs)	0	0	10 000	20 000	25 000	30 000	35 000	40 000	45 000
Бажання покупців купити, кг (Qd)	45 000	40 000	37 000	30 000	25 000	20 000	15 000	10 000	0

Ринки ніколи не перебувають у спокої. Зміна попиту і пропозиції на всіх ринках — цілком незалежна від дій підприємців і покупців реальність, що відбувається постійно. Пояснюється це тим, що і на попит, і на пропозицію впливають різноманітні чинники, що можуть їх збільшувати або зменшувати на конкретних ринках у певний період. Відповідно до змін попиту і пропозиції змінюється і ринкова ціна.

Чинники, що збільшують або зменшують попит	Чинники, що збільшують або зменшують пропозицію
1) зміна кількості покупців; 2) зміна доходів покупців; 3) зміна смаків покупців (сезон, мода, вплив реклами); 4) зміна очікувань покупців; 5) зміна цін товарів-замінників або доповнюючих товарів.	1) зміна кількості продавців; 2) зміна вартості ресурсів, використаних у виробництві товару; 3) зміна економічних умов (спад ділової активності, зміна розмірів оподаткування); 4) зміна технологій виробництва та їхньої продуктивності; 5) природні та техногенні катастрофи (аварії, погіршення кліматичних умов, землетруси, війни тощо) або поява нових ресурсів і технологій.

Ринки ефективно функціонують лише за умов досконалої конкуренції, коли на ринку певного товару одночасно пропонують товар багато дрібних виробників і багато покупців готові купувати цей товар незначними партіями. Продавці і покупці в цьому випадку не можуть значно вплинути на ринкову ціну і вона встановлюється внаслідок здійснення багатьох до-бровільних угод. Однак не всі ринки в реальній економіці є досконало конкурентними. На окремих ринках можуть з'являтися крупні гравці, які спроможні або продавати значний обсяг товару, або купувати більшу частину ринкового обсягу пропонування. Такі ринки називають ринками недосконалої конкуренції.

Крайнім випадком відсутності конкуренції є монополіні ринки. Оскільки така організація ринкових відносин не бажана для суспільства, держава бере на себе зобов'язання контролювати ринки тих товарів, де вже існує монополія, чи вони наближаються до монопольного стану. Здійснює такий контроль спеціальний державний орган — Антимонопольний комітет.

Монополія — наявність на ринку одного крупного продавця товару.

Моносонія — наявність на ринку одного крупного покупця (монополія покупця).

4. Де держава бере кошти на виконання своїх функцій і як витрачає кошти. Податки в Україні.

Як ви вже зрозуміли з попередніх тем, ринкова економіка досить успішно вирішує питання створення різноманітних товарів і послуг для задоволення потреб населення і при тому сприяє ефективному використанню ресурсів. Водночас певні проблеми ринок неспроможний розв'язати. Саме для подолання цих недоліків ринкової економіки суспільство потребує участі держави.

Державний бюджет — це план доходів і видатків держави на певний календарний рік, який пропонує уряд і затверджує Верховна Рада України законом «Про державний бюджет».

Дефіцит бюджету — це розмір перевищення видатків над доходами.

Профіцит бюджету означає, що доходи більші за видатки.

Державний борг — сумарні дефіцити державного бюджету за мінусом профіцитів на певну дату.

Функції держави в ринковій економіці

- ✓ **Законотворча** розробка економічних законів
- ✓ **Створення суспільних благ** фінансування оборони країни, правоохоронних органів, науки, культури, медицини, освіти тощо
- ✓ **Захист конкуренції** підтримка добросовісної конкуренції, запобігання злиттю та поглинанню компаній, що призводять до утворення монополій, контроль за діяльністю природних монополій
- ✓ **Захист навколишнього середовища** встановлення нормативів гранично-допустимих забруднень та шкоди і контроль за їхнім дотриманням
- ✓ **Перерозподіл доходів** організація підтримки незахищених верств населення через різноманітні соціальні програми: систему допомог, субсидій, соціальних виплат (державні трансферти) вирівнювання доходів за допомогою оподаткування, індексації тощо організація державного соціального страхування
- ✓ **Регулювання економіки** проведення стимулюючих заходів у періоди економічних криз та стримуючих заходів під час високої інфляції

Державне залучення і використання фінансових коштів для розв'язування завдань загальнонаціонального значення і фінансування органів державного управління знаходить відображення в державному бюджеті.

І на стадії планування, і після підсумовування кінцевого виконання державного бюджету обчислюється дуже важливий макроекономічний показник — дефіцит (профіцит) бюджету.

Чому цей показник має значення? Якщо доходи перевищують видатки, то це добре, це означає, що економіка працює настільки ефективно, що держава стає багатшою і на наступний рік має більше можливостей фінансувати загальнонаціональні потреби. Але, зазвичай, вже при плануванні бюджету стає зрозумілим, що витратити доведеться більше, ніж є можливість отримати доходів. Частіше держава приймає рішення не скорочувати витрати, тобто вже заздалегідь планує дефіцитний бюджет і це означає, що їй доведеться брати в борг кошти або у своїх громадян, або в інших держав, або в міжнародних фінансових організацій. Таким чином формується державний борг.

Показник розміру державного боргу також дуже важливий макроекономічний показник.

Ліва частина доходів державного бюджету України (близько 70 %) формується за рахунок податків.

Загальнодержавні податки в Україні	
ПРЯМІ	НЕПРЯМІ
Сплачуються безпосередньо з доходів або майна	Сплачуються при здійсненні торговельних або інших операцій
Податок на доходи фізичних осіб (18 %)	Податок на додану вартість (16,67 % від ціни товару)
Податок на прибуток підприємств (18 %)	Акцизи
Податок на нерухоме майно	Мита

В Україні всі види податків та механізм їхнього стягування прописано в Податковому кодексі.

Окрім загальнодержавних податків, є ще місцеві податки, що сплачуються в бюджети місцевих громад (обласні, міські, районні, селищні бюджети). До місцевих податків належать: плата за землю, податок на нерухоме майно, єдиний податок для юридичних та фізичних осіб, транспортний податок тощо.

Якими мають бути справедливі податки?

Демократичні держави світу мають різні системи оподаткування і відповідно різні ставки, що коливаються для різних категорій громадян від 0 до 50 %. Наприклад, деякі країни звільняють найменш забезпечених громадян від сплати податку на доходи, а з багатших стягують податки за вищою ставкою. Це так звана прогресивна система оподаткування.

В Україні діє пропорційна система оподаткування доходів фізичних осіб, тобто базова ставка оподаткування дорівнює 18 %.

Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 67 Конституції України

Податкова мінімізація передбачає зменшення оподаткування завдяки діям, що суперечать законодавству, з єдиною метою — ухилення від сплати податків.

Ухилення від сплати податків — протиправна діяльність — ст. 212 Кримінального Кодексу України.

Податкова оптимізація це комплекс дій платників податків, спрямованих на зменшення податкових платежів.

Висновки

У сучасному світі саме ринкова система забезпечує належне функціонування економіки та доступ людей до споживчих благ. Функціонування ринків визначають закони попиту та пропозиції, ціноутворення. Щодо ринку завданням держави є законодавчо забезпечити захист прав продавців та споживачів. Також держава здатна впливати на його функціонування через соціальне законодавство, яке сприяє такому перерозподілу благ, що забезпечить належний рівень життя всіх членів суспільства

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Назвіть головні принципи сталого розвитку.
- Що передбачає ідея відповідальності людини за навколишнє середовище?
- Що таке ресурси?
- Що передбачає раціональне використання ресурсів? Чому це важливо?

2.Узагальнення:

- Що таке ринок як економічне поняття?
- Що таке ринкова система?
- Поясніть, що таке кругообіг у ринковій економіці.
- Що таке попит та пропозиція? Як вони пов'язані між собою?

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 178 - 185 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Принципи ринкової економіки» .

Запитання та завдання

- 1.Що таке ринок як економічне поняття?
- 2.Що таке ринкова система?
- 3.Поясніть, що таке кругообіг у ринковій економіці.
- 4.Що таке попит та пропозиція? Як вони пов'язані між собою?
- 5.Як встановлюється ціна на товар або послугу в умовах ринку?
- 6.Якою є роль держави в ринковій економіці?

7. Як ви розумієте поняття конкуренції?
8. Які види економічної конкуренції ви можете назвати?
9. Чим небезпечна монополія для ринку?
10. У який спосіб відбувається перерозподіл багатств у «державі загального добробуту»?
11. Про які види оподаткування ви дізналися? Чим вони відрізняються між собою?
12. Висловіть своє ставлення стосовно епіграфів до теми. Із якими ви погоджуєтесь, а з якими — ні? Чому?
13. Напишіть есе за висловом Маргарет Тетчер Без економічної свободи ніякої іншої бути не може.

Лекція № 25

навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Економіка домогосподарства*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує способи отримання доходів членів родини, умови кредитування та заощадження. Студент/студентка розуміє зміст права власності, необхідність відкладання частини доходів на випадок непередбачених подій. Студент/студентка діє аналізуючи інформацію про товар на етикетці, з'ясовуючи умови відкриття депозитів та надання кредитів.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Ресурси домогосподарств. 2. Доходи домогосподарств. 3. Як домогосподарства витрачають свої доходи. 4. Як планувати та підсумовувати сімейний бюджет. 5. Що означає відкладене споживання..

4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.
--	--------	--

Література

19. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл.
20. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
21. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д. Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.: іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Ця тема присвячена визначенню джерел доходів домогосподарств та значення прав власності для добробуту родини. Вивчення ключових концепцій і термінів полегшить ваше розуміння, спілкування і формулювання ідей: ресурси домогосподарств, права власності членів родини, структура доходів і витрат домогосподарств, права споживачів. Також ця тема присвячена вивченню принципів, механізмів кредитування, способів заощадження грошей та усвідомленню значення страхування для забезпе- чення майбутнього. Для кращого розуміння матеріалів теми вам потрібно знати такі поняття: ринок грошей, кредитування, заощадження, банківські депозити та кредити, прості і складні відсотки, страхування.

1. Ресурси домогосподарств.

У ринковій системі надзвичайно важливе місце посідає домашнє господарство. Воно є власником більшої частини ресурсів і відіграє помітну роль в організації всього суспільного виробництва. **Домашнє господарство (домогосподарство)** — економічний суб'єкт, у складі якого виділяють одного або більшу кількість індивідів, що спільно здійснюють господарську діяльність і мають спільний бюджет.

Характерними рисами домогосподарства є:

- приватна власність на економічні ресурси (трудові, грошові й деякі види земельних ресурсів);
- здатність самостійно приймати рішення;
- прагнення максимального задоволення своїх потреб.

Із моделі кругообігу ресурсів, товарів і грошей легко визначити того суб'єкта, заради якого відбувається вся господарська діяльність. Це сім'я, родина. Саме в сім'ї відображається стан економіки будь-якої країни і досягнення її головної мети — задоволення потреб.

Величезне значення у формуванні добробуту родини має право власності на ресурси. Чим більше ресурсів є у власності сім'ї, тим більш заможними є члени цієї родини. Право власності з юридичного погляду має три аспекти: **володіння, користування, розпорядження**.

Якщо розглянути житло як основний об'єкт власності родини, то власником його можуть бути або хтось з батьків, або всі члени родини разом. Разом вони також можуть і користуватися будинком чи квартирою, або здавати їх в оренду.

Володіння означає виключний фізичний контроль за об'єктом власності з боку суб'єкта, що в сучасних умовах закріплюється певними документами: актом купівлі-продажу, свідоцтвом про власність, актом дарування, заповітом, рішенням суду тощо.

Користування — це право особистого використання споживчих властивостей об'єкта.

Ресурси домогосподарств	Доходи домогосподарств	Витрати домогосподарств
• нерухоме майно • професійні навички • підприємницькі здібності • цінні папери • депозити • винаходи, твори	• рента, орендна плата • заробітна плата, гонорари • прибуток від власної справи • дивіденди • відсоток за банківськими вкладами • роялті	• харчування • житло і комунальні послуги • одяг і взуття • побутові речі • меблі, техніка • медичне обслуговування • освіта • культура і відпочинок

2. Доходи домогосподарств.

Все, чим володіє родина, є її багатством. З власного досвіду ви вже знаєте, що знайомі вам родини мають не однакове багатство і різний обсяг доходів. Однак не варто плутати багатство з поточними доходами. Майно і ресурси у власності родини (багатство) є лише джерелом доходів домогосподарства. Від того, як розпоряджатиметься домогосподарство своїм багатством, залежить його рівень доходів і відповідно рівень задоволення різноманітних потреб.

Розпорядження — це право вирішувати, хто і як може використовувати об'єкт власності, а також визначати його долю.

Якою є структура доходів домогосподарств?

Структура сукупних ресурсів домогосподарств	Україна, 2016 р., в %	США, 2016 р., в %
Зарплата найманих працівників	47	58
Прибуток	5	
Доходи від власності		8
Доходи від оренди майна		4
Доходи від інвестиції		14
Соціальні виплати та пільги		16
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3	
Пенсії, стипендія, державна допомога	23	
Грошова допомога від родичів	8	
Вартість продукції підсобного господарства	5	
Пільги та субсидії	5	
Інші грошові доходи	3	

3. Як домогосподарства витрачають свої доходи.

В основному грошові доходи домогосподарств від продажу ресурсів спрямовуються на придбання різноманітних благ. У цьому процесі споживання і реалізується задоволення поточних потреб родин. Виробники настільки зацікавлені в грошах домогосподарств, що за сучасними досягненнями маркетингу ще на стадії розробки товару, вивчають потреби споживачів і надають товару таких рис і якостей, щоб споживач радо витрачав на нього власні доходи.

Інформацію про структуру грошових витрат українських домогосподарств за поточний рік можна знайти на сайті Державної служби статистики.

Про що говорить закон Енгеля

Структура споживання родин може свідчити і про рівень заможності. Німецький економіст Ернст Енгель відстежував статистичну залежність між рівнем споживання продуктів харчування і рівнем доходів домогосподарств, яка отримала в економічній науці назву Закон Енгеля.

Закон Енгеля: чим бідніша сім'я, тим більшу частку всіх витрат вона має виділити для придбання продуктів харчування. У міру зростання доходів сім'ї питома вага витрат на харчування скорочується, частка витрат на житло, світло, одяг, паливо майже не змінюється, а питома вага всіх інших витрат збільшується.

Частка сукупних споживчих витрат домогосподарств України в 2016 році

Продукти харчування та безалкогольні напої	54 %
Алкоголь та тютюн	1,2 %
Одяг і взуття	1,9 %
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	17,2 %
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка тощо	1,8 %
Охорона здоров'я	4,4 %
Транспорт	3,9 %
Зв'язок	2,5 %
Відпочинок і культура	1,5 %
Освіта	1,1 %
Ресторани та готелі	2,3 %
Інші витрати	2,7 %

4. Як планувати та підсумовувати сімейний бюджет.

Для розуміння розмірів власних доходів і витрат члени родини, що ведуть спільне домашнє господарство, мають контролювати власний сімейний бюджет.

Основна мета ведення обліку доходів і витрат в тому, щоб не перевантажувати сімейну економіку зайвими боргами і створювати запаси грошових коштів на майбутнє. Економити можна лише тоді, коли добре розумієш, куди зникають гроші.

Перевищення доходів над витратами означає, що родина може створювати певний власний грошовий фонд — заощадження або інвестиції надлишкових коштів у банківські депозити, цінні папери та ін. Це робить домашню економіку більш стабільною, дає гарантії на те, що у випадку надзвичайних економічних ситуацій у родини буде джерело існування.

Сімейний бюджет — це план або фактичне сумування доходів і витрат родини за певний період (місяць, рік).

Права споживачів закріплені Конституцією України.

Стаття 42. «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів».

У **статті 50** головного закону України встановлено: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена».

Захист прав споживачів забезпечується також Законом України «Про захист прав споживачів». Цей Закон регулює відносини між споживачами товарів (робіт, послуг) та виробниками, виконавцями, продавцями різних форм власності, а також встановлює права споживачів.

Про що інформує етикетка товару

Принесіть на урок упаковку будь-якого харчового продукту, наприклад, придбаного в шкільному буфеті соку чи печива, і проаналізуйте, чи дотримали виробники право споживача на своєчасну, повну і достовірну інформацію про товар. Порівняйте вимоги закону щодо відомостей, які мають бути на етикетці/упаковці та які на ній подано.

Стаття 15. Право споживача на інформацію про продукцію <...> Інформація про продукцію має містити:

- 1) назву товару, найменування або відтворення знака для товарів і послуг, за якими вони реалізуються;
- 3) дані про основні властивості продукції, номінальну кількість (масу, об'єм тощо), умови використання;

- 4) відомості про вміст шкідливих для здоров'я речовин;
- 5) позначку про наявність у складі продукції генетично модифікованих організмів;
- 6) дані про ціну (тариф), умови та правила придбання продукції;
- 7) дату виготовлення;
- 8) відомості про умови зберігання;
- 9) гарантійні зобов'язання виробника (виконавця);
- 10) правила та умови ефективного і безпечного використання продукції;
- 11) строк придатності (строк служби) товару;
- 12) найменування та місцезнаходження виробника.

5. Що означає відкладене споживання.

Для економіки дуже важливим чинником є відкладання частини доходів на майбутнє. Економісти ще називають заощадження відкладеним споживанням.

У масштабах однієї країни тимчасово вільні кошти — заощадження домогосподарств — стають дуже вагомим резервом грошей для розвитку виробництва. Підприємства не завжди одержують такі прибутки, які дозволяють їм модернізувати технології, закупити дороге сучасне обладнання. Для таких цілей підприємствам доводиться брати кредити на тривалий термін.

Здатність банківської системи країни щодо фінансування (кредитування) розвитку економіки безпосередньо залежить від обсягів заощаджених домогосподарствами коштів і розміщених в банках на депозитах, в страхових компаніях, інших фінансових установах.

Зверніть увагу на те, що гроші сховані в скарбничці, у сейфі чи в іншому місці не працюють на економіку. Більше того вони створюють платіжну кризу, оскільки, будучи вилученими з обігу, не сприяють швидкій реалізації товарів і послуг, що, своєю чергою, стримує виробництво.

Ринкова економіка пропонує свій спосіб вирішення цих проблем організацією ринку грошей.

Депозит — це гроші передані банку на зберігання. Передбачає укладання угоди з банком про суму внеску, термін зберігання, розмір відсотку і відкриття депозитного рахунку, на який вносяться кошти.

Домогосподарства формують пропозицію тимчасово вільних грошових коштів. **Позичальники** (це можуть бути й інші домогосподарства, і підприємства) — здійснюють попит на кредитні ресурси.

Посередниками на цьому ринку є банківські установи, трастові, інвестиційні та пенсійні фонди, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди тощо.

Коли ваша родина вкладає гроші в банк, то родина стає кредитором банку, а банк вашим позичальником. Коли родина бере в банку кредит, то ролі міняються: тепер банк буде кредитором, а родина позичальником.

Принципи кредитування в обох випадках одні й ті самі:

- терміновість, тобто гроші надаються в кредит на певний термін;
- поверненість, тобто після закінчення терміну гроші мають бути повернені в повному обсязі;
- платність, тобто за користування грошима слід заплатити певну ціну — відсоток.

Заощадження — частина грошового доходу, яка не використовується на поточне споживання і призначається для задоволення потреб у майбутньому.

Ринок грошей — це ринок, на якому продається і купується особливий товар — гроші, у вигляді кредитів, формуються попит, пропозиція та ціна на цей товар.

Як заробити на грошовому ринку?

Найбільш поширеним способом заробити гроші на грошах є розміщення їх у банку на депозиті. Депонуватися (розміщуватися в банківській установі) можуть не тільки гроші. Вкладом можуть бути цінні папери, внески, платежі, дорогоцінні метали і навіть нерухомість.

Різновиди депозитів:

- за видами грошей: вклади в національній та іноземній валюті, мультивалютні;
- за терміном: короткострокові та довгострокові;
- за механізмом нарахування відсотків: прості та складні;
- за цілями: накопичувальні, ощадні, розрахункові тощо.

Механізм нарахування відсотків на банківський вклад передбачає певний спосіб обчислення кінцевої суми.

Якщо відсотки кожного періоду нараховуються тільки на первісну суму вкладу, такі відсотки називаються простими:

$$FV = PV(1 + i \times n),$$

де: FV — майбутня сума грошей;

PV — сьогоднішня сума грошей;

i — ставка відсотку за відповідний період;

n — кількість нарахувань відсотків за період дії угоди.

Якщо відсоток нараховується на первісну суму з урахуванням відсотків попереднього періоду, такий спосіб називається складними відсотками.

Банки іноді називають такі вклади — депозитами з капіталізацією. Тобто відсотки кожного періоду додаються до первісної суми, а наступного періоду відсоток обчислюється на збільшену суму вкладу:

$$FV = PV(1 + i)^n.$$

Кредит — певна сума грошей, взята в позику на певний термін з умовою повернення та сплати відповідної винагороди-відсотка.

У сучасному світі багатьом людям доводиться час від часу відчувати потребу в придбанні таких речей, які за своєю вартістю значно перевищують поточні доходи. Відповідно для купівлі потрібно або тривалий час відкладати гроші для накопичення необхідної суми, або купувати в кредит.

Банківські установи зацікавлені у видачі якомога більшої кількості кредитів, оскільки на цих операціях заробляють свої прибутки.

Але брати чи не брати кредит — вирішувати доводиться кожній людині самостійно. Для прийняття правильного рішення щодо позичання грошей потрібно брати до уваги декілька важливих моментів.

1. Додаткові угоди. Крім того, що позичена сума потребує оплати відсотків, разом з оформленням кредиту на нерухомість, автомобіль чи дуже коштовні товари, банківські установи також укладають угоди застави та угоди страхування самого предмета, на який береться кредит. Тим самим банки страхують себе від виникнення певних форс-мажорних обставин, які не дадуть їм повернути позичені суми, або від неплатоспроможності клієнта. Таким чином вартість позики може бути значно вищою, аніж було оголошено при оформленні кредиту.

2. Супутні витрати. Оформлення всіх цих документів також потребує супутніх витрат: оплату послуг нотаріуса, страхових компаній, експертів тощо, що також збільшує вартість кредиту.

3. Порухення графіку погашення. Повернення частки позиченої суми разом з відсотками оформлюється банком у вигляді графіка погашення кредиту як правило рівними сумами щомісячно. Це питання фінансової дисципліни, оскільки пропущений платіж супроводжується збільшенням відсоткової ставки, штрафами тощо.

4. Ризики. Довготермінові кредити на термін понад 3 роки більш ризиковані, оскільки в цей час може змінитися курс валют (якщо позика в іноземній валюті), купівельна спроможність грошей, вартість застави.

5. Обмеження в розпорядженні заставним майном. Майно, на яке укладена угода застави при оформленні кредиту не може бути продане, подароване, отримане у спадщину без дозволу банку, поки не погашено кредит.

Ще одним способом накопичити гроші є **страхування**.

Зазвичай, застрахована особа, уклавши договір (поліс) зі страховою компанією, регулярно вносить певні суми на рахунок компанії, формуючи грошовий фонд. У сімейному бюджеті ці суми відображатимуться в розділі «Витрати».

Страхова компанія інвестує отримані від клієнтів гроші у банківські депозити, або у прибутковий бізнес з тим, щоб вони не знецінювалися і накопичувалися упродовж усього терміну дії угоди.

Застрахуватися можна від багатьох негативних подій: від втрати життя і здоров'я внаслідок нещасного випадку, від стихійних лих, пожеж, від завдання шкоди іншим особам тощо.

Медичне страхування

У розвинених країнах світу поширене медичне страхування. Сплата регулярних внесків дає гарантію застрахованій особі, що у випадку її захворювання необхідні для лікування медичні

послуги будуть оплачені повністю або частково страховою компанією. В Україні медичне страхування здійснюється виключно на добровільних засадах і не дуже поширене. З проведенням реформи системи охорони здоров'я таке страхування стає необхідним для кожної людини, а отже, і в сімейному бюджеті доведеться враховувати страхові внески.

Висновки

Домогосподарства є важливою частиною функціонування економіки країни. В економічних відносинах вони виступають одразу і власником благ, і їх споживачем. Фактично рівень купівельної спроможності домогосподарств є показником рівня заможності країни. Рациональне ведення бюджету домогосподарства дозволяє уникнути зайвих витрат, заощадити і в такий спосіб отримати ресурси для важливих покупок.

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що таке ринок як економічне поняття?
- Що таке ринкова система?
- Поясніть, що таке кругообіг у ринковій економіці.
- Що таке попит та пропозиція? Як вони пов'язані між собою?

2.Узагальнення:

- Що таке домогосподарство?
- Якими є економічні функції домогосподарства?
- Як рівень споживання домогосподарств впливає на економіку?
- Що ви знаєте про права споживачів?

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 186 - 193 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Яким має бути бюджет домогосподарства» .

Запитання та завдання

- 1.Що таке домогосподарство?
- 2.Якими є економічні функції домогосподарства?
- 3.Як рівень споживання домогосподарств впливає на економіку?
- 4.Що ви знаєте про права споживачів?
- 5.Спробуйте скласти власний перелік порад обачного споживача.
- 6.Із чого складається бюджет домогосподарства?
- 7.Якою є функція заощаджень у бюджеті домогосподарства?
- 8.Як ви розумієте ідею раціонального споживання?
- 9.Поясніть, як ви розумієте епіграфи до теми. Чи погоджуєтеся ви з ними? Чому?

10.3а допомогою пошукових систем знайдіть в Інтернеті інформацію про бюджети домогосподарств в Україні та країнах різного рівня розвитку. Порівняйте їх. Результати подайте у вигляді повідомлення або презентації.

11. Напишіть есе на тему «Яким має бути бюджет домогосподарства».

Лекція № 26

навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Підприємство

Мета заняття: Студент/студентка досліджує внесок підприємців у досягнення людства. Студент/студентка розуміє відмінність між доходами і прибутками. Студент/студентка діє, визначаючи шляхи узгодження інтересів підприємця і суспільства.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Хто такий підприємець. 2. Прибуток чи дохід. 3. Якими є права та обов'язки підприємця. 4. Відповідальність підприємця.
4 Заключна частина:Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

22. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
23. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс,рівень стандарту):підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
24. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

При вивченні цієї теми розглянемо визначення ознак підприємницької діяльності та її значення для економіки, відтак, з'ясуємо права і обов'язки підприємця та його відповідальність перед суспільством. Полегшить ваше розуміння теми вивчення таких базових понять, як: підприємництво, підприємницькі ризики, прибуток, соціальна відповідальність підприємців.

1. Хто такий підприємець.

ПІДПРИЄМЕЦЬ	НАЙМАНИЙ ПРАЦІВНИК
Гідний дохід	Фіксована зарплата
Робочий час - 24 години на добу	Робочий час – 8 годин на добу

Проаналізуйте подану інформацію. Методом мозкового штурму визначте, які ще переваги та виклики можуть бути у підприємця та найманого працівника.

Людина з будь-якою освітою і професійною підготовкою час від часу постає перед вибором: працювати за наймом чи розпочати власний бізнес? Упродовж всього дорослого життя це питання виникає у кожного. Деякі відповідають на це питання однозначно — краще працювати на себе. Таких людей називають бізнесменами або підприємцями. Соціологи та економісти вважають, що підприємливість — дуже рідкісний виробничий ресурс, який притаманний лише 7–10 % населення. Тому він є таким цінним.

З попередніх тем вам відомо, що підприємці виконують важливі функції, а саме:

- організовують виробництво товарів і послуг;
- створюють робочі місця;
- впроваджують науково-технічні досягнення у виробництво;
- платять податки державі.

Підприємництво — самостійна, ініціативна, систематична, здійснювана на власний ризик діяльність з виробництва товарів, надання послуг та виконання робіт (господарська діяльність) з метою одержання прибутку. (Стаття 4 Господарського кодексу України).

Але найбільш значущою функцією підприємців є здатність брати на себе відповідальність. Особливо це набуває ваги під час початку виробництва принципово нових товарів, з якими ще не знайомі споживачі, використання сучасних технологій або відкриття нових ринків збуту. Щоразу підприємець ризикує не тільки можливістю втратити капітал, вкладений у бізнес, але й втратою часу, здоров'я, репутації тощо.

Головною умовою здійснення підприємницької діяльності в Україні є її державна реєстрація.

Державна реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності — це юридична процедура отримання у відповідних державних органів влади свідоцтва про право здійснювати підприємницьку діяльність.

Здійснюється ця процедура Державним реєстратором на підставі поданих громадянином юридичних документів. Після реєстрації підприємцю видається Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи підприємця чи юридичної особи підприємства і внесенням даних про цього суб'єкта в Єдиний реєстр підприємств, організацій та установ України (ЄДРПОУ).

Офіційно зареєстровані суб'єкти підприємницької діяльності можуть бути класифіковані за такими критеріями:

- За організаційно-правовою формою:
 - ФОП – фізична особа підприємець
 - Юридична особа – приватне підприємство, державне підприємство. Повне товариство, Товариство з обмеженою відповідальністю.
- За розміром:

- Мале
- Середнє
- Велике
- За видом діяльності:
 - Виробничі
 - Комерційні
 - Фінансові
 - Посередницькі

«Підприємець — революціонер в економіці. Прибуток для нього — лише символ успіху. Головне — вступити на незвіданий шлях там, де закінчується звичний порядок».

Йозеф Шумпетер

2. Прибуток чи дохід.

У темі «Домашнє господарство як власник і споживач» ви з'ясували, що більшість населення отримує доходи від використання наявних ресурсів. З погляду економічної науки здатність до підприємництва — теж ресурс, який має приносити дохід. Однак для підприємця поняття прибуток і дохід не абсолютно тотожні. Оскільки для здійснення своєї діяльності підприємець залучає не тільки свої здібності, а ще й інші ресурси — земельні ділянки, приміщення, обладнання, працівників і відповідно несе й певні втрати, то його прибуток не дорівнює доходу. У його розпорядженні залишається тільки частина доходу після оплати всіх витрат і перерахування податків в бюджети всіх рівнів. Саме ця частина доходу називається прибутком.

Ознайомтеся із наведеними ситуаціями та визначте, які види доходу є підприємницьким прибутком?

- 1) дохід вашої мами за оренду житла, що дісталася у спадщину;
- 2) дивіденди, які отримав акціонер підприємства;
- 3) дохід пенсіонерки, що продала на вокзалі кошик суниць;
- 4) різниця між доходом і витратами власника майстерні з ремонту взуття;
- 5) дохід власника авто, який підвіз попутника з одного міста до іншого;
- 6) дохід, який отримав лікар від пацієнта на знак подяки за операцію;
- 7) дохід власника банківського депозиту.

Прибуток — це кошти за вирахуванням податків, собівартості продукції та інших витрат.

3. Якими є права та обов'язки підприємця.

Відповідно до Господарського кодексу України та інших законів України підприємець має і права, і обов'язки, а також несе адміністративну і кримінальну відповідальність за дії і наслідки власної господарської діяльності.

Обов'язки підприємця	Права підприємця
✓ забезпечити належні і безпечні умови праці працівникам; ✓ забезпечити оплату праці не нижчу від визначеної законом та її своєчасну виплату; ✓ забезпечити інші соціальні гарантії, включаючи соціальне й медичне страхування та соціальне забезпечення; ✓ вести фінансовий облік та сплачувати податки; ✓ не завдавати шкоди довкіллю; ✓ дотримуватися законодавства України; ✓ не порушувати права та законні інтереси інших.	✓ вільний вибір видів діяльності; ✓ вибір постачальників та споживачів продукції; ✓ самостійне формування програми діяльності; ✓ залучення ресурсів; ✓ встановлення цін на продукцію; ✓ розпорядження прибутком та іншим майном; ✓ організація внутрішньої структури бізнесу та створення філій; ✓ вільний найм працівників; ✓ здійснення зовнішньоекономічної діяльності; ✓ державна підтримку

Існують певні обмеження для осіб, що планують розпочинати власну справу, від цілковитої заборони займатися виготовленням певної продукції (послуг) до часткового обмеження. Приватним підприємцям забороняється, наприклад, виробництво зброї, вибухових чи отруйних речовин, наркотичних та психотропних засобів, виготовлення державних знаків.

Здійснення інших видів діяльності обумовлюється спеціальними дозволами — **ліцензіями**.

Ліцензія — це дозвільний документ, що видається Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом виконавчої влади, згідно з яким його власник має право на здійснення певного виду підприємницької діяльності, що потребує такого дозволу.

Наявності ліцензії потребує не будь-яка підприємницька діяльність, а тільки та, що зазначена в Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Як правило, це такі види виробничої діяльності, які можуть вплинути на життя та здоров'я людей, безпеку населення та безпеку держави. Видання ліцензій передбачає перевірку підприємця та його працівників на здатність забезпечити безпеку споживачам, суспільству і державі.

Також держава встановила коло осіб, яким заборонено здійснювати підприємницьку діяльність, це — недієздатні особи; народні депутати; посадові і службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування; військовослужбовці; судді, працівники прокуратури, правоохоронних органів; особи, яких суд обмежив у праві займати певні посади чи займатися певною діяльністю (впродовж терміну такого обмеження); особи, засуджені за корисливі злочини (до зняття чи погашення судимості).

4. Відповідальність підприємця.

Не завжди інтереси підприємців і суспільства загалом збігаються. Саме тому сьогодні проводиться багато дискусій щодо відповідальності бізнесу перед місцевим населенням, громадою.

Виокремлюють чотири основних типи соціальної відповідальності бізнесу.

Економічна — включає створення робочих місць і сплату податків для підтримки життєдіяльності держави.

Юридична відповідальність передбачає дотримання бізнесом місцевих і міжнародних законів.

Етична відповідальність вимагає дотримання співробітниками і компанією загалом загальнолюдських норм поведінки у взаєминах один з одним, конкурентами, державою і суспільством.

Добровільна — інвестування у проекти, що приносять значну користь суспільству, але не мають прямої віддачі. Це захист навколишнього середовища, інвестиції у здоров'я та грамотність населення, інфраструктуру, боротьбу з бідністю і т. ін.

Соціальна відповідальність бізнесу — це добровільний внесок бізнесу у розвиток суспільства в соціальній, економічній та екологічній сферах, пов'язаних з основною діяльністю компанії

Висновки

Підприємництво є одним з ефективних способів отримання доходів. Також приватне підприємництво є неодмінною умовою існування ринкової економіки. Підприємці, певним чином подібно до держави, можуть спрямовувати частину своїх прибутків для підтримки соціально незахищених верств населення — це є складовою поняття соціальної відповідальності бізнесу. Держава має створювати умови для ведення бізнесу, оскільки це сприяє і її збагаченню.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке домогосподарство?
- Якими є економічні функції домогосподарства?
- Як рівень споживання домогосподарств впливає на економіку?
- Що ви знаєте про права споживачів?

2.Узагальнення:

- .Що таке підприємництво?
- Якою є головна мета підприємництва?
- Які принципи ведення бізнесу закладено в українському законодавстві?
- Назвіть економічні функції підприємців.

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 194 - 199 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Класифікація підприємств» .

Запитання та завдання

- 1.Що таке підприємництво?
- 2.Якою є головна мета підприємництва?
- 3.Які принципи ведення бізнесу закладено в українському законодавстві?
- 4.Назвіть економічні функції підприємців.
- 5.Поміркуйте, який вплив має розвинене підприємництво на суспільний розвиток країни?
- 6.У який спосіб підприємці можуть реалізувати свою соціальну відповідальність?
- 7.Як здійснення соціальної допомоги сприяє отриманню прибутку підприємцями?

8. Яким чином держава забезпечує правовий захист бізнесу?
9. Як, на вашу думку, ефективна судова система пов'язана з розвитком у країні підприємництва?
10. Як в епіграфах до теми відображено особливості підприємництва? Яким є ваше ставлення до цих тверджень?
11. Проведіть інтерв'ю з двома-трьома підприємцями в Україні. З'ясуйте спільне й відмінне в тому, як вони ведуть бізнес. Результати подайте у вигляді повідомлення або презентації.

Лекція № 27

навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Ринок праці*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує попит і пропозицію на ринку праці. Студент/студентка розуміє власні потреби у професійній підготовці. Студент/студентка діє, визначаючи розмір заробітної плати.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Хто є дійовими особами на ринку праці. 2. Як визначається рівень оплати праці.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

25. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
26. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
27. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Починається вивчення цієї теми з визначення того, хто і що продає на ринку праці. Наступним кроком буде з'ясування чинників, які впливають на формування заробітної плати, як ціни, що узгоджує інтереси роботодавців і працівників. Ключовими поняттями теми є: ринок праці, ставка зарплати, сума зарплати.

1. Хто є дійовими особами на ринку праці.

Ми добре знаємо собі ціну. І вона завжди вища за нашу зарплату.

Невідомий автор

Зрештою вільна праця обходиться дешевше, ніж невільна.

Адам Сміт

Серед ваших знайомих чи однокласників є такі, що мають прізвища Гончар, Коваль, Бондар, Колодій, Швець та інші? Всі знають, що ці прізвища представляють назви професій, які колись були дуже важливими і почесними. А які професійні послуги користуються попитом зараз? Складіть топ 10-ти професій, які, на ваш погляд, є престижними сьогодні. Обґрунтуйте своє рішення.

Ринок праці належить до ресурсних ринків. Це ринки на яких продавцями є домогосподарства, а покупцями — підприємства. Представники домогосподарств — віком від 15-ти і до 70-ти років — працездатні особи, що мають певну освіту і професійну підготовку, пропонують на цьому ринку свої професійні послуги праці.

Індивідуальною робочою силою називають сукупність фізичних та духовних якостей людини, які використовують у процесі виробництва товарів і послуг.

Підприємства, організації, установи усіх форм власності, що мають вільні робочі місця — вакансії, купують послуги праці, наймаючи на роботу працівників.

Як і на будь-якому іншому ринку, на ринку праці для полегшення обміну діють різноманітні посередники, основним завданням яких є збір та поширення інформації про наявні робочі вакансії, наприклад, Державна служба зайнятості, приватні агенції з працевлаштування. Роботодавці і шукачі роботи можуть скористатися послугами цих посередників, а можуть укласти трудові угоди без їхньої участі. Ціною на ринку праці є ставка зарплати.

Важливою умовою формування й функціонування ринку праці є відповідність працівника вимогам робочого місця, а запропонованого місця — інтересам працівника. Часто можна почути, що для того щоб отримати робоче місце, працівник повинен мати певний рівень професійної кваліфікації, бути спеціалістом у своїй справі. Насправді ці терміни позначають дещо різні речі. Отже,

Професія — рід трудової діяльності, що вимагає певної підготовки (учитель, психолог, менеджер, лікар тощо). У межах кожної професії в результаті розподілу праці виділяють спеціальності, пов'язані з виконанням більш вузького кола функцій. Таким чином, спеціальність — вид занять у межах однієї професії, що потребує конкретних знань, умінь і навичок, набутих завдяки фаховій освіті, які забезпечують вирішення окремих професійних завдань (наприклад менеджер із персоналу, менеджер із маркетингу).

Щодо кваліфікації розрізняють кваліфікацію роботи і кваліфікацію працівника. Кваліфікація роботи — це сукупність вимог до того, хто має виконувати роботу. Кваліфікація працівника —

це ступінь професійної підготовки, представлений сукупністю набутих людиною професійних якостей. Кваліфікація працівника визначається такими чинниками, як: рівень загальних і спеціальних знань; стаж роботи на цій або аналогічній посаді.

Посада — формально закріплене місце працівника в трудовому колективі, яке передбачає виконання певних посадових обов'язків.

Кваліфікаційні групи

Назва кваліфікаційної групи	Загальна характеристика
Спеціалісти вищої кваліфікації	Вища спеціальна освіта та значний практичний досвід роботи за фахом (понад п'ять років)
Спеціалісти середньої кваліфікації	Вища або середня спеціальна освіта та деякий практичний досвід роботи
Спеціалісти-практики	Відсутність спеціальної освіти, але значний досвід практичної роботи
Висококваліфіковані робітники	Середня спеціальна освіта (два-три роки), значний досвід практичної роботи на найбільш складних ділянках
Кваліфіковані робітники	Середня спеціальна освіта (один-два роки) та чималий досвід роботи
Малокваліфіковані робітники	Спеціальна підготовка (від трьох місяців до року), незначний досвід роботи
Некваліфіковані робітники	Відсутність спеціальної підготовки та досвіду практичної роботи

Якби ринок праці був абсолютно вільним і досконало конкурентним, то при взаємодії попиту, що здійснюють роботодавці на послуги праці певного виду, та пропозиції, що здійснюють особи з відповідною професійною підготовкою, встановлювалася би така ставка зарплати, яка врівноважувала б інтереси і роботодавця і найманого працівника.

Однак сучасні ринки праці не є абсолютно вільними і конкурентними з деяких причин:

- ринки праці є регульованими державою, оскільки усі виробничі відносини законодавчо затверджені в Трудовому кодексі та інших державних актах (наприклад, держава встановлює мінімальний рівень заробітної плати, менше від якої не можна оплачувати роботу навіть некваліфікованому працівнику);
- ринки праці часто бувають монополізовані, наприклад, містоутворююче підприємство є єдиним покупцем послуг праці для мешканців;
- працівники певних професій об'єднуються у професійні спілки для захисту своїх інтересів і можуть спільно вимагати підняття ставок зарплати, надбавок, зміни умов праці тощо.

Ринок праці — це система суспільних відносин, пов'язаних із наймом і пропозицією праці, також це — економічний простір (сфера працевлаштування), де взаємодіють покупці та продавці послуг праці.

Вакансії — вільні робочі місця на підприємствах, в організаціях та установах, для яких роботодавці шукають працівників.

Ставка зарплати — сума винагороди за послуги праці, що сплачується або за одиницю робочого часу, або за нормовану кількість виробленої продукції (роботи).

2. Як визначається рівень оплати праці.

Виокремлюють дві основні форми оплати праці: погодинну і відрядну.

ПОГОДИННА	ВІДРЯДНА
Сума зарплати (СЗП) обчислюється залежно від кваліфікації і фактично відпрацьованого часу	Сума зарплати (СЗП) залежить від обсягів виготовленої продукції
$\text{СЗП} = \text{ставка зарплати за одну годину} \times \text{відпрацьований час}$	$\text{СЗП} = \text{нормативна ставка зарплати} \times \text{обсяг} \times \text{виготовленої продукції}$
Ставка зарплати встановлюється за одну годину	Ставка зарплати встановлюється у вигляді норми плати за певну кількість продукції

За наведеним механізмом нараховується основна заробітна плата.

Однак кожен працівник може отримувати ще й додаткову заробітну плату, яка нараховується до основної у вигляді премій, різних надбавок тощо. Таким чином кінцева сума нарахованої зарплати може бути значно більшою, аніж за основним окладом, і різною, навіть у працівників, що виконують однакову роботу.

На руки працівник отримує зарплату за вирахуванням всіх податків та обов'язкових платежів, така кінцева сума оплати називається отриманою або чистою зарплатою.

Окрім зарплати, підприємства своїм працівникам можуть пропонувати також соціальний пакет.

Базовий соціальний пакет	Мотиваційний соціальний пакет	Компенсаційний соціальний пакет
• забезпечення необхідних для виконання роботи умов праці, передбачених законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін; • загальнообов'язкове державне соціальне страхування; • виплата в повному розмірі належної працівнику заробітної плати; • надання соціальних пільг і гарантій, передбачених колективним договором, угодою.	• забезпечення здоров'я (оплата особистої медичної страховки або лікування); • розвиток корпоративної культури (оплата дрес-коду, представницькі витрати); • навчання, підвищення кваліфікації; • відпочинок та розваги; • мотивація праці (премії, бонуси тощо).	• охоплює відшкодування особистих витрат, пов'язаних з роботою: на мобільний зв'язок, на транспорт, оренду чи придбання житла в іншому місті та ін.).

Заробітна плата — сума, що сплачується найманому працівнику за певний період.

Соціальний пакет — соціальні послуги, що надає роботодавець найманому працівнику понад оплату праці

Висновки

Наймана праця — один із найпоширеніших способів отримання доходів. На ринку праці людина, що прагне стати найманим працівником, продає товар «робоча сила». Покупцем цього товару виступає її роботодавець, ціною — заробітна плата.

Ринок праці підпорядковується законам ринкової економіки. Найманих працівників можна класифікувати за професією та спеціальністю, рівнем кваліфікації. Останній чинник значно впливає на ціну робочої сили конкретного найманого працівника.

Питання та завдання до контролю знань

1.Вступного:

- Що таке підприємництво?
- Якою є головна мета підприємництва?
- Які принципи ведення бізнесу закладено в українському законодавстві?
- Назвіть економічні функції підприємців.

2.Узагальнення:

- Що є товаром на ринку праці?
- Дайте визначення поняття «індивідуальна робоча сила».
- У який спосіб оформлюються відносини між найманим працівником та роботодавцем?

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 200 - 205 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Дисциплінарна відповідальність» .

Запитання та завдання

- 1.Що є товаром на ринку праці?
- 2.Дайте визначення поняття «індивідуальна робоча сила».
- 3.У який спосіб оформлюються відносини між найманим працівником та роботодавцем?
- 4.Які обов'язки має роботодавець відносно найманого працівника та найманий працівник — відносно роботодавця?
- 5.Як на ринку праці формується ціна на робочу силу — зарплата?
- 6.Чим професія відрізняється від спеціальності?
- 7.Як визначають кваліфікацію працівника?
- 8.Прокоментуйте епіграфи до теми. Які ви поділяєте, а які — ні? Чому?
- 9.За допомогою пошукових систем знайдіть в Інтернеті інформацію про те, які професії є найбільш популярними в сучасній Україні та в декількох інших країнах (за вашим вибором). Поцікавтеся перспективними потребами ринку праці в цих країнах. Результати подайте у вигляді повідомлення або презентації.
10. Напишіть есе на тему «Якою я бачу свою майбутню професію?»

Лекція № 28

навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Лобіювання інтересів та корупція*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує прояви корупції у повсякденному житті. Студент/студентка розуміє наслідки корупції для суспільства. Студент/студентка діє: знайомимосся із роботою системи державних закупівель «ProZorro».

Література

28. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
29. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
30. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Тема присвячена з'ясуванню відмінностей між поняттями «законний захист власних інтересів» і корупція. Проаналізовано випадки корупції та розглянуто її наслідки для економіки і суспільства загалом. Вивчення ключових понять полегшить ваше розуміння причин, видів і проявів корупції: корупція, хабар, конфлікт інтересів, превенція.

1. Що таке корупція.

В уряді реформаторів мають бути три людини, яких усі зневажатимуть. Один має садити всіх, хто краде. Другий — знищувати перепони. Третій — прикривати всіх політично.

Каха Бендукідзе

Ніщо так не збільшує суми хабарів, як боротьба з корупцією.

Народний афоризм

Про корупцію в уряді завжди повідомляють у минулому часі.

Закони Мерфі

Корупція — негативне суспільне явище, яке проявляється у злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їхніх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення.

Захист інтересів є усталеною практикою демократичної держави та невід'ємною частиною громадської та бізнес-діяльності. Але без наявності належного законодавчого поля та відповідного контролю захист інтересів може вийти за рамки закону та перетворитись на корупцію.

У більшості країн світу, в тому числі в Україні, такі дії є протизаконними, на відміну, від адвокації чи навіть лобіювання.

Корупція дозволяє посадовій особі отримати неправомірну (нечесну) вигоду від використання наданих їй службових повноважень та можливостей.

У багатьох енциклопедіях та словниках визначення корупції надається як дослівний переклад з латинської «corruption» — «корозія, роз'їдання, руйнування».

Кожне із визначень від найпростішого до найскладнішого, означає, загалом, одне і те саме — це, з одного боку, незаконні дії державної посадової особи, яка приймає, випрошує або вимагає гроші чи інші винагороди від громадян чи бізнесу, а з іншого, це дії громадян, які пропонують з власної ініціативи таким посадовим особам винагороду з метою оминати закон та отримати для себе перевагу або іншу особисту вигоду.

Найбільшим проявом корупції є хабарництво, коли чиновник за гроші чи за якесь інше «заохочення» робить те, чого не має права робити, чи, навпаки, не робить того, що мусив би зробити відповідно до своїх посадових обов'язків.

Як же можуть виглядати корупційні діяння?

Ось кілька прикладів таких дій, коли гроші (хабарі) чи інші «подяки-подарунки» надаються:

- як компенсація у лікарнях чи університетах, де «дякують» лікарю або викладачу, нерідко ставлячись до цього як до прояву людяності та «плати за його важку працю». Цей вид корупції хабарники виправдовують
- як джерело компенсації низьких заробітних плат;
- як засіб уникнення відповідальності, коли громадяни самі порушили закон і їх переслідують правоохоронні органи та суд;
- як засіб подолання бюрократичних перепон, коли хочеться прискорити якусь процедуру, оскільки це дозволяє зберегти час та ефективно вирішити питання;
- як засіб отримання переваги при веденні свого бізнесу. Коли громадяни-підприємці хочуть гарантовано отримати доступ до державних ресурсів, надаючи послуги, що оминають конкурсні процедури.

Паспорт «по знайомству».

Громадянину Володимиру Нетребченко необхідно оформити потрібний йому документ — закордонний паспорт для подорожі в іншу країну — і це можна зробити лише у сервісному центрі або відділенні Державної міграційної служби.

За законом, процедура має тривати не більше 20 робочих днів, але на практиці вона затягується. Громадянин В. Нетребченко вирішує заплатити знайомому державному службовцю додаткову суму за прискорення оформлення документа.

Державний службовець бере кошти і громадянин В. Нетребченко невдовзі отримав необхідний документ.

2. Чому корупція несе загрозу.

Кожна людина хоче жити краще і сподівається на краще життя у своїй країні.

Корупція — це багатоліке зло, яке приймає різноманітні форми та завдає шкоди скрізь і кожному. Чому вона позбавляє нас шансів на краще життя?

Корупція воює на боці ворога	через корупцію армія не отримує достатньо коштів, а люди, які змушені були покинути власні будівлі на Сході України, не отримують належну допомогу
Корупція відлякує інвесторів	інвестиції, які могли б створити нові робочі місця не йдуть до країни, оскільки не забезпечено рівних та прозорих умов для ведення бізнесу та не захищені права власності
Корупція вбиває	аварійні будівлі, які допущені до експлуатації завдяки хабарам, призводять до загибелі людей; нетверезі водії, що відкуповуються від відповідальності, вбивають людей
Корупція зменшує шанси на освіту	обдарована молодь обмежена у вступі до провідного ЗВО (закладу вищої освіти); хабарництво викладачів ЗВО при прийомі іспитів та курсових робіт за гроші знижує якість підготовки фахівців
Корупція краде	сплачені податки осідають в кишенях корупціонерів, а не спрямовуються на розбудову важливих для громадян та їхніх дітей установ (поліклінік, дитячих садків, шкіл) та надання якісних послуг населенню.

Сінгапур без корупції

Сінгапур, невеличка країна у Південно-Східній Азії, за 20 років збільшила своє багатство у 15 разів. Що стало головною рушійною силою? Творець цього «сінгапурського економічного дива» Лі Куан Ю був твердо переконаний, що це вдалося лише тому, що була переможена корупція. Він казав: «Корупція здатна роз'їсти будь-яку систему, незалежно від філософії чи ідеології, адекватності уряду чи географічного розташування».

На сьогодні Сінгапур традиційно входить до десятки найменш корумпованих у світі країн та є єдиною країною Азії, що демонструє подібну динаміку (дані Індексу сприйняття корупції Трансперенсі Інтернешнл станом на 2017 рік). Такий результат є свідченням цілеспрямованості, відданості та нульової толерантності до корупції в країні.

Корупція має ще більш значущі негативні наслідки для суспільства: хабар непомітно, а подекуди і виразно, розхищує суспільні норми поведінки й моралі.

Лобізм — цілеспрямований вплив груп осіб або різноманітних організацій, що представляють інтереси якоїсь частини економічно потужних прошарків суспільства, на рішення законодавчих органів із метою отримання користі. Представників зацікавлених груп називають лобістами, а їхні групи — лобі. Також іноді лобізм називають «публічною адвокацією».

Лобізм поділяють на легальний (виступи на слуханнях у парламенті, розробка документів, особисті зустрічі, формування громадської думки, здійснення й поширення результатів соціологічних досліджень тощо) та нелегальний (фінансування виборчих кампаній «своїх людей», усування незгодних різними шляхами, прямий підкуп посадових осіб тощо). Легальний лобізм не порушує чинних законів, нелегальний — ототожнюється з корупцією.

Легальний лобізм просуває інтереси окремих осіб чи організацій, що відповідають загальнонаціональним інтересам і мають важливе значення для економіки всієї країни. Таке лобіювання здійснюють спеціальні структури — рухи, ліги, асоціації, союзи, діяльність яких оцінює та контролює громадськість завдяки доступу до інформації про їхню роботу. Такі лобістські групи намагаються оприлюднити свої наміри з метою залучення на свій бік широкої громадської думки. Також між ними існує конкуренція, що дозволяє їм контролювати одна одну, апелюючи в разі необхідності до мас-медіа громадськості.

Ставлення до лобізму в різних країнах відрізняється. У США та Канаді він регулюється спеціальними законами, у Франції — вважається незаконним, в Індії — прирівнюється до корупції. В Україні не існує законів, що регулюють лобістську діяльність, хоча є пропозиції про необхідність прийняття відповідного закону.

В Україні діє Закон «**Про запобігання корупції**», який містить усі необхідні норми для усунення подібних корупційних ризиків. Однак будь-який закон, навіть найкращий, не забезпечить дотримання законності без активної громадянської позиції кожного з нас, яка виключить можливість корупційних порушень.

Завдання щодо подолання корупції в Україні включені до усіх стратегічних документів — як внутрішніх (Коаліційна угода між парламентськими фракціями, Стратегії та річні програми дій Уряду), так і міжнародних (Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та Порядок денний її імплементації, Програма співробітництва з Міжнародним Валютним Фондом тощо).

Суттєве зниження корупції є однією із ключових умов, за якими оцінюються перспективи інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) та отримання міжнародної фінансової допомоги, зокрема кредитування від Міжнародного Валютного Фонду (МВФ). Виконання низки зобов'язань в імплементації антикорупційної реформи вже зробило можливим лібералізацію візового режиму між Україною і ЄС та безвізові подорожі українців до більшості країн Європи.

Трагічні наслідки корупції

Корупція небезпечна не лише тим, що завдає економічної шкоди. Подекуди корупційні діяння становлять безпосередню загрозу здоров'ю або навіть життю людини. Розглянемо декілька прикладів і визначимо, яку саме загрозу становлять описані нижче корупційні дії.

- ✓ Підприємець платить службі пожежного контролю за фіктивний акт протипожежної безпеки
- ✓ Поліцейський, беручи хабара, відпускає порушника.
- ✓ Лікар лікує лише тих хворих, які певним чином йому віддячилися.

Міжнародні антикорупційні рейтинги та індекси

2017 року Україна посіла 131-ше місце з-поміж 176-ти країн у рейтингу сприйняття корупції, визначеному компанією «Трансперенсі Інтернешнл» (Transparency International). Це місце розділили з нею Росія, Казахстан, Іран і Непал. Таке низьке місце є дуже незадовільним для України, яка обрала для себе вектор європейської інтеграції, оскільки більшість країн ЄС посідають місця вгорі рейтингу.

Найменш корумпованими країнами «Трансперенсі Інтернешнл» називає Данію, Нову Зеландію, Фінляндію, Швецію, Норвегію, Сінгапур, Нідерланди, Канаду й Німеччину.

Джерело: <https://ua.censor.net.ua/n424781>.

3. Корупційні ризики та протидія корупції.

Шляхи подолання корупції:

- ✓ ПРОЗОРИСТЬ
- ✓ ПІДЗВІТНІСТЬ

✓ ДОБРОЧЕСТНІСТЬ

Щоб рівень життя покращувався, треба протидіяти корупції. Протидія корупції не зводиться лише до того, щоб «посадити хабарників». Це ціла система різноманітних законів та дій, які мають викоринити корупцію як суспільне явище.

Для цього існує три основні напрями діяльності суспільства та держави: **превенція, санкції, інформування та виховання**.

Тільки злагоджена та ефективна робота усіх цих трьох складових може забезпечити реальний успіх в антикорупційній реформи. Дуже важливо, щоб в країні діяли і застосовувалися закони, які максимально зменшують простір для корупційних дій та гарантують невідворотне покарання для корупціонерів.

Також мають ефективно виконувати свою роботу новостворені спеціалізовані антикорупційні інституції: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Національне агентство України із запобігання корупції (НАЗК).

Саме вони здійснюють контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, виявляють порушення та ініціюють притягнення корупціонерів до відповідальності.

На сьогодні в нашій державі, як і в більшості країн Європи, пріоритетне значення має не боротьба з корупцією, а запобігання їй. Адже не допустити порушення набагато важливіше, ніж думати потім, як виправити наслідки чийхось дій.

Для цього проводиться спеціальна процедура — виявлення корупційних ризиків та їх усунення. Тобто треба зробити так, щоб корупція або не мала сенсу або для неї просто не було місця в суспільстві.

При вчасному виявленні корупційних ризиків ми можемо попередити порушення. Для цього, наприклад, проводяться антикорупційні навчання чиновників або ж встановлюються для них спеціальні обмеження на отримання подарунків, або ж визначаються спеціальні алгоритми їхнього спілкування із громадянами, які звертається за послугою тощо.

Проти корупції разом із «ProZorro»

Під час закупівель за бюджетні гроші дуже важливо забезпечити, щоб купувалися якісні товари за справедливою ціною, щоб не було «відкатів» та нераціонального витрачання бюджетних коштів.

Для цього в Україні створена система державних закупівель «ProZorro». Це — так званий аукціон «на зниження», де на публічні торги виставляється певний товар, послуга за стартовою ціною, а потім учасники на кожному кроці аукціону пропонують більш низьку ціну. Тобто — ціна постійно знижується. Торги тривають до того часу, доки не залишиться лише один учасник, який запропонує найнижчу ціну.

Інформування та виховання — передбачає потребу зміни способу дій громадян та бізнесу таким чином, щоб корупція стала небезпечною та морально неприйнятною.

Недобросовісність — порушення або ж свідоме нехтування чиновників моральними та етичними нормами поведінки.

Конфлікт інтересів — наявність суперечностей між приватними інтересами і повноваженнями, коли чиновник під впливом власного інтересу приймає по суті, незаконне рішення.

Безконтрольність службовця — відсутність належних механізмів оскарження та перевірки діяльності чиновника.

Наявність дискреційних повноважень службовця — можливість чиновника прийняти будь-яке рішення на власний розсуд.

Правонавність (попередження) — запобігання корупційним правопорушенням.

Розслідування та санкції — покарання тих, хто вже вчинив корупційні правопорушення.

Висновки

Лобізм та корупція — неодмінні супутники існування будь-якої держави. Лобізм — цивілізована легальна форма впливу зацікавлених осіб на владні органи. Він, на відміну від корупції, не передбачає збагачення тих осіб, які здійснюють цей вплив.

Корупція виражається в тому, що посадові особи намагаються отримати особисту неправомірну вигоду зі своїх посадових можливостей. Це негативне суспільне явище, що перешкоджає

економічному, суспільному та політичному розвитку держави, завдає їй матеріальних збитків, підриває легітимність влади.

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 206 - 210 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «» .

Запитання та завдання

- 1.Що таке лобізм? Звідки походить його назва?
- 2.На які види можна поділити лобізм?
- 3.Що таке корупція?
- 4.До яких наслідків для суспільства призводить високий рівень корупції у країні?
- 5.Чи може існувати держава, абсолютно вільна від корупції? Відповідь аргументуйте.
- 6.У чому, на вашу думку, полягає відмінність між лобізмом та корупцією?
- 7.Які форми корупції ви можете назвати?
- 8.Які чинники суспільно-політичного та економічного життя країни найчастіше призводять до високого рівня корупції?
- 9.Які, на вашу думку, методи будуть найбільш ефективними для боротьби з корупцією в Україні?
10. У висновках із дослідження про рівень корупції в Україні міжнародної організації «Трансперенсі Інтернешнл» ідеться: «Більшість корупційних практик в Україні відбувається внаслідок мовчазної згоди громадян, які знають про факти корупції, але не збираються про них повідомляти». Чи погоджуєтеся ви із цим твердженням Аргументуйте свою відповідь.
11. Поясніть, як ви розумієте епіграфи до теми.

12. За допомогою пошукових систем знайдіть в Інтернеті інформацію про боротьбу з корупцією в різних країнах світу. Результати подайте у вигляді повідомлення або презентації.

13. Напишіть есе на тему «Як подолати корупцію в Україні?»

Лекція № 29

навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: *Інтеграція та глобалізація*

Мета заняття: Студент/студентка досліджує масштаб і сфери впливу глобалізації, глобальні ризики розвитку людської цивілізації. Студент/студентка розуміє причини та наслідки міграційних процесів в Україні та світі; взаємозалежність життя місцевої громади, України, Європи та світу, суть глобалізації та можливості її впливу на наше життя. Студент/студентка діє, створюючи плакат, присвячений Цілям сталого розвитку в Україні, ведучи аргументовану дискусію про можливості збереження суверенітету національних держав в умовах глобалізації.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. У чому суть глобальних проблем людства. 2. Як міграція впливає на ситуацію у світі та Україні. 3. В чому суть глобалізації. 4. Якими є масштаби глобалізації. 5. Якими є наслідки глобалізації
4 Заклучна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

31. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
32. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.

33. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Тема передбачає дослідження суті і змісту глобальних проблем, аналіз шляхів і можливостей їхнього вирішення, усвідомлення загроз, які стоять перед цивілізацією і необхідності спільних зусиль та важливості внеску кожного для подолання цих загроз. Ви опрацюєте поняття «глобальні проблеми людства», «міграція». Із цієї теми ви дізнаєтеся про вплив глобалізації на розвиток сучасного світу, зможете проаналізувати переваги і недоліки глобалізаційних процесів. Основними поняттями у вивченні теми є глобалізація та антиглобалізм.

1. У чому суть глобальних проблем людства.

Глобалізація глобалізує всі проблеми, і ні одної не зменшить.

Ліна Костенко

Поряд із суцільною глобалізацією та комп'ютеризацією не можна забувати про такі гарні речі в житті, як приготування картоплі чи юшки.

Ангела Меркель

КРАЇНА БЕЗ СМІТТЯ

Мій день у сучасному світі

Ознайомтеся з поданою інформацією, Проаналізуйте свій вчорашній день, перелічіть, якими благами цивілізації ви користувалися, наприклад, електрика, тепла вода, транспорт, папір, тощо.

- З якими викликами для сучасного світу пов'язані ці блага?
- Чи можете Ви від них відмовитися?
- Що потрібно зробити, щоби їх зберегти?

Перед світовою цивілізацією відкрито нові можливості розвитку. Поява нових технологій, подальше освоєння космосу, інші досягнення, які сьогодні є фантазією, а завтра стануть реальністю. Водночас з'являються нові виклики і загрози. Лише в останні десятиліття почали вивчати процеси, що відбуваються у природі й суспільстві з погляду виживання людської цивілізації.

Попередження людству

2017 року понад 15 тис. учених зі 184-х країн підписали документ, що описує глобальні загрози цивілізації — друге «Попередження людству» (перше «Попередження людству» вийшло 1992 року). Головна проблема, на думку авторів документа, — глобальна зміна клімату. Від 1992 року середня температура підвищилася більш ніж на півградуса за Цельсієм, а щорічні викиди вуглекислого газу зросли на 62 %. Також зменшилася кількість лісів, скоротилася кількість риби. «Скоро буде надто пізно, щоб відхилитися від нашої траєкторії падіння», — зауважують вчені. Вочевидь, населення планети Земля стало на шлях відкритої конфронтації з природою. Дослідників турбує та міра шкоди, яку щорічно наносить людина своїм існуванням. Потенційно це може привести до виснаження озонового шару, винищення флори й фауни в океанах, лісах, а також інших негативних для людства наслідків.

Глобалізація — злиття економік різних країн у єдину економічну систему, об'єднання фінансових, товарних та інформаційних потоків у світовому масштабі.

Глобальні проблеми людства — комплекс проблем і ситуацій, що торкаються життєвих інтересів усіх народів світу, характеризуються динамічністю, потребують для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості і від вирішення яких залежить подальший прогрес людства та збереження цивілізації.

Інтеграція — це добровільне об'єднання окремих частин у єдине ціле. Розрізняють вертикальну й горизонтальну; міжнародну й регіональну інтеграцію. Попередником інтеграції є тісне міждержавне співробітництво.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ:

- **Вимагають зусиль усієї світової спільноти**
- **Потребують невідкладних рішень**
- **Торкаються інтересів усіх народів і держав**
- **Мають планетарний, загальносвітовий характер**
- **Загрожують усьому людству**

Глобальні проблеми загалом є закономірним наслідком ситуації, що склалася на планеті Земля на межі XX–XXI ст.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) — міжнародна неурядова організація, яка базується в Женеві. Місією організації є «прагнення до поліпшення стану світу через залучення бізнесу, політичних, академічних та інших лідерів суспільства у формуванні глобальних, регіональних, галузевих завдань».

Щорічна зустріч під егідою Форуму проводиться в Давосі (Швейцарія), щоб обговорити найбільш актуальні питання, що стоять перед світом ТОП-5 найбільш імовірних ризиків для сучасного світу визначають у щорічній «Доповіді про глобальні ризики», яку за традицією готують представники Всесвітнього економічного форуму напередодні зустрічі в Давосі. Мається на увазі, що саме співпраця між політиками, бізнесменами і громадянським суспільством сприятиме заміні короткострокових ситуативних рішень на довгострокові стратегії управління безпекою.

2. Як міграція впливає на ситуацію у світі та Україні.

Історію людства можна назвати епохою людських переселень. Депортації, стихійні лиха, економічні умови, військові дії, матеріальні причини примушували людей залишати порожніми рідні домівки й нажити добро та розпочинати на новому місці все спочатку. Зміна оточення на нове — тривале чи короточасне — пов'язана для мігрантів як зі сподіваннями, так й з небезпеками. Прибульців зазвичай тривалий час вважають «чужими».

Проте також цінують переселенців як фахівців, які привозять зі собою на нову батьківщину ремісничі чи мистецькі вміння і цікавий досвід. Нерідко вони впливають на культуру місцевого населення та спричиняють зміни у способі їхнього життя.

Слово «міграція» означає — рух населення, метою якого є зміна проживання назавжди чи на певний період. Міграціями зазвичай вважають масові переселення людей під впливом певних історичних процесів. Найбільш поширеними **мотивами міграцій** є економічні, соціально-побутові, політичні, релігійні, воєнні чинники, а також стихійні лиха.

Міграція населення (лат. *migratio* — переселення) — переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на певний тривалий час.

Зовнішні міграції — це переміщення населення між країнами, групами країн. Характеризуючи зовнішні міграції, користуються термінами *еміграція* (виїзд населення із країни), *імміграція* (в'їзд населення в країну). Якщо людина залишила свою країну, вона стає **емігрантом**, а при в'їзді до іншої країни відповідно **іммігрантом**.

Внутрішні міграції — це переміщення населення в межах тієї чи іншої країни, між її регіонами, населеними пунктами.

Основні мотиви міграцій населення

Мотиви міграцій	Політичні (втеча від політичних переслідувань, расової, національної дискримінації тощо)
	Військові (евакуація, реевакуація тощо)
	Економічні (пошук роботи, більш високих доходів тощо)
	Соціальні (шлюб, рекреація, стан здоров'я тощо)
	Екологічні катастрофи (масове забруднення в тому чи іншому вигляді навколишнього середовища, посухи, повені тощо)
	Інші (форс-мажорні, релігійні, етичні тощо)

Міграційні процеси, що постали перед людством, значним чином стосуються й України. 2014 року Україна стала об'єктом збройної агресії. Внаслідок військового конфлікту на Сході України та окупації Криму, станом на 2 травня 2018 року, за даними Міністерства соціальної політики України, взято на облік 1 500 186 переселенців з Донбасу і Криму. Серед вимушених переселенців біля 170 тис. дітей.

У моєму класі з'явилися новенькі хлопці. Я і мій клас зустріли їх спокійно і допомагали адаптуватися: розповідали їм про вчителів і про школу, показували наше красиве, маленьке і чисте місто. Їм сподобалося наше місто, але все ж у їхніх серцях залишається рідне місце проживання. По святах ми збираємося, гуляємо і спілкуємося на різні теми. Наше місто люб'язно прийняло біженців і дало їм притулок.

Ігор К., 12 років, м. Біла Церква

Місто, в якому я живу, розташоване в зоні проведення АТО. До нас приїхало багато людей — переселенців. У нашому класі також є діти, які переїхали сюди жити. Я розумію, що відчують ці люди, і що довелося їм подолати. Вони залишили своїх друзів та змушені були покинути рідну домівку. Я і мої однокласники, а також вчителі намагаємося допомогти їм. З їх появою наш клас став ще дружніший та більш згуртований. Вони служать прикладом для нас, що не потрібно здаватися та опускати руки. Зараз ми з ними як одна родина.

Євген Я., 15 років, м. Бахмут

3. В чому суть глобалізації.

Життєві виміри моєї сім'ї, родини

Проаналізуйте своє щоденне життя упродовж кількох останніх років.

- Чи є у вас друзі в соціальних мережах, що мешкають в інших країнах?
- Товари виробників із яких країн ми здебільшого купуємо?
- Фільми яких країн переглядаємо, яку музику слухаємо, тощо?

- Складіть умовну карту економічних та соціальних вимірів вашого особистого життя, життя вашої сім'ї, родини. Обговоріть їхні масштаби.

Сучасний світ при всьому своєму різноманітті єдиний, і його частини тісно взаємопов'язані. Людство розвивається, розширюючи свої зв'язки й контакти. Люди дедалі більше усвідомлюють себе як єдину спільність, де кожен пов'язаний з багатьма тисячами інших осіб у всіх куточках Землі. Відбувається посилення контактів між людьми з різних країн, організація-ми та іноземними державами, зростає взаємозалежність між ними.

Саме цей процес називають глобалізацією.

Сутність поняття «глобалізація» має три основні аспекти: зменшення перешкод для економічної, політичної і культурної взаємодії країн та народів; тенденції до утворення більш уніфікованого економічного, політичного і культурного простору; утворення структур глобальної керованості.

Глобалізація (франц. Та англ. *global* — загальний, всесвітній, від лат. *globus* — куля) — економічні, торговельні, фінансові, технологічні, політичні, соціальні, трудові, інформаційні та інші процеси, що мають глобальний масштаб і планетарний характер.

Суть глобалізації

Економічний аспект	транснаціональні корпорації та банки, транскордонний рух фінансів і робочої сили, єдине ринкове господарство
Політичний аспект	зростання впливу міжнародних урядових, неурядових і транснаціональних організацій
Комунікативний аспект	Інтернет, зростання мобільності населення (туризм, міграції), міждержавна інтеграція
Соціальний аспект	завдяки медіа та Інтернету формується глобальна громадська думка

4. Якими є масштаби глобалізації.

Глобалізація означає залучення великої частини людства в єдину відкриту систему суспільно-політичних, економічних та культурних зв'язків на основі новітніх інформаційних технологій і телекомунікацій. Водночас цей процес веде до зростання взаємодії між державами і безпосередньо поміж людьми.

Рівень залучення країни до глобалізаційних процесів можна з'ясувати за допомогою індексу глобалізації. Цей показник щорічно визначається двома установами — рейтинговою компанією «Е. Т. Керні» (А. Т. Kearney) спільно з журналом «Форин полісі» («Foreign Policy») та Швейцарським інститутом дослідження бізнес-циклів.

Наприклад, індекс глобалізації, що його розраховують швейцарські фахівці, враховує три групи показників:

показники економічної глобалізації (обсяги зовнішньої торгівлі держави, прямих іноземних інвестицій, заробітну плату, рівень торговельних бар'єрів, тощо);

показники соціальної глобалізації (мобільність населення, міжнародних поштових відправлень, грошових переказів, кількість користувачів Інтернету, телеканалів, періодичних та інших видань тощо);

показники політичної глобалізації (членство в міжнародних організаціях, участь країни в місіях Ради безпеки ООН, кількість іноземних дипломатичних представництв, міжнародних домовленостей тощо).

Значення індексу варіюються у проміжку від 0 до 100. Чим кращі результати за всіма складовими має держава, тим вищим є її загальний показник рівня глобалізації.

У країнах із вищим рівнем глобалізації є вищий рівень доходів на одну особу. Вищими, як правило, є й інші показники суспільного добробуту, зокрема, індекс людського розвитку, індекс економічної свободи. Вищими також є індекси глобальної конкурентоспроможності і конкурентоздатності бізнесу, тоді як індекс сприйняття корупції — нижчим.

Загалом рівень залучення України до глобалізаційних процесів оцінюється як помірний.

Антиглобалізм — загальний термін, що описує політичну позицію людей, що протистоять політиці глобалізації. Цей процес шкодить демократії, правам людини, навколишньому середовищу і, особливо, суспільствам країн, що розвиваються.

5. Якими є наслідки глобалізації

Ставлення світової спільноти до глобалізації є неоднозначним, а часом і діаметрально протилежним. Це пов'язано з різними поглядами на наслідки глобалізації, в якій одні вбачають серйозну загрозу світовій системі, а інші — засіб подальшого прогресу.

Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, прийнята 08.09.2000 р.

«Головним завданням, що стоїть перед нами сьогодні, є забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним чинником для всіх народів світу. Це мотивовано тим, що глобалізація хоча й відкриває широкі можливості, її благами зараз користуються досить нерівномірно, так само нерівномірно розподіляються її витрати. Глобалізація може мати всеохоплюючий і справедливий характер лише завдяки широкомасштабним і наполегливим зусиллям щодо формування спільного майбутнього, заснованого на нашій спільній приналежності до роду людського в усьому його різноманітті».

Кофі Аннан, Генеральний секретар ООН (1997–2006 рр.)

«Врешті-решт, глобалізація — продукт людської діяльності, а не сил природи. І в наших силах керувати цим процесом набагато краще, ніж ми це робимо зараз».

Мойзес Наїм, венесуельський економіст, головний редактор журналу «Форин полісі»

«...Є беззаперечні підстави вважати, що чим більше в людей інформації, тим легше вони можуть дізнаватися, як живуть інші. Це також дає нам сильні стимули прагнути до свободи і боротися за неї. Отже, очевидним є зв'язок між новими технологіями соціальних та транспортних комунікацій і політичними революціями 1990-х років, які відкрили кордони і породили хвилю демократизації...».

Дені Родрик, професор Гарвардського університету

«Ми не можемо одночасно підтримувати демократію, національне самовизначення та економічну глобалізацію. Якщо нам потрібна більш глибока глобалізація, потрібно відмовитися або від національної держави, або від демократичної політики. Якщо ми хочемо зберегти і зміцнювати демократію, нам доведеться робити вибір між національною державою і міжнародною економічною інтеграцією».

Хав'єр Солана, Генсек НАТО (1995–1999 рр.), Генеральний секретар Ради ЄС (1999–2009 рр.)

«“Повернемо контроль над країною” — таким було переможне гасло прихильників брекзиту — британських виборців, які підтримали вихід з ЄС<...> Їхній підхід полягає в гальмуванні глобалізації і зміцненні демократії в межах національних держав».

Висновки

Наприкінці XX ст. прискорилися процеси глобалізації та інтеграції. Цьому сприяло багато чинників, але наслідки для людства ще залишаються незрозумілими.

Найуспішніший інтеграційний проект — це створення Європейського Союзу, який об'єднав 28 європейських держав.

У XXI ст. людство постало перед небаченим у світовій історії загостренням глобальних проблем. Вони стали важливим чинником розвитку людства ігнорування якого матиме катастрофічні наслідки. Саме тому дослідники вивчають прояви глобальних проблем і намагаються визначити шляхи їх подолання.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного:

- Що таке лобізм? Звідки походить його назва?
- На які види можна поділити лобізм?
- Що таке корупція?

2. Узагальнення:

- Що таке глобалізація?
- Якими є причини й мотиви міграцій у сучасному світі?

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 213 - 220 і з додаткових інформаційних джерел. Підготувати повідомлення «Європейський союз як модель інтеграції».

Лекція № 30

навчальної дисципліни Громадянська освіта

Тема: Міжнародні відносини та міжнародне право

Мета заняття: Студент/студентка досліджує основні тенденції розвитку сучасних міжнародних відносин, діяльність провідних міжнародних організацій, зокрема, ООН. Студент/студентка розуміє принципи міжнародних відносин, яке місце посідає Україна в системі міжнародного співробітництва. Студент/студентка діє, проводячи дослідження сучасного міжнародного безпекового середовища, долучаючись до кампанії, присвяченій досягненню цілей сталого розвитку в Україні.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань темиб
3Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 в.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 6. Які відносини є міжнародними. 7. Як міжнародне право врегульовує систему безпеки у світі. 8. Як тероризм впливає на міжнародну безпеку. 9. Як діє система міжнародних відносин.
4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

У цій темі ви дізнаєтеся про актуальні загрози та гарантії дотримання міжнародної безпеки, а також проаналізуєте стандарти міжнародної поведінки держав щодо підтримання міжнародного миру і безпеки. Ви зможете оперувати такими термінами, як: міжнародне право, система безпеки і співробітництва в Європі, міжнародне гуманітарне право.

1. Які відносини є міжнародними.

«У сучасному світі є багато речей, що викликають занепокоєння. Зараз, мабуть, найбільш непевний момент у міжнародних відносинах від часів завершення Другої світової війни».

Христя Фріланд, міністр закордонних справ Канади

(під час виступу на саміті найвпливовіших жінок світу за версією часопису «Фортуна» («Fortune»), жовтень 2017 року

Міжнародні відносини як сфера людського співіснування охоплюють політичні, економічні, правові, дипломатичні, культурні та інші зв'язки між державами, народами, соціальними групами й організаціями, які діють на міжнародній арені.

Упродовж історичного розвитку людської цивілізації міжнародні відносини завжди займали значне місце у політичному та суспільному житті. На межі тисячоліть їхнє значення, під впливом глобалізації, суттєво зросло, оскільки сучасні країни перебувають у стані різноманітних і багатогранних взаємодій.

Міжнародні відносини — система транскордонних соціальних взаємодій, суб'єктами яких є держави, міжнародні міжурядові та міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації та, за особливих умов, приватні особи.

2. Як міжнародне право врегульовує систему безпеки у світі. Яку роль відіграє Міжнародне гуманітарне право

Міжнародні відносини регулюються нормами міжнародного права. Основні принципи міжнародного права закріплені в Статуті ООН (преамбула, Статті 1 і 2).

Принципи міжнародного права:

- Незастосування сили або загрози силою
- Невтручання у внутрішні справи
- Співробітництво держав
- Суверенна рівність держав
- Непорушність державних кордонів
- Рівноправ'я і самовизначення народів
- Мирне розв'язання міжнародних суперечок

Саме на дотриманні сторонами основних принципів міжнародного права ґрунтується мирне співіснування, система міжнародної безпеки. Відсутність прямої чи прихованої загрози виникнення конфліктів або здатність провідних держав світу, міжнародних організацій ефективно їм протистояти сприяє міжнародній співпраці. Лише в такому випадку можуть виникати близькі й навіть спільні інтереси, потреба в реалізації яких визначається необхідністю знайти адекватні відповіді на нові виклики котрі пов'язані з глобальними проблемами людства.

Глобалізація змушує держави змінити не тільки свої підходи до визначення суті нових загроз і викликів, а й розробити нові інструменти їхньої нейтралізації.

В періоди миру держави повинні творити якомога більше добра, а в період війни — якомога менше зла.

Шарль-Луї Монтеск'є, французький філософ

Відповідно до основних принципів міжнародного права та положень Статуту ООН, держави повинні вирішувати міжнародні спори мирними засобами. Втім, незважаючи на те, що збройні конфлікти заборонені, вони усе ж відбуваються. Хоча масштабні війни, які охоплювали цілі континенти, зникли, людство досі не навчилось мирно співіснувати. Зараз у світі нараховується майже чотири десятки збройних конфліктів, один з яких триває і в Україні.

На сьогодні відсутній дієвий міжнародний механізм, який би не допускав виникнення збройних конфліктів. Міжнародне право враховує цю реальність суспільного життя і містить спеціальну систему міжнародно-правових норм і механізмів їхньої реалізації. Міжнародне гуманітарне право (право збройних конфліктів) спрямоване саме на захист жертв збройних конфліктів, тобто на захист прав людини в ситуаціях, коли основні механізми захисту прав людини не працюють чи малоефективні.

Міжнародне право — це система юридичних принципів і норм договірної і звичаєвого характеру, які виникають у результаті погодження між державою та іншими суб'єктами міжнародного співтовариства і регулюють відносини з метою мирного співіснування.

Міжнародне гуманітарне право (МГП, інші назви — право війни, право військових конфліктів) — галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в гуманізації ведення військових дій та полегшення страждань жертв війни. МГП застосовується в ситуаціях збройних конфліктів, як міжнародних, так і внутрішніх.

Основними завданнями міжнародного гуманітарного права є захист цивільних осіб та тих, хто припинив брати участь у збройних діях, а також регулювання засобів і методів ведення війни.

Об'єкти, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права	Особи, міжнародного гуманітарного права
медичні формування	жертви збройних конфліктів
санітарно-транспортні засоби	медичний і духовний персонал
цивільні об'єкти	парламентери і особи, які їх супроводжують
культурні цінності	персонал цивільної оборони
особливо небезпечні об'єкти	персонал, який відповідає за захист і охорону культурних цінностей
об'єкти цивільної оборони	персонал, який бере участь у гуманітарних акціях
санітарні зони (місцевості) місцевості, що не обороняються	напад на таких осіб забороняється
демілітаризовані зони	
напад на такі об'єкти заборонено	

3. Як тероризм впливає на міжнародну безпеку.

Заборонені методи і засоби ведення воєнних дій.

Ознайомтеся із Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (відповідно до Наказу Міністерства оборони України від 23.03.2017 (параграф 3)).

Визнаємо заборонені методи та засоби ведення воєнних дій.

Де і чому відбуваються конфлікти?

Американський Центр всеохопного миру (CSP), за даними на початок 2017 року, нарахував у світі 36 воєн. Безпосередню участь у них беруть 28 держав. З них майже половина має затягнуті конфлікти — такі, що тривають понад 10 років. Це Афганістан (36 років), Колумбія (39 років), М'янма (66 років), Сомалі (26 років) та ін.

Давайте ознайомимся з історіями, пригадаємо, які ще найбільш відомі терористичні акти відбулися у світі упродовж останніх років. Які причини, на вашу думку, спонукають терористів здійснювати злочинні дії? Яким чином ми можемо разом запобігти тероризму? <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0704->

Тероризм — суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей, або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

11 вересня 2001 року використовуючи захоплені пасажирські літаки, терористи атакували дві вежі Всесвітнього торговельного центру (США), у результаті чого загинуло близько 3000 людей. Під час рятувальної операції загинуло понад 300 пожежників і співробітників поліції. Третій викрадений літак врізався в будівлю Пентагону у Вашингтоні, четвертий, імовірно, був

спрямований на Білий дім, але не долетів до цілі. Відповідальність за теракти взяли на себе терористи з Аль-Каїди. Події 11 вересня у США стали найбільшим й найжахливішим терористичним актом в історії людства.

17 липня 2014 року над територією України відбулася авіаційна катастрофа рейсового пасажирського літака компанії «Малайзійські авіалінії», унаслідок якої загинули всі пасажери та екіпаж (загалом 298 осіб). Літак був підбитий з району м. Сніжне (сmt. Первомайський) за допомогою зенітно-ракетного комплексу «Бук», привезеного з Російської Федерації. За кількістю жертв катастрофа «Боїнга 777» стала найбільшою в історії України і загалом найсмертоноснішим збиттям пасажирського літака за всю історію людства. Джерело: Рада з питань безпеки Нідерландів (The Dutch Safety Board)

Джерело: <https://www.onderzoeksraad.nl/en/onderzoek/2049/investigation-crash-mh17-17-july-2014>

На сучасному етапі, з огляду на надзвичайну небезпечність такого явища як тероризм, дедалі частіше виникає реальна небезпека того, що, зіткнувшись із загрозою конкретних виявів цього злочину, держава може вжити занадто жорстких заходів і скотитися до репресій та порушень прав людини не лише стосовно терористів і тих, хто їх підтримують, але і щодо іншої частини суспільства, права і свободи якої можуть утискатися в ході виявлення, затримання і засудження терористів.

Ознайомлюємося з онлайн-картою Індексу глобального тероризму (2017 р.) та визначаємося:

- a) Визначте країни, у яких відбувається найбільше терористичних актів.
- b) Складіть відповідну таблицю чи діаграму.
- c) Чим зумовлена така картина в сучасному світі?
- d) Яким чином країни можуть разом боротися проти тероризму.

4. Як діє система міжнародного співробітництва.

Світ сьогодні виглядає як єдиний організм, функціонування якого потребує узгоджених дій урядів, представників громадськості, ділових кіл різних країн. Важко знайти країну, яка б не контактувала з іншими державами. Для координації діяльності світової спільноти, здійснення багатосторонньої дипломатії та міжнародного співробітництва, вирішення суперечок, подолання глобальних та регіональних проблем створено низку міжнародних організацій.

Міжнародна співпраця знижує ризик конфліктів, дає можливість обмінюватися досвідом та реалізовувати спільні проекти розвитку. Різноманітні міжнародні організації — об'єднання держав або національних громад, у тому числі неурядового характеру, сприяють досягненню спільних цілей у політиці, економіці, соціальній сфері, науці, культурі тощо.

Сфери міжнародної співпраці:

- Торгівля
- Митні правила
- Освіта
- Прикордонне врегулювання
- Військово-політична сфера

- Охорона природи
- Розвиток комунікаційних мереж
- Контроль над озброєнням.

Міжнародна співпраця — процес взаємодії двох або декількох держав, у якому виключається застосування збройного насильства і домінують спільні пошуки реалізації спільних інтересів. **Міжнародні організації** — об'єднання трьох або більше незалежних держав, їхніх урядів, інших міжурядових організацій, спрямоване на вирішення певних спільних питань чи організації проектів.

Унікальною організацією, яка об'єднала більшість країн світу в ім'я загального миру і соціального прогресу, є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Упродовж майже 50-ти років після Другої світової війни вона є найбільш впливовою організацією глобального рівня, що виконує роль арбітра у міжнародних суперечках, сприяє послабленню напруги та зміцненню міждержавної стабільності, є важливим інститутом попередження воєнних дій та збройних конфліктів. Україна, перебуваючи у складі СРСР, 1945 року стала однією з країн-засновниць ООН. На сьогодні членами Організації є 193 держави. Її місія та діяльність визначаються цілями і принципами, викладеними в Статуті ООН.

ООН має шість головних органів: Генеральну асамблею, Раду безпеки, Економічну і соціальну раду, Раду з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат.

Рада безпеки ООН, згідно зі Статутом, несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. До Ради безпеки ООН входять п'ять постійних членів — Великобританія, Китай, Росія, США, Франція — і десять членів, які обираються рішенням Генеральної асамблеї на два роки за географічною ознакою. П'ять постійних членів Ради Безпеки мають право вето, яке дозволяє відкидати проект будь-яких резолюцій ООН. Право вето не поширюється на голосування з процедурних питань.

Рада безпеки має право приймати рішення, які обов'язкові для виконання всіх членів ООН.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються багатьма суперечностями та конфліктами, насамперед, внутрішньодержавного характеру, які створюють велику загрозу міжнародному миру і безпеці. Це обумовлює розвиток такої форми світового співробітництва як миротворча діяльність. Провідну роль у цій сфері відіграє Організація Об'єднаних Націй. Одним з інструментів для врегулювання конфліктів є застосування військової сили у формі міжнародних миротворчих операцій (або операцій щодо збереження миру).

Наша держава надає важливе значення питанню зміцнення ООН як центру багатосторонніх зусиль у вирішенні складних та комплексних викликів. Україна виходить із необхідності належної реалізації підсумкових документів самітів ООН щодо питань сталого розвитку, подальшого реформування ООН, підвищення ефективності її діяльності, забезпечення реформи РБ ООН, посилення ролі ГА ООН як найбільш представницького політичного органу світу.

Наша держава є однією з країн-лідерів щодо залучення до миротворчих операцій ООН.

Питання та завдання до контролю знань:

1. Вступного

- Що таке глобалізація?

- Якими є причини й мотиви міграцій у сучасному світі?

2. Узагальнення:

- Що таке міжнародне право
- Міжнародні організації та їх місце в житті людини

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 221-230 і з додаткових інформаційних джерел.

Лекція 31

Тема: Україна – член європейського та світового співтовариства

Мета заняття: Студент/студентка досліджує роль та значення міжнародних організацій для регіону, світу та України. Студент/студентка розуміє взаємозалежність життя місцевої громади, України, Європи та світу. Студент/студентка діє, проводячи веб-дослідження участі України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи, СОТ та інших організаціях.

Матеріально – технічне забезпечення та дидактичні засоби, ТЗН: підручник, опорні конспекти, схема.

Час – 2 години.

План проведення лекції

Структура лекції	Відведений час	Методичні вказівки
1 Організаційна частина	3 хв.	Привітання та визначення присутності студентів на занятті
2 Актуалізація опорних знань, перевірка вивченого матеріалу та мотивація навчальної діяльності	15 хв.	Вступне зауваження, мотивація актуальності теми, перевірка попереднього матеріалу(тестові завдання, дати визначення поняттям), формулювання мети лекції, огляд головних питань теми.
3 Основна частина (викладення навчальних питань лекції)	50 хв.	Головне місце приділяється викладенню основного змісту матеріалу теми, його аналізу, узагальненню висунутих положень. Основні питання лекції: 1. Якими є масштаби і характер діяльності України в міжнародних організаціях. 2. Яку роль у міжнародному співробітництві відіграють неурядові організації. 3. Яку роль відіграє Угода про асоціацію Україна — ЄС.

4 Заключна частина: Домашнє завдання: (відповідно до робочої програми)	12 хв.	Узагальнення, теоретичні і фактичні висновки, закріплення вивченого на лекції матеріалу.
--	--------	--

Література

1. Бакка Т.В. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту): підруч. Для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 240 с.: іл..
2. Гісем О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.О. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 ст., іл.
3. Васильків І.Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І.Д.Васильків, В.М. Кравчук, О.А. Сливка, І.З. Танчин, Ю.В. Тимошенко, Л.М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256с.:іл.

Навчальні матеріали лекції

Вступ

Вивчаючи цю тему, ви дізнаєтеся про співпрацю України з міжнародними організаціями, зокрема, роль нашої держави в ООН, ОБСЄ, Раді Європи, СОТ. Ви зможете проаналізувати можливості для нашої країни, що відкриває членство в тих чи інших міжнародних інституціях.

Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма зацікавленими партнерами, виходячи передусім із необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності.

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»

Серед пріоритетів національних інтересів України є «інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі та в євроатлантичний безпековий простір з метою набуття членства в Організації Північноатлантичного договору; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України...».

Закон України «Про основи національної безпеки України»

1. Якими є масштаби і характер діяльності України в міжнародних організаціях.

У сучасному глобалізованому світі життєздатність і перспективи розвитку кожної країни залежать від обсягів її внеску у вирішення загально цивілізаційних проблем. Наша країна

бере активну участь у діяльності багатьох міжнародних організацій. У більшості з них Україна набула статусу повноправного члена, у деяких — поки спостерігача.

Кожна міжнародна організація, членом якої є Україна, має свої специфічні функції та напрями співробітництва, наприклад, політичний, соціально-економічний, військово-технічний, культурно-освітній, науковий тощо.

Україна бере активну участь у формуванні політичних умов на міжнародній арені, адже є членом багатьох впливових міжнародних організацій. У їхніх межах вона провадить активну роботу, яка віддзеркалює не лише загальні, а й національні інтереси нашої держави.

Організація Об'єднаних Націй співпрацює з урядом і народом України з метою розбудови культури гідності та поваги до прав людини, для забезпечення миру та перетворень в Україні.

Представництво ООН в Україні працює одночасно у чотирьох напрямках, втілюючи короткострокові, середньострокові й довгострокові програми.

Завдання ООН в Україні:

- Відновлення, стабілізація та реабілітація Сходу України та інших регіонів.
- Гуманітарне реагування, зокрема надання допомоги постраждалим від конфлікту регіонам і внутрішньо переміщеним особам (ВПО).
- Підтримка довгострокових загальнонаціональних реформ управління задля забезпечення верховенства закону і зміцнення соціальної стабільності та демократичного управління.
- Консультування та надання допомоги урядові України у виконанні рекомендацій механізмів ООН з прав людини, а також тих, що наводяться в доповідях Місії ООН з прав людини в Україні.

Україна та Рада Європи

Україна стала членом Ради Європи 9 листопада 1995 року. У Комітеті міністрів нашу державу представляє Міністр закордонних справ України. Участь України у повсякденній роботі Комітету міністрів Ради Європи, його комітетів та експертних груп забезпечується через Постійне представництво України при Раді Європи.

У Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) нашу країну представляє Постійна делегація Верховної Ради України у складі 24-х народних депутатів.

Окремою інституцією у рамках Ради Європи є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) — контрольний орган Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Головні напрямки співробітництва України з Радою Європи

- ✓ Захист прав людини
- ✓ Конституційна реформа та функціонування демократичних інституцій
- ✓ Реформа системи кримінальної юстиції та реформування правоохоронних органів
- ✓ Забезпечення виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини
- ✓ Зміцнення демократичного управління та реформа місцевого самоврядування, у тому числі, децентралізація
- ✓ Боротьба з корупцією
- ✓ Реформа судової системи

Україна і ОБСЄ

Україна є учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) від 30 січня 1992 року. Сьогодні ОБСЄ є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки в усіх її вимірах — військово-політичному, економіко-довкільному та гуманітарному. Регіон відповідальності Організації охоплює Європу, Далекий Схід, Центральну Азію та Північну Америку.

Пріоритети діяльності України в ОБСЄ

- Зміцнення потенціалу ОБСЄ як платформи для політичного діалогу та інструменту раннього попередження, запобігання конфліктам, врегулювання кризових та конфліктних ситуацій та постконфліктного відновлення.
- Відновлення дотримання Російською Федерацією основоположних принципів, згідно з Гельсінським заключним актом НБСЄ 1975 р., та зобов'язань в рамках ОБСЄ внаслідок військової агресії на Сході України, окупації та анексії АР Крим та м. Севастополь.
- Сприяння процесу пошуку моделей мирного врегулювання Придністровського конфлікту та забезпечення посередницької ролі ОБСЄ у рамках врегулювання Грузинського та Нагірно-Карабахського конфліктів.
- Посилення потенціалу ОБСЄ у боротьбі з транснаціональними викликами та загрозами безпеці (боротьба з проявами тероризму, незаконним обігом наркотиків, організованою злочинністю, протидія загрозам, що надходять з кіберпростору).

Зважаючи на порушення Російською Федерацією своїх зобов'язань стосовно гарантування територіальної цілісності та суверенітету України, 21 березня 2014 року, за результатами тривалих переговорів, держави-учасниці ОБСЄ прийняли рішення про направлення в Україну Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ (СММ ОБСЄ). Основним завданням функціонування СММ на цьому напрямі є моніторинг за дотриманням режиму припинення вогню, відведенням важкого озброєння та встановлення сталого моніторингу ділянки українсько-російського державного кордону, непідконтрольного Уряду України, а також виведення з території нашої держави всіх іноземних збройних формувань, воєнної техніки та найманців, включаючи роззброєння всіх незаконних груп. Мандат СММ поширюється на всю територію України, включаючи Автономну республіку Крим та м. Севастополь. Місія готує щоденні доповіді про розвиток ситуації в Україні, які поширюються через Секретаріат ОБСЄ серед держав-учасниць ОБСЄ.

Україна і Світова організація торгівлі

Світова організація торгівлі (СОТ) — це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їхнім дотриманням. Головними цілями організації є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур.

Станом на січень 2018 року членами СОТ є 161 країна світу, 22 країни ведуть переговори щодо вступу до СОТ. Членство у СОТ передбачає обов'язкову участь у всіх багатосторонніх угодах, крім декількох з обмеженим колом учасників.

У 2008 року Україна стала членом Світої організації торгівлі. Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Україна на рівних умовах та правах з іншими членами організації бере безпосередню участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку.

Уряд України здійснює активну зовнішньоторговельну політику завдяки участі нашої країни у багатосторонніх торговельних переговорах та проводить ефективну роботу, спрямовану на реалізацію переваг членства України у СОТ з метою розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників та захисту економічних інтересів держави на зовнішніх ринках. Світова Організація Торгівлі (СОТ).

Джерело: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/wto>.

2. Яку роль у міжнародному співробітництві відіграють неурядові організації.

Міжнародні організації:

- мають чіткі цілі, пов'язані з гуманітарними цінностями;
- діють швидко — немає потреби у затвердженні їх дій парламентом або сприятливої громадської думки;
- мають достатній досвід для підтримки особливих потреб людей;
- можуть звернутися безпосередньо до громадськості.

Міжнародна співпраця виходить далеко за межі міждержавних взаємодій: формуються нові типи міжнародних акторів, зокрема міжнародні неурядові організації стають суб'єктами світової політики. Якщо 1990 року у світі існувало близько сотні громадських організацій, що діяли в глобальному масштабі, то на сьогодні їх нараховується десятки тисяч, причому це число має тенденцію до швидкого зростання. Основним механізмом діяльності міжнародних неурядових організацій у період глобалізації є мобілізація світової спільноти.

3. Яку роль відіграє Угода про асоціацію Україна — ЄС.

Для України у різні періоди незалежності Європейський Союз означав вектор розвитку, мрію, перспективу членства. Сьогодні країни ЄС є місцем навчання, роботи і проведення вільного часу багатьох українців.

Саме Угода про асоціацію між Україною та ЄС є інструментом та дороговказом для внутрішніх перетворень, які дають можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом ЄС.

Роботу над текстом Угоди було завершено 2013 року, а її підписання відбулося вже у 2014 році — після Революції Гідності.

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, що його коли-небудь укладав Європейський Союз.

Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Цілі асоціації

- сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах ЄС;
- забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;
- запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі;
- посилювати співпрацю у сферах юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод;
- запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес;
- сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року.

Угода про асоціацію з Європейським Союзом — це, насамперед, цінності, що формують відповідальне громадянське суспільство.

Угода про асоціацію з Європейським Союзом це вільне висловлювання думок, цінність людської волі як одне з основних надбань європейської цивілізації.

Питання та завдання до контролю знань

1. Вступного

- Що таке міжнародне право
- Міжнародні організації та їх місце в житті людини

2. Узагальнення:

- Перейдіть за посиланням на Навігатор Угоди "Україна-ЄС" і визначте, які зобов'язання має виконати Україна відповідно до Угоди про асоціацію та в які терміни?
- Які переваги для України дає належність до міжнародних організацій?
- Яким чином міжнародні організації сприяють співробітництву у світі, збереженню миру та безпеки?

Домашнє завдання:

Опрацювати відповідний матеріал підручника 1. Ст. 231-239 і з додаткових інформаційних джерел.

